Václav Chytil

CHODCI V SOUMRAKU

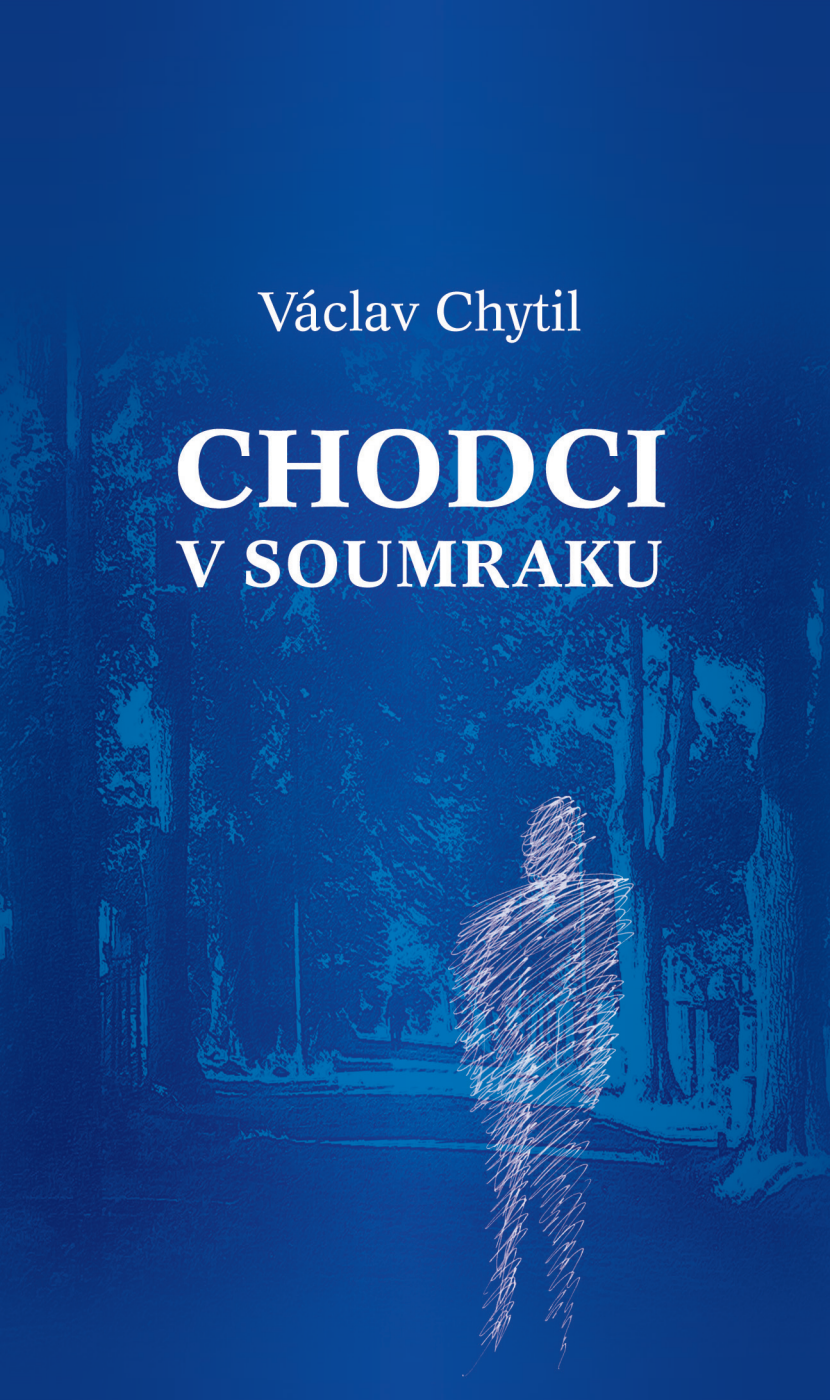

Tilia

CHODCI
V SOUMRAKU

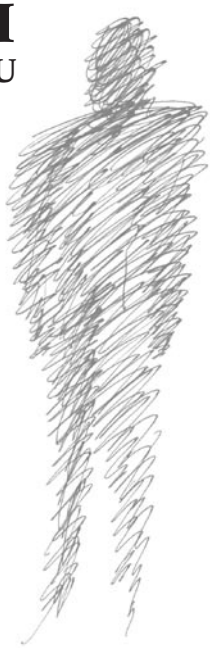

Václav Chytil

CHODCI V SOUMRAKU

Nakladatelství
Tilia
Šenov u Ostravy

© Václav Chytil, 2011
Graphics © Štěpánka Bělovská, 2011

ISBN 978-80-86904-43-6

Dorce

Při pohledu na létající ptáky se mi točí hlava. Je to skoro stejně opojná závrať, jaká se dostavuje, když se člověk dívá dolů z výšky. Jen obsahuje míň úzkosti a víc radosti. Rád pozoruji rorýsy a vlaštovky. Sedím na schodech domu – tam, kde taky občas vysedává a pokuřuje děda – a dívám se na ně, jak kličkují po nebi, někdy tak vysoko na obloze, že se mi ztrácejí z očí, jindy prolétají přímo kolem mě, takže zřetelně vidím jejich zobáčky, tvary křídel a zbarvení peří a jakoby z bezprostřední blízkosti slyším vzrušený křik, kterým provázejí svůj let.

Jaký smysl má život rorýsů a vlaštovek? Napadá mě. Smyslem jejich života je létat vzduchem, lovit hmyz, stavět hnízda, vyvádět mladé a pak umřít. Odpovídám si. Nějak tomu nemůžu přijít na kloub. Uvažuju o tom pořád a pořád. Je to smysl života? Je třeba pouze dělat to, k čemu byl kdo zrozen. Jenže na rozdíl od rorýsů a vlaštovek netuším, k čemu jsem stvořený. Vůbec nevím, proč tu jsem.

Teta Líba, ta, co mi před dvanácti lety dala jméno Vladislav po svém tragicky zahynulém manželovi, se odjakživa snažila, abych měl odpověď po ruce. Snažila se o to jaksi z tradice a úcty k předkům. Musí se věřit v Pánaboha. Pak už člověk ví. Ostatní dospělé takové otázky nenapadaly. Aspoň se mi zdálo. Podobali se vlaštovkám a rorýsům a počínali si podobně, dělali všechno jen proto, aby se dočkali zítřka a pozítřka. Výjimkou byl jenom můj táta, protože před ním se otevírala politická kariéra, takže jediný z nás věděl, co chce. Jeho se otázky po smyslu lidské existence netýkaly, dokonce ho rozčilovaly.

„Tati, čím jsme na světě potřební? Kvůli čemu tu jsme?“ zkusil jsem se zeptat.

„To bych rád věděl, proč se tak hloupě ptáš? Mám dojem, že ti zas někdo něco zákeřně našeptává!“ odbyl mě jednou provždy.

Zeptat se dědečka nebo babičky jsem si netroufal. Oni mi připadali nejvíc jako ti ptáci. Den ze dne v pohybu a pořád v letu.

Vnuci si často myslí, že jejich prarodiče jsou neměnní. Prožijí s nimi třeba několik desítek let života, sami vyrostou a dospějí, ale oni jim pořád připadají stejní. Tak, jak si je kdysi v dětství vštípili do paměti. U mne to však bylo o to horší, že jsem je měl pořád na očích, bydleli jsme v jednom domě a já si ty změny vůbec neuvědomoval.

Třeba babička. Musel jsem vidět, jak se mění z energické, přísné ženy v zaraženého mlčícího člověka, ale jaksi jsem to neviděl, toho podstatného v ní se to netýkalo a pro mě byla stále táž. Jen jako kdyby někdo do jejího obrazu přidal víc podrobností a najednou byly zřetelnější. Je pravda, že druhým, snad s výjimkou mámy, většinou nahánělа trošku strach. Asi kvůli své ustavičné vážnosti. A tak se možná stalo, že nám ty proměny připadaly v souladu s její povahou a celou bytostí.

Babička měla hrozné dětství a mládí. Její otec zahynul na šachtě a doma zůstalo osm hladových dětí. Za nějaký čas je správa dolu vystěhovala z hornické kolonie, prý pro stavební úpravy chátrajících domů, ale ve skutečnosti proto, že nikdo z rodiny už nepracoval na šachtě. Naštěstí je vzdálení příbuzní vzali do chalupy, do dřevěnice pod lesem. Živili se sbíráním uhlí pod železniční tratí, po níž vlaky odvážely přeplněné vagony-uhláky od několika dolů, vypomáháním u sedláků a příležitostnou prací v lese. Pak se cosi stalo s matkou, ochrnula a přestala se hýbat. Od té chvíle se musela o všechny starat Žofka. Tehdy bylo babičce patnáct. Byla z dětí nejstarší a nic jiného nezbývalo. Měla na krku sedm sourozenců a ještě i matku, která nemohla vstát z postele. Za ty roky, než děti vyrostly

a odešly do služby nebo do učení, Žofka uvykla vést domácnost a o všem možném rozhodovat sama. V její povaze se to navždy usadilo jako vážnost. Málokdy se usmívala, a když už, tak jenom lehce a jakoby z donucení.

Mně si bůhvíproč oblíbila. Dobře jsem věděl, že má pro mě slabost a přes její uzavřenost a zvláštní odstup ke každému i mnohým věcem jsem ji často vyhledával a vyptával se na všecko možné i nemožné. Babičce moje zvědavost nevadila. Občas mi sama od sebe vyprávěla různé příhody ze svého života a někdy i takové, kterým jsem nerozuměl. Snažil jsem se poctivě pochopit jejich smysl, vyptával se a vyptával, jenže ona mi odpovídala tak, že jsem se v tom vůbec nevyznal. Přesto jsem si některé historky i celé věty zapamatoval, třebaže jsem nechápal, co vlastně znamenají. Když babička později zjistila, že to, co říká, mi zůstává v hlavě, začala se hovorům se mnou vyhýbat. Ale k tomu došlo mnohem později.

Několik těch vyprávění si pamatuju pořád. Například když jednou řekla: „Tehdy jsem ještě chodila do školy a on mi dal bonbon."

„Kdo ti dal bonbon?"

„Takový ledový, cukrkandlový," odpověděla, jako kdybych se ptal právě na to. „Schovala jsem si ho do obilí u cesty, a vždycky ráno, když jsem šla do školy, tak jsem si ho chvilku pocucala. A potom jsem ho zase zabalila do papírku a dala do obilí."

„A kam jsi chodila do školy?"

„Vydržel mi týden," řekla zase, jako by to byla odpověď.

Jindy se sama pustila do vyprávění:

„Byla dlouhá zima, mrzlo od konce října, v listopadu napadl sníh a už v lednu jsme neměli čím topit. Dala jsem nejmenší děcka k mámě do postele,

my ostatní jsme si vylezli na pec, popřikrývali se vším možným, co jsme našli, a že nějak přečkáme aspoň největší mrazy. A Rajmund nám v noci vymlátil okna!“

„A proč?“

„Že jsem ho nechtěla… Do světnice fučel vítr i se sněhem, za chvíli bylo všude na podlaze bílo, pod okny sněhu po kostky. Snažili jsme se okna zakrýt, jenomže nebylo čím. Papír, staré desky, staré pytle, všecko jsme dávno spálili a doma nikde nic, co by se mohlo dát do oken. Padla na mě taková tíseň a taková hrůza jako ještě nikdy. A najednou, vůbec tomu nerozumím, najednou mi bylo všecko jedno! Jako kdyby se něco ve mně zlomilo nebo se přese mě převalila studená vlna. Úplně jsem se uklidnila, od prstů na noze až po konečky vlasů, skoro jako by to bylo vysvobození. Svlékla jsem nejstaršímu Alfonsovi kabát, ucpala okno, aby dovnitř aspoň neletěl sníh, potom jsem si sundala zástěru a jupku, zadělala druhé okno a šla si sednout k Alfonsovi na lavici. Objala jsem ho rukama a držela schouleného v náručí. Čekala jsem, až zmrzneme, až zmrznu já i Alfons, až pomřeme všichni… Já jsem ti byla tak klidná, tak klidná, že to dodnes nedokážu pochopit!“

„Proč jsi dědu nechtěla?“ zeptal jsem se, protože to mě zajímalo ze všeho nejvíc.

„Kdyby ho vzali na vojnu, kdyby narukoval, tak by se to nestalo,“ odpověděla.

„Ale nakonec sis ho přece vzala?“

„Nevzali ho na vojnu, že je slabý a moc malý,“ vysvětlila mi a dál už neříkala nic.

Jindy zase zničehonic prohodila:

„Nejde mi z hlavy ten německý voják… Takový synek to byl, ještě děcko. Roztrhali mu kabát i košili, strhali výložky, bili ho pažbami a kopali do

něho, aby musel vyjít na dvůr. Schovávali jsme se ve sklepě u jednoho sedláka a dívali se škvírami v bednění z okna. V domě naproti zasedal nějaký soud. Asi, nevím. Ten syneček stál uprostřed dvora, třásl se po celém těle a obličej měl zpocený, jako kdyby ho polili kýblem vody. Nechali ho tam stát tři hodiny…“

„A co s ním bylo potom?“

Na to mi jako obvykle neodpověděla.

Na jednu rozmluvu s ní však myslím často. Bylo chvilku po obědě, babička zašla do komory a nechala otevřené dveře. Viděl jsem, že vyndala z lavice železité víno a že si nalila vrchovatou polévkovou lžíci toho utrejchu. Vteřinu stála nehybně, pak dávku spolkla, otřásla se a hekla. Všimla si, že ji pozoruju.

„Pojď sem, tobě to taky neuškodí,“ řekla a naplnila znovu lžičku. „Honem, honem to vypij, je v tom železo a je to zdravé!“

Neochotně jsem poslechl, nedalo se nic dělat, zavřel jsem oči a otevřel ústa. Protivnou chuť vína jsem cítil už předem, až se mi z ní stahoval žaludek. Pak se mi jazyk, vnitřnosti i obličej zkroutily pelyňkovou křečí a taky jsem se musel otřást a heknout jako ona.

Zazátkovala víno, vrátila láhev do lavice. Zamyšleně zůstala stát. Po chvilce váhání se ke mně obrátila.

„Poslyš,“ promluvila potichu, „jsi takový chytrý kluk, pořád čteš všelijaké knížky, možná že to budeš vědět...“

Hned jsem si připadal jako chytrý kluk, který čte všelijaké knížky, a nevědomky se i napřímil, jak jsem se chystal hned správně odpovědět.

„Víš, každou chvíli slyším, že si někdo sám vezme život, že se vlastní rukou zprovodí ze světa,“ řekla.

„Jak to ti lidi vlastně dělají, vždyť umřít přece není vůbec tak jednoduché, člověk musí vědět co a jak?“

Její otázka mě ani trochu nezaskočila, odpověď se mi zdála lehká. Nevyčetl jsem ji z knížek, ale vyslechl jsem náhodou povídání kluků z vedlejší vesnice, kteří v lese našli oběšence. Rozhodl jsem se babičku poučit.

„Stačí se oběsit,“ řekl jsem.

Zadívala se na mě překvapeně svýma hnědýma očima se zarudlými víčky. Tenké rty stisknuté ještě víc do přímky.

„Vylezeš na něco pod stromem. Uvážeš provaz na smyčku a dáš si ji na krk,“ vysvětlil jsem babičce, „potom přivážeš druhý konec provazu na větev. A seskočíš z toho, co máš pod nohama. V tu ránu jsi mrtvá!“

Byl jsem hrdý na to, jak všecko vím.

„Asi bych ten provaz ani nedokázala uvázat,“ povzdechla po chvíli babička. Zvedla ruce a zadívala se na hřbety prstů a potom do dlaní. „Ty pracky mám takové mrzáky!“ řekla s lítostí.

Měla štíhlé hubené ruce, jen kosti s nateklými klouby potažené snědou kůží, a ta kůže byla jakoby z papíru. Pod ní se rýsovaly provazy a provázky žil. Takové úzké ruce s dlouhými tenkými prsty nikdo v rodině neměl. Neviděl jsem je ani u učitelek ve škole, které si nechávaly narůstat co nejdelší nehty a malovaly je červeným lakem.

Zazátkovala malagelo, vyšla z komory a zavřela za sebou dveře.

Taky s dědou jsem si rád povídal. Na rozdíl od babičky jeho vyprávění vždycky nějak začínalo, nějak se rozvíjelo a nějak srozumitelně končilo. Na každou otázku mi odpověděl, co jsem potřeboval vysvětlit, to mi vysvětlil. Pouze o své mamince ne-

uměl povídat tak dobře jako o jiných lidech a věcech. Pořád dokola opakoval jedno a to samé.

Leželi jsme jako obvykle na otomanu v kuchyni – to bylo jeho oblíbené místo k odpočinku v neděli po obědě – a on o ní začal. Prý měl velice hodnou maminku. Říkal, že to byla maminka, která byla opravdu hodná. Taková hodná maminka. Chtěl jsem vědět něco bližšího, slyšet nějakou příhodu, abych si dokázal představit, jak byla hodná. A tak mi vyprávěl, jak byla moc hodná. Už třeba to, když vyslovovala jeho jméno. Říkalo mu Rajo, ne jako ostatní Rajmund nebo Mundek, ale Rajo. Říkala mu Rajo, jelikož byla hodná, taková hodná maminka. Večer ho brala do postele, stulil se k ní do pelíšku a ona ho ze všech stran přikryla. Hodná maminka. Bylo u ní teploučko, protože ho hřála svým tělem, které pálilo jako do žhava roztopený vincek. To se to spalo u hodné, horké mamniky. Jednou dlouho nevstávala. Už bylo všude světlo, ale mamnika pořád nevstávala. Tiskl se k ní a ona pořád nevstávala. Pořád nevstávala. Už nebyla tak horká jako večer, ale stejně u ní bylo dobře, přitiskl se k ní a ležel u své hodné maminky. Spát se mu sice už nechtělo, ale když ona nevstávala, tak proč by vstával. Z koutku úst jí vytekl pramínek. Na tom nebylo nic divného, to se jí stávalo často. Jenže tentokrát nebyl červený, ale hnědý. A maminka už nebyla horká jako jindy, ale studená. Ale stejně dobře se leželo u hodné maminky, která mu říkala Rajo. Pak přišli lidi odvedle, co bydleli přes chodbu, vzali ho z postele od maminky a odvedli pryč. A potom už nikdy svou maminku neviděl. Pamatoval si jenom to, jak tenkrát spolu leželi v posteli, na ten hnědý proužek v koutku jejích úst, že mu říkala Rajo a že byla velice hodná.

Na svého tátu neměl žádnou vzpomínku. Nevěděl ani, jestli otec v jeho raném věku zemřel, nebo

od nich odešel. Nevěděl o něm nic. Neměl ani nikoho, kdo by mu o tátovi dokázal něco říct. Jediné, co mlhavě tušil, že kdysi sem na Ostravsko nejspíš přišli z Klatov. Měl Klatovy napsané ve svém křestním listu jako místo narození.

Po maminčině smrti mu obecní úřad určil pěstouna. Dal ho, jak se říkalo, na vychování. Pěstoun měl pět vlastních dětí. Pastorka si přibral kvůli penězům. Všechny je mlátil rákoskou a Rajmunda ještě víc než vlastní. V osmi poslal dědu do služby k polskému faráři do Těrlic. U fary byl velký statek, krávy, koně, pole a navíc zahradnictví. Vstávalo se za tmy a chodilo spát v noci. Musel dřít jako všichni čeledíni a děvečky a málokdy se najedl. Ustavičně ho trýznil hlad, a proto si z té služby pamatoval hlavně to, že pořád má hlad a pořád uvažuje o tom, jak nějakým způsobem přijít k jídlu.

Dědova nejhezčí vzpomínka ze služby v Těrlicích byla na dny, kdy se vydával za tchoře. Popsal mi ji nejedenou, a to vždycky dopodrobna a se zvláštním zaujetím. Měl vyprávění o tom zážitku zkrátka rád. Jednou na statku chytili do pasti tchoře, který chodil slepicím do kurníku na vajíčka. Čeledín zvíře zabil, zavolal Rajmunda a nakázal mu, ať mrtvé tělo zahrabe na zahradě. Rajmund na konci zahrady vykopal jámu – a vtom dostal nápad. Schoval tchoře pod kazajku, zasypal prázdnou díru a ušlapal zem. Tchoře ukryl ve stodole pod slámou a v noci chodil místo něho na vejce do kurníku. Vajíčka rozbil podobným způsobem, jako to dělal tchoř, a hned vypil. Na místě zůstaly rozházené skořápky a na dvířkách do kurníku nebo někde o hřebík otřel tělo mrtvého tchoře, aby druhý den našli hrst tchořích chlupů a cítili jeho pach. Fungovalo to báječně. Měl se dobře, konečně byl sytý. A nikdo ho nepodezíral. Naopak nadávali na tchoře. Snažili se škodnou

chytit. U kurníku nastražovali různým způsobem sklopce a vymýšleli návnady. Až místo tchoře chytili kočku. Zahnali ji do pytle a umlátili v domnění, že je to tchoř. Farář je proklel, byl to jeho oblíbený kocour, kterému Rajmund tu a tam tajně ujídal z misky. Vyzkoušeli různé jiné návnady a pasti, ale toho tchoře nechytili nikdy.

„Škoda že nevydržel déle," litoval děda, „vůbec by mi nevadilo robit od rána do večera, syrová vajíčka jsou nejlepší jídlo na světě, víš!"

I teď si je dopřával, jako pochoutku. Nejvíc mu chutnala ještě teplá, hned po snesení. Když slepice vstala z hnízda a rozkdákala se na dvoře, hned věděl, že nastala pravá chvíle zajít do kurníku.

Samozřejmě že taky mě chtěl naučit pít syrová vejce, mnohokrát mě přemlouval. Jenomže hned při prvním pokusu se mi udělalo tak špatně, že jsme se pozvracel. Syrová vajíčka jsou slizká a musí se po nasátí rázně překousnout. Kdo se neodváží, tomu se slizká pevná hmota táhne od rtů přes krk až do žaludku. Stačilo, abych viděl, jak si děda na syrových vejcích pochutnává, a už mě natahovalo.

Od čtrnácti let děda fáral do dolu, musel samosebou říkat, že je mu víc. Výdělek odevzdával pěstounovi, ale pár korun si přece jenom pokaždé šikovně schoval. Tak si aspoň mohl k bídnému jídlu u pěstouna přikoupit v krámě housku či slanečka. A netrvalo dlouho, i s havíři napít.

Kdy jsem si všiml, že je babička nemocná, přesně nevím, ale že doma není něco v pořádku jsem cítil dlouho. Nejprve babička přestala spávat v manželské posteli ve světnici. Na noc si začala ustýlat v kuchyni na otomaně. Že prý děda moc chrápe. Přitom tolik let, co s ním žila, jí jeho chrápání a kašlání nevadilo. Začalo jí vadit až teď. Její prázdné místo ve

světnici se stalo mým oblíbeným pelíškem, v posteli s vysoko vycpaným slamníkem a duchnami naditými husím peřím se výborně leželo, člověk se hned zahřál a bylo tam měkce a útulno.

Naproti manželských postelí stály dvě veliké bachraté skříně, tmavě fládrované, jako kdyby byly z dubového dřeva. Krásně se spalo v babiččině posteli a ani jsem neslyšel, že by děda moc chrněl. Jen občas kašlal kvůli kouření a silikóze, občas smrděl kořalkou, hospodským smradem a pivem a občas v noci vstal a šel ve spodním prádle potmě na záchod. Ležel u trojdílného okna, které mělo parapet nezvykle vysoko nad podlahou, tím oknem přicházel večer a ohlašovalo se ráno. Vždycky přes košatou korunu staleté lípy, která rostla na příkopu přímo před oknem a jejíž krabatý kmen jsem po probuzení většinou uviděl jako první. Ve slunci prostupujícím listy, v nazelenalém mlžně rozptýleném světle. Buď tu svraštělou kůru lípy, nebo obrazce letokruhů na fládrování skříní.

Dveře mezi světnicí a kuchyní bývaly zavřené. Byly široké, vysoké a důkladné, natřené bílým lakem s krémovým nádechem. O to, aby nezůstávaly dokořán, se starala babička. Zavírala je i v noci, když děda šel do předsíně na záchod a v rozespalosti je zapomněl otevřené. Taky spala pod ducatou péřovou duchnou jako my, kterou ráno co ráno zastýlala do manželských postelí, spala ve flanelové košili a s tlustými vlněnými návleky na rukou, natažených od palců až skoro do poloviny loktů. Z návleků čouhaly jen její úzké prsty. Ty návleky, které si brala na noc, jí prý pomáhaly od bolesti v kloubech prstů a v zápěstích. Vstávala časně, ještě za tmy nebo ranního šera, a ještě v košili zatápěla v kamnech. To, jak štípe nožem třísky, přikládá uhlí lopatkou, staví na plotnu litinový hrnec – nopuj

pro brovka, kastrol s cikorkou, zkrátka všechny ty první ranní zvuky, jsem vnímal jakoby ve snu, jako by ani nebyly ve skutečnosti.

U babičky a dědy jsem spával téměř pravidelně. V našem bytě na druhé straně předsíně jsem sice měl v kuchyni svůj gauč, podobně jako babička otoman, ale radši jsem spal u nich vedle. Někdy jsem chodil na noc k tetě do jejího domku o kousek níž v lipové aleji – to, když mě přemluvila slzami a výčitkami.

Mámě a tátovi bylo jedno, kde spím. Podle všeho v skrytu duše uvítali, že chodím na noc naproti k babičce a dědovi, nebo k tetě. Měli to pak doma jednodušší. Bylo mi líto, že o mě tolik nestojí, zpočátku moc líto, ale zvykal jsem si. Stával jsem se jejich neviditelným dítětem. Čím dál neviditelnějším. A vadilo mi to o trochu míň. Aspoň někdy se mi tak zdálo. K mému zneviditelnění došlo brzy po bratrově narození. Asi při druhém nebo třetím koupání si rodiče všimli, že Petříček má malinko deformovaný hrudník. Hrudní kost mu vystupovala z prsou jako u kuřete. Tehdy, když objevili vystouplou kost, mě vůbec nenapadlo, že právě kvůli ní se stanu pro mámu a tátu přebytečný.

Zavolali doktora Knýla, malého obtoustlého pána s kulatou impozantní hlavou, posazenou na těle krátkým tenkým krkem. Jeho bystré a ošklivě vyhřezlé oči, kterých si každý hned všiml, se neustále tázavě pohybovaly jako by těkaly z jedné věci na druhou. Uměl se rychle dívat a rychle rozhodovat. Široko daleko byl jediným doktorem, a tak tu schopnost potřeboval. Pomáhal u těžkých porodů, spravoval zuby, léčil dospělé i děti, působil jako revizní lékař, a když nic jiného nezbývalo, i operoval. Podíval se na bratrova prsíčka s vystouplou hrudní

kostí, s obdivuhodnou šikovností a rychlostí ječící stvoření vyšetřil a potom řekl stručně:

„Má křivici."

Mamince vyhrkly slzy a táta se nezmohl ani na to, aby ji objal a utěšoval. Ohromeně zíral na doktora. Oba věděli, že z dětí s křivicí vyrostou mrzáci, kulhaví a pokroucení, v každé vesnici jich bylo několik.

„Nebojte se," řekl doktor Knýl, „vykřeše se z toho. Teď už to umíme léčit."

A tak začaly cesty rodičů s Petříkem po nemocnicích a doktorech. Neustálé prohlídky, vyšetření a rehabilitační cvičení. A samozřejmě nekonečná starost, ať se mu něco nestane. Léčba postupovala dobře, doktor Knýl měl pravdu, Petříkovi se hrudníček spravoval. Jenomže čím déle s ním rodiče chodili po doktorech, tím více Petřík bílé pláště a modré stejnokroje nenáviděl. I když byl tak malý, že ani nerozuměl tomu, co se kolem něho děje, sestry a doktory poznával okamžitě. Sotva je vycítil nablízku, rozkřičel se hrůzou a připravil se na houževnatý odpor. Jediný, koho jakž takž snášel a v klidu se mu podvolil, byl doktor Knýl. Mohl se mu dívat do uší, do krku, proklepávat ho, svítit mu do očí baterkou a byl zticha. Asi ho uklidňovaly právě ty vyvalené doktorovy oči, které znal od narození.

K léčení křivice patřilo pravidelné polykání rybího tuku. Na lžičku s rybím tukem brácha reagoval podobně jako na doktory. Řval ze všech sil jako pominutý. Jednou máma náhodou zjistila, že když lžičku rybího tuku dá nejdřív spolknout mně, brácha si pak taky nechá říct. Od té chvíle jsem polykal stejné množství rybího tuku jako on. Moc mi to nevadilo, pach rybiny je protivný, ale dá se snést.

Sotva se bratr z křivice vykřesal, začal chytat jednu dětskou nemoc za druhou. Mi obvykle ne-

bývalo nic, a když už jsem něčím onemocněl, tak průběh nemoci byl u mě na rozdíl od Petříka bez komplikací. Nejhorší okamžik nastal, když Petřík dostal spálu.

Opět se u nás objevil doktor Knýl, zašlehal vypoulenýma očima po bratrově zarudlém tělíčku, podíval se mu na jazyk a do krku, použil stetoskop a potom řekl:

„Má spálu, musí na infekční – a tenhle ji dostane taky!“ upřel svůj pohled na mě.

Mě rodiče ani nevnímali. Jakmile jim doktor vysvětlil způsob léčení, hned ustrašeně přemýšleli, co je a Petříka čeká. Infekční oddělení bylo uzavřené a oni ho tam budou nuceni zanechat samotného. Tříletý Petřík ještě nikdy nikde nebyl sám. Poprvé v životě bude spát bez nich, a navíc v úplně cizím prostředí.

Jejich obavy se vyplnily beze zbytku. Už při předávání v nemocnici na infekční oddělení se Petřík tak držel mámy, že ošetřovateli nezbývalo, než ho odtrhnout nemilosrdným škubnutím. A sotva rodiče zmizeli za zavřenými dveřmi, Petříček se ošetřovateli vysmekl a zakousl do lýtka. A stejně jako vystrašený pes, nechtěl pustit. Rána ošetřovateli po vypáčení Petříčkových čelistí krvácela, byla otevřená a museli mu ji důkladně vydezinfikovat a několika stehy zašít.

Řádění pokračovalo i na oddělení, dokud se jim nepodařilo Petříka utišit nějakými léky. Primář otci hned telefonoval, co se stalo a jaké jim Petřík působí potíže. Dohodli se, že mu budou nadále podávat uklidňující prostředky. O moc lepší to pak nebylo. Ale naštěstí už Petřík nekousal. Táta vyhledal postiženého krankfotra, omluvil se mu a dal mu rovných tisíc korun. Tolik si ošetřovatel nevydělal ani za měsíc. Velikým odškodným chtěl táta Petříka

ochránit před přísným zacházením v nemocnici, ostatním doktorům a setřičkám při návštěvách taky vždycky něco strčil do kapsy.

Trvalo měsíc, než se bratr vrátil domů, a vrátil se rozlobený, trucovitý a věčně uplakaný. Všechny hračky a knížky, které mu tam rodiče nanosili, zůstaly v nemocnici. Nesměl si je vzít zpátky. Když přišel domů, žádné hračky neměl. Než mu rodiče stačili koupit nové, dal jsem mu aspoň svou pohádkovou knížku O rybáři a zlaté rybce. Řekl jsem, že je jeho, a tím se bratr s hrozným příkořím trochu smířil. Z knížky mu směli číst jenom máma nebo táta, já ne. Pocit vlastnictví by se mým čtením zkazil. Připadalo mi legrační, třebaže jsem byl sotva o čtyři roky starší, jak ohromně vyvinutý má cit pro vlastnictví.

Stejně dobrou měl i paměť a smysl pro dodržování slibů. Pořád čekal, kdy onemocním a kdy mě odvezou na infekční. Měl to slíbeno. Táta s mámou mu při utěšování cestou do nemocnice nepředloženě tvrdili, že ať se nebojí, že já tam budu muset brzy též. Nelhali, doopravdy si to mysleli. Pořád se vyptávali, jak mi je a zkoušeli dlaní, jestli mám teplotu. Jenže pořád nic.

Chytrý pan doktor Knýl se tentokrát zmýlil. Spálu jsem nedostal. Petřík si dlouho myslel, že jsem ho podvedl.

„Vítej, synku," řekl děda. „Tak zas máme nocležníka!" dodal k babičce.

Babička si už ustýlala na otomanu a jako obyčejně neříkala nic.

„Zahrajeme si ovčinec," řekl děda. Znělo to jako nabídka pro mě a zároveň otázka babičce, jestli můžeme.

Babička neřekla nic.

„Chceš ovce, nebo vlky?“ zeptal se a sáhl na skříň pro lepenku, na níž jsme měli nakreslený ovčinec ve tvaru dutého kříže rozděleného uvnitř do obdelníků a s rohy propojenými diagonálami. Ovce představovaly bílé fazole, bylo jich dvacet, vlci, kteří měli hlídat vchod do ovčince, byli dva a tvořily je veliké strakaté fazole, takzvané becoky.

„Vlky!“ vyhrkl jsem okamžitě. Ty jsem si vybíral pokaždé.

Usadili jsme se ke kuchyňskému stolu, postavili ovce a vlky na kříž a děda přisunul k ovčinci první ovečku, vlkovi přímo do chřtánu. Musel jsem ji sežrat, jinak by mi děda vlka vzal. Tím jsem ale nechal ovčinec nehlídaný a už se ovečky valily ze všech stran. Úplně všechno jsem kolem sebe přestal vnímat.

Hráli jsme, hráli jsme a hráli jsme asi dlouho. Potom se ozvala babička: „Nechte toho, jděte spát, zítra je taky den!“ Už ležela na otomanu přikrytá, peřinu přitaženou až k bradě.

„Já se vzdávám, zase jsem prohrál,“ řekl děda, a přitom měl v ovčinci šest ovcí a vlci už byli skoro vytlačeni. Uložili jsme hru na kredenc a šli spát.

Vlezl jsem do postele, děda zhasl v kuchyni, zavřel dveře světnice a otočil vypínačem. Uměl se svlékat i potmě, jako havíř se dokázal s jistotou pohybovat i ve tmě. Tvrdil sice, že vidí jako kočka, že má tak dobré oči, ale asi to nebyla pravda. Noviny četl s brýlemi a bez nich neviděl ani nadpisy.

Brzy se ozvalo kašlání. Vždycky když si děda lehl, přepadl ho dusivý kašel, chvílemi se kvůli němu nemohl ani nadechnout, snažil se ho potlačit, aby nevzbudil v domě ostatní, ale vůbec to nepomáhalo, spíše naopak, musel si nakonec lehnout na bok a zkroucený počkat, dokud záchvat nepřešel. Před pěti lety ho vyřadili z dolu, že má silikózu třetího stupně, a dali mu invalidní penzi. Mysleli si, že

asi tak do půl roku umře jako ostatní havíři s plícemi plnými kamene. Už zhruba čtyři roky měl být mrtvý. Jenomže neumřel a místo toho podepsal revers, vrátil se na šachtu a zase fáral – tentokrát jako instruktor učňů.

Nahoře u Ani a Jury zaplakal Mareček, ne že by ho vzbudily dědovy výbuchy kašle, spíše potřeboval přebalit nebo nakrmit. Po chvilce zmlkl a domem i alejí i celou tmou tmoucí se rozhostilo ticho. Usnul děda, usnul Mareček, beztak spal i táta s mámou, s mým bráchou uprostřed mezi sebou, asi spala celá vesnice, lidé, psi, koně, všecko už spalo, i mně se už klížily oči a cítil jsem, jak se pomaloučku sunu do nevědomí. Jenom jedním jsem si nebyl jistý, jestli spí i babička. Ulehala nejdřív, ale jestli spala, nevím. Několikrát v noci jsem se probudil, a protože venku svítil měsíc, viděl jsem, jak nehybně stojí nad spícím dědou, hledí upřeně na něho a přemýšlí.

„Babi?“ zašeptal jsem udiveně. Asi mě neslyšela, pořád stála nehnutě u dědy, který pravidelně oddechoval, s hvízdáním a sípáním zúžených průdušek, což se podobalo mňoukání kočky.

„Babi, babi?“

Odtrhla se od dědy, podívala se na mě a beze slova odešla ze světnice. Potichu zavřela dveře.

Jednou na poli, když jsme spolu pleli řepu, jsem se ji zeptal, proč k dědovi v noci chodí a proč nad ním vždycky tak stojí.

„Chci ho uškrtit,“ řekla.

Víc než to, co mi řekla, a víc než hlas, jakým tiše odpověděla, mě překvapilo, že vůbec promluvila. Byl jsem zvyklý, že takové otázky nechává odletět pánubohu do oken.

„Neboj se,“ připojila po chvíli, neboť si špatně vysvětlila moje zaražené mlčení, „já to nedokážu.“

A tehdy mě napadlo zeptat se jí, myslel jsem si, že zase neodpoví:

„Proč jsme, babi, na světě?“

„Nevím… skoro nikdo to neví…“

„A ty víš?“

„Někdy se mi zdá, že vím… Když věřím v Kristapána…“

Bál jsem se dál vyptávat. Ale nedalo mi to: „Ty v něho věříš jenom někdy?“

Po delší době mi odpověděla zase svým obvyklým způsobem:

„Ani svatbu jsme neměli v kostele…“

S dědou jsme měli opravdu velké trápení. Kdykoli mohl, zpil se do němoty. Nejhoršími dny bývaly výplaty. Cestou domů měl možnost zastavit se v sedmi hospodách. Jedna byla hned u šachty, další dvě poblíž a zbývající čtyři v naší vesnici. Ale mohl zajít i do vzdálenějších hospod v sousedních vsích, a tam jsme ho už nedokázali najít. Pak hrozilo, že se babička zpozdí se splátkami hypotéky, za kterou dům postavili.

Dům v lipové aleji babička s dědečkem stavěli dva roky a dodělávali ho ještě dlouho po nastěhování. Dům byl na tehdejší poměry velký, se čtyřmi pokoji v přízemí a dvěma nahoře v nástavbě. Kdyby si místní stavitel, který dělal plány, dal trochu víc záležet, mohl se podobat vile. Jenže byl zvyklý navrhovat jednoduché přízemní domky pro horníky, vždy s předsíní, kuchyní a pokojem, obvykle bez koupelny a bez záchodu, takže dávno ztratil představivost a cit pro architekturu. Chtěli po něm dům pro sebe, pro syna a pro dceru, zkrátka pro tři rodiny. Tak ho tedy nakreslil. Navrhl jako vždy obvyklý přízemní barák, jen v půdorysu trochu zvětšený, aby se dolů vešly dva byty oddělené předsíní,

a nahoru přidal ještě foršpunk pro třetí byt. Jiná možnost nebyla. K němu se chodilo po strmých betonových schodech z předsíně.

Když babička s dědou uviděli plány, ohromilo je to tak, že zkameněli a přestali dýchat. Děda mi říkal, že to bylo stejné, jako když se poprvé dověděl, že se stane otcem – vzápětí jim z radosti vyhrkly slzy. Plánům sice nerozuměli, vůbec z nich nedokázali vyčíst skutečnou podobu domu, ale připadal jim úžasný. Ani nebylo divu. Znamenal počátek plnícího se snu. Nikdy v životě neměli vlastní střechu nad hlavou, vždycky někde bydleli v podnájmu, anebo z milosti. Plány, které jim stavitel odevzdal a za něž mu hned hotově zaplatili, se rovnaly důkazu, že je v životě přece jen potká něco kupodivu dobrého.

Dům stavěli s pomocí celého příbuzenstva, jak se to tenkrát dělalo. I nejvzdálenější bratranci a kmotři kmotřenců považovali za svou povinnost přiložit ruku k dílu. Skoro nic nekupovali, a když tak jen to nejnutnější a nejlevnější, co se dalo sehnat. Místo hotových prken a trámů si zaplatili stromy v lese, skáceli je, odvětvili a klády navezli ke stavbě. Až na místě z nich řezali fošny a trámy. Sami si taky pálili cihly a vyráběli cementové hakle. A přesto, ani nevěděli jak a kdy, zadlužili se nejenom u banky, ale i rodiny. V plánech pořád něco nesouhlasilo, a tak nezbývalo než stavět podle své hlavy a platit a platit. K předsíni například přistavěli koupelnu a záchod, s nimiž stavební plány nepočítaly. Nevycházelo schodiště do horního bytu, museli jej vést jinak a k tomu bylo třeba přikoupit další terasové schody.

Ze stavby domu si pamatuju jenom tesání trámů a pálení cihel. Jak strýc Jan se sekyrou na dlouhém topůrku širokými rozmachy přesně odsekává kusy

dřeva. Úder za úderem a zásek za zásekem naprosto stejně a přesně. Nikdy jsem tak těžkou a dokonale zvládnutou práci neviděl. Strýc Jan prý uměl všechno, od zedničiny přes tesařinu až po kopání studní. Široko daleko byl známý i jako řezník. Sám připomínal trochu strom, štíhlý a spíš slabší než silný strom – asi takový, jaký se najde v odrostlé bučině. Všechno na něm působilo svisle, protáhlý obličej, pokleslá ramena, dlouhé ruce, málokdo by odhadoval, že jeho vychrtlá postava skrývá takovou sílu a zručnost. Stál jsem u něho s otevřenou pusou, a čím víc mě to jeho sekání uchvacovalo, tím blíž jsem k němu přistupoval. Nejdřív mě odehnala máma, potom děda, ale za chvilku jsem byl u strýce zpátky a zase na něho zíral jako hypnotizovaný. Nejprve trochu zdálky a pak zas docela zblízka, protože jsem k němu krůček po krůčku pomalu přistupoval.

„Tak už toho mám dost!“ rozčílila se máma a rozběhla se ke mně, že mi dá na zadek.

Strýc Jan sekal pořád stejně, stejně a přesně, jak na začátku kmene začal, jenom se teď usmíval.

„Neboj, Maruš, já ho vidím,“ řekl mámě, aniž přestal sekat. Zdálo se mi, že nemluví pravdu. Vůbec se na mě nedíval. Neodtrhl oči od záseku v kmeni.

A pak to pálení cihel. Na poli nedaleko vykopaných základů vyrostla dlouhá, několik metrů široká a hodně vysoká hranice z usušených cihel. Když šikovně poskládaný milíř zapálili, začal se ze všech jeho škvír a schválně udělaných průduchů valit šedočerný hustý kouř a stoupat k nebi. Za bezvětří nebo slabého vánku sahal téměř k mrakům, vystoupal do výšky, kde létali rorýsi a vlaštovky, takže musel být viditelný z mnohakilometrové vzdálenosti. Kolik týdnů hořel, už ani nevím, ale vybavuju si dědu, jak byl tenkrát unavený. Tak unaveného jsem

ho nikdy v životě neviděl. Cihly se pálily ve dne v noci, oheň nesměl ani na okamžik uhasnout. Přes den přikládala babička, táta, máma, strýc, kdo měl zkrátka čas, a v noci u milíře bděl děda. Prospal se hodinu dvě, když přišel ze šachty, a pak šel zase přikládat. V milíři se topilo dřevem a uhlím. Kvůli výhřevnosti bylo zapotřebí hlavně to uhlí. Nejčistší antracit, jaký se dal v dolech sehnat. Přiváželi ho na vozech s koňmi v kusech, obrovských balvanech, které se na lomu třpytily jako černé zrcadlo. Chodil jsem se dívat, jak děda rozbíjel kvádry fajslem. Rozlomené kusy zářily ve slunci jako černé démanty a na jejich oddělených plochách se tu a tam objevovaly otisky plavuní, přesliček a lastur.

Dům dokončili dva roky po válce. Stál na horním konci aleje a patřil k těm vyšším. Ostatní domky v aleji sahaly lipám asi do třetiny, ty vyšší skoro do poloviny, ale všechny se pod nimi krčily. Náš byl nezaplacený. Koncem každého měsíce musela babička odnést do spořitelny splátku, za zpoždění naskakovalo penále a druhý měsíc se pak platilo víc. Občas se stávalo, že se zpozdila, a to ji znervózňovalo.

Za výpadky v placení mohl vždycky děda, nepřinesl domů tolik, kolik měl.

Babička se snažila potížím s penězi předejít tím, že na dědu ve výplatní dny čekávala u brány. Většinou mě brala s sebou. Když dědečka zahlédla mezi vycházejícími havíři, rozběhla se k němu, chytla ho za rukáv a odvedla stranou. Musel jí odevzdat peníze i výplatní sáček. Přečetla si cifru na „kabelce“, kolik vlastně dostal, přepočítala peníze, jestli jsou všechny, a dědovi dala deset korun a zbytek drobných, aby si aspoň zašel na pivo. Když měla na něho zlost, nedostal nic. Pak se už o dědu nesta-

rala, mohl si jít do hospody, kam chtěl, a my šli domů. Hospodští v širém okolí havířům na dluh nalévali neradi, protože málokdy se svých peněz dočkali nazpátek. Solidarita mezi opilci taky moc velká nebyla, věčně byli bez koruny a každý z nich byl nakonec rád, že má sám za co pít.

Dědeček se babičku snažil šidit, jak mohl, buď zfalšoval částku na sáčku, třeba z devítky udělal osmičku, anebo čísla psaná inkoustovou tužkou polil vodou, aby byla nečitelná, a párkrát taky předstíral, že výplatní sáček ztratil v kupelu při převlíkání. Ale takové fígle na ni moc neplatily. Jakmile babička měla neblahé tušení, rovnou ho odvedla domů, poručila mu, aby se svlékl do podvlékaček nebo do trenýrek, a ukryté peníze našla. Pak zůstal bez haléře a musel vydržet až do příští výplaty.

Jednou, když byl dědeček dlouho na suchu, ukradl z hrníčku v kredenci peníze odložené na živobytí.

Babička hned zjistila, co se stalo, sotva si uvědomila, že v kredenci nějak dlouho šmejdil a potom že měl podezřele naspěch, aby se vytratil z kuchyně. Podívala se do hrnku a zfialověla hněvem. Doopravdy se začala tou zlostí až třást. „Ježíšmária!“ vybuchla. Výkřik se rozlehl celým domem. Uslyšel ho i děda venku. Už byl na dvorku a babiččino zakřičení na něho zapůsobilo jako výstřel ze startovní pistole. Rozběhl se k brance a zamířil lipovou alejí nahoru k Březůvce, pelášil hbitě jako mladík, nohy se mu v rychlém tempu jen míhaly.

Babička vyběhla za ním na schody. Když však uviděla, jak upaluje, pochopila, že ho nedohoní. Dědovy nohy kmitaly o sto šest a podle všeho mířil k Pežgovskému lesu, kde se mohl nejlépe schovat a počkat, až po něm přestane pátrat. Potom si koupí v obchodě rum nebo si zajde někam do hospody a zrychtuje se co hrdlo ráčí. Domů se vrátí bez

koruny. Vyhrkly jí slzy. „Prevít," ulevila si a utřela si slzy hřbetem ruky.

Zaklepala u nás na dveře, a aniž čekala na vyzvání, vešla dovnitř. Táta právě přišel z práce a obědval.

„Drahušu, Rajmund mi sebral z kredence peníze na chovani, pomož mi ho chytit!" požádala tátu. „Já žádné jiné peníze doma nemám, nevím, z čeho budeme do konce měsíce živi," dodala sklesle.

Tátu to pěkně namíchlo, tak si zbytek dne určitě nepředstavoval, chtěl si po obědě aspoň chvilku zdřímnout. Neřekl však ani slovo, položil lžíci do talíře, šel do předsíně a obul si polobotky.

Vyrazili jsme za dědou. Nejprve táta a potom já s babičkou pár kroků za ním. Děda už měl slušný náskok. My jsme byli ještě v aleji, ale on už přebíhal okresní silnici. Když jsme se dostali k okresce, už upaloval vzhůru k lesu. Vypadalo to, že nemáme žádnou šanci. Že se nám ztratí v hradbě stromů, dřív než doběhneme k polní cestě.

Táta počkal na babičku a chytil ji za loket.

„To nemá cenu, necháme ho, já vám nějaké peníze půjčím," nabídl se.

„Ne, ne – já vím, kde asi bude," odmítla energicky. „Vleze určitě do maliní u pískovny."

Ani nezvolnila chůzi, šla pořád jak nejrychleji dokázala, a tak tátovi nezbylo nic jiného, než pokrčit rameny a jít s ní.

Šli jsme pořád rychle, nejvíc rychlá chůze zmáhala babičku, slyšeli jsme, jak hlasitě dýchá a jak dýchá v čím dál rychlejším tempu. Ale nezpomalila, pořád nám stačila.

Když jsme dorazili na kraj smrkového a bukového lesa, kudy se pěšiny rozbíhaly do různých stran, zastavila se a zůstala stát. Přemýšlela. A přitom dýchala a dýchala. Tady byla každá rada drahá. Klikatých pěšin a možností, jak lesem projít, bylo

nepočítaně. Náhle se rozhodla. Mě poslala jednou z pěšin napravo, tátu nalevo a ona sama, že půjde cestičkou uprostřed. To kdyby chtěl děda na nás vyzrát a počkat někde schovaný za kmenem smrku, než přejdeme. Měli jsme se pak sejít u pískovny, kam prý děda nakonec určitě dojde.

Poslechl jsem a vydal se přikázaným směrem. Bylo mi z jejího příkazu divně. Nevím, jak si to babička představovala, ještě mi nebylo dvanáct, co bych tak asi mohl udělat, kdybych dědu skutečně potkal. Mohl bych mu leda tak říct, že se babička na něho zlobí a že chce, aby vrátil ty peníze, co sebral z hrnku v kredenci. Jenže to on přece dobře věděl, to jsem mu nemusel říkat.

Pěšina byla zarostlá hebkou nízkou trávou, příjemně se po ní šlo. Jako po světle zeleném úzkém koberci nataženém mezi stromy. Po obou stranách byl mladý smrkový les, jen tu a tam mezi stromy se objevil starší vysoký smrk s širokým kmenem nebo skupina břízek. V lese bylo ticho, skoro nevál vítr, vršky stromů se nehýbaly nebo jen tu a tam se pohnuly v slabém náznaku vánku. Ticho se velice podobalo tomu, když člověk vejde do kostela a je uvnitř sám. V někom právě takové ticho vyvolává strach. Mi naopak dělalo dobře, měl jsem je rád. Byl jsem odmalička zvyklý chodit s dědou po lese a jezdit s ním na hory. Několikrát jsme spolu na Bílé dokonce spali celou noc pod smrčím v dece a pod pláštěnkou. I zvuky, co člověk v noci slyší v lese, sovy, lišky, šelestění myší, zašumění větru, k tichu patří a jako by ho ještě víc umocňovaly. Ticho v lese je krásné, takové živé a blízké, vlastně krásnější než v kostele.

Když se pěšiny překřížily, párkrát jsem na nich zahlédl babičku a tátu. Ale jen se mihli a hned zmizeli. A potom jsem je už neviděl vůbec. Šel jsem čím

dál pomaleji a chvílemi se zastavoval. Jenom jsem poslouchal to ticho a zíral na příšeří mezi stromy. Pak jsem přišel k nízké smrčině, kterou se nedalo projít, tam se obvykle na podzim našly nejpěknější pravé hříbky, ale muselo se za nimi lézt pod větvemi u země po čtyřech. Prolézat mladou smrčinu se dospělým většinou nechtělo, ale dědovi to nevadilo, on ji při houbaření nevynechal nikdy. Zrovna jsem dostal chuť na chvilku se podívat pod smrčí, jestli už nerostou aspoň bedly nebo zajinčoky, a vtom se děda přede mnou objevil. Vylezl zpod větví po čtyřech na pěšinu, vstal a ostražitě se rozhlédl kolem sebe. Okamžitě si mě všiml a bez meškání skočil stranou, na jednu z bočních cest ve starším lese, kudy se dalo chodit zpříma a která se mu k útěku přímo nabízela. Rozběhl jsem se za ním, ale když jsem dorazil k boční cestičce, uviděl jsem už jenom jeho bílou košili ztrácející se v dálce mezi stromy. Běl košile ho naštěstí prozrazovala, kdyby měl na sobě něco tmavšího, už dávno bych nevěděl, kde je. Upaloval jsem za ním ze všech sil, oči upřené na bílou košili jako na cíl, který nesmím ztratit. Jenže děda taky přidal, a protože byl i ve svém věku zdatný, pomalu se mi vzdaloval. Už jsem si myslel, že mi zmizí, bílé zablesknutí mezi kmeny smrků jsem zahlédával čím dál hůř. Jenže tu jako zázrakem bílá skvrna přede mnou znehybněla. Když jsem dorazil blíž, hned jsem poznal, co se stalo. Proti dědovi stál táta, s odhodlaným výrazem v přimhouřených očích. Byl ve střehu. Kdyby se děda pokusil o kličku nebo nějaký úhybný manévr, určitě by ho chytil. Pozorovali se nehnutě a soustředěně jako dvě šelmy, předtím než některá z nich zaútočí, ale přece jen se mi zdálo, že táta má převahu. Ve srovnání s dědou byl veliký a silný, navíc o hodně mladší, takže děda asi neměl na vybranou.

„Dejte sem ty peníze!“ řekl táta a natáhl k němu ruku.

Děda cítil, že prohrál, už jaksi vnitřně sám uznal, že nemá jinou možnost, ale přesto pořád váhal – nedokázal se s prohrou smířit. I z jeho zad, teď s pokleslými rameny, z temene hlavy, zátylku a nachýlení těla bylo znát, jak je mu proti mysli peníze vrátit.

„Tak bude to!“

Dědovi ramena sjela ještě níže.

„Drahušu,“ zaprosil potichu, „smiluj se…“

„Žádné takové.“

„Aspoň trošku mě nechej napít…“

„Nebudu s váma smlouvat.“

„Smiluj se…“

„To není moje věc, domluvte se s manželkou, ať vám sama něco dá!“ pravil táta a pohybem ruky zdůraznil nastavenou dlaň.

Děda vzdechl, sáhl do kapsy kalhot a vyndal hrst zmuchlaných bankovek. Položil je tátovi na ruku a zase lítostivě povzdechl.

„Všecko!“ přikázal táta. „Všecko!“ zopakoval ještě přísněji.

Překvapilo mě, že táta dědu už tak dobře zná, vždyť skoro pořád nebyl doma. O tom, co děda páchal, se dovídal nanejvýš jenom z vyprávění. Já jsem si byl jistý, že mu nedal všechny peníze, dokonce jsem věděl, kde je má schované. A opravdu. Děda si rozepjal pásek, povolil kalhoty, sáhl do kapsy u trenek a vytáhl ulitou pětadvacetikorunu. S pláčem na krajíčku ji přidal k ostatním penězům.

„No tak vidíte…,“ řekl táta.

„Vidím hovno!“ vzmužil se děda, „hovno!“ řekl, otočil se a zamířil do borůvčí.

Netrvalo dlouho a zbyli jsme na lesní cestičce jen já a táta, jako by děda s námi nikdy ani nebyl, jako by neexistoval.

„Musíme jít, Vladku, zajdeme k pískovně pro babičku," řekl nešťastně, „ona tam na nás nejspíš čeká."

Vůbec neměl z těch zachráněných peněz radost.

Občas se ale babička dědy u brány nedočkala. Dědeček schválně vyfáral z dolu o hodinu dřív, popřípadě přelezl kdesi vzadu plot a zmizel. Potom nám nastalo strastiplné chození po hospodách. Najít ho trvalo dlouho, hodiny a hodiny. Nejhorší na hledání bylo, že jsme nevěděli, kolik toho nachodíme. Když je člověk utrmácený někde na výletě, obvykle ví, že ještě musí ujít určitou vzdálenost. A to mu pomáhá vydržet. Tady nebylo nic jisté, ani kilometry, ani to, že ho vůbec najdeme. Ještě štěstí, že dědeček nebyl karbaník a peníze jenom propíjel. O výplatách se všude po hospodách hrávalo „komando", což bylo něco jako očko, jenomže se čtyřmi kartami. V komandu mohl člověk za půl hodiny prohrát všecko do poslední nitě. A nadělat dluhy na měsíce dopředu. Dědeček sice dost utratil – když už byl v náladě, rád poroučel pití i druhým –, ale nějaké koruny mu přesto vždycky zbyly.

Svým způsobem byl dědeček opatrný. Věděl, kdy se může opít úplně do němoty a kdy ne. Když měl před sebou dlouhou cestu domů, na které mu nikdo nepomůže a nezbude mu, než se postarat sám o sebe, napil se jenom tak, aby dokázal jakž takž jít. Tu poslední vražednou sklenku byl schopný si odříct. Jakmile si ale myslel, že ho v blízké hospodě najdeme, už se nehamoval. Pil bez zábran co hrdlo ráčí, dokud neusnul na stole nebo nespadl pod stůl. Pak jsme ho museli vláčet domů, držet bezvládného na nohách, aby stál, a ještě ho táhnout, aby tu a tam udělal krok. Po cestě se nám často vysmekl a svalil se na zem nebo rovnou do příkopu, a to nás potom

čekala pořádná dřina. Museli jsme ho zvednout nahoru, nebo vytáhnout na cestu jako bezvládný pytel brambor a přinutit k chůzi.

Můj děda byl díkybohu malý, ještě o hlavu menší než Adolf Hitler, jak sám z legrace říkal. Taky se narodil 20. dubna, a to je prý vždycky den, kdy se rodí malí lidé. Ze své malé postavy si nic nedělal. Všichni okolo se mu smáli, že je jenom polovinou chlapa, takový štackripl, ale jemu to nevadilo, smál se s nimi a ještě přidával k lepšímu, že být malý je pro něho výhoda, protože v dole, kde ostatní musejí shýbat hlavu, on chodí klidně zpříma, a když na to přijde, že musí spadnout na zem, nikdy nepadá zvysoka. To posledně jmenované byla výhoda i pro nás.

Někdy si při flámovaní nebyl jistý, že ho najdeme. A tak, když už cítil, že má dost, sedl si v hospodě proti dveřím, nechal si nalít pivo a dvojitou štamprli, zaplatil útratu a pak čekal, kdy se objevíme. Díval se na dveře a čekal. Jestliže se babička neobjevila a on ztratil naději, že přijdeme, zklamaně se zvedl a vyrazil domů, aniž vypil svou poslední omračující dávku. Když ale přišla, radostně se usmál, že zase má jednou kliku. „Žofka, moja Žofka!“ zvolal šťastně a s úlevou, rychle sáhl po štamprli a obrátil kořalku na ex do sebe. Někdy stačil kořalku zapít i pivem, ale to už se babička k dědovi rozeběhla, aby zachránila, co se dá. To, že před jejíma očima vypil poslední skleničku, ji rozlítilo do nepříčetnosti. Třásla se vztekem, jen tak tak se ovládla, aby se do něho nepustila pěstmi už před lidmi v hospodě. Bylo pozdě, nenapravitelně pozdě. Děda se tvářil jako dítě Štěstěny, jako kdyby vyhrál v loterii, spokojený sám se sebou, s námi i s celým širým světem kolem dokola. Usmíval se rozmazaně a neurčitě, jak mu bylo dobře z osudu,

který mu tento okamžik dopřál, v drobných sivých očích s modrým nádechem měl vláhu a dojetí, jimž v duchu objímal blízké, vzdálené i nepřítomné lidi, kolem nich rýhy vrásek, v nichž tu a tam byly fialové skvrny od poranění, do kterých se zažralo uhlí, a na hlavě se mu klukovsky čepýřily husté a dočista bílé vlasy, vzadu a kolem uší „na synka“ ostříhané. Za chvíli se vnoří do mlh nekonečného štěstí, nekonečné dobroty a lásky, všepronikající a všeobjímající lásky člověka k člověku a k celému lidstvu, za chvíli se sveze ze židle a spadne nám pod stůl. Zbývalo málo času.

S přidušeným proklínáním ho babička chytila za paži a donutila vstát, aby urazil aspoň kousek cesty po svých a abychom byli z hospody co nejrychleji pryč. Potřebovala to i kvůli sobě, aby si mohla ulevit. I po tolika letech života s Rajmundem se styděla dát průchod svému hněvu před lidmi. Jakmile jsme se ale ocitli venku, začala ho okamžitě mlátit. Tloukla ho hlava nehlava holýma rukama, bolavými klouby a křičela z plných plic: „Potěpie, pěrune, cholera s tebum, rynki se na tobě polumim!“ Muselo ji to dost bolet, protože ho vlastně bila přímo svými kostmi a klouby pod tenkou kůží. A děda se ani nebránil, jen se pořád blaženě usmíval, už asi ani nevěděl, že ho bije…

Podobné to bylo se strýcem Jurou. Babička ho kdysi měla raději než moji mámu, která se jí narodila o sedm let dřív. Nedovedl jsem pochopit, proč ho má radši. Máma se mi zdála hodnější než strýc. Bylo to možná způsobeno tím, že se strýc narodil, když už žádné dítě nečekali. Pozdní dítě v manželství bývá nejmilejší. Z lásky k synovi však v té době zbýval pouhý stín. Strýc byl vyšší než babička, ale štíhlou postavu s dlouhýma rukama a úzkými prsty

zdědil po ní. Samozřejmě v mužském provedení. Dokonce i ten její vynucený úsměv, jako by od ní pochytil. Vyučil se pekařem. Doma jsem ho vídával málokdy. Když byl střízlivý, skoro nepromluvil. Vypadal zakřiknutě a nesměle a jako kdyby neuměl do pěti napočítat. Pokud ho děda nebo babička nepožádali o nějakou práci, ani ho nenapadlo, aby jim pomohl. Když mu však o ni řekli, udělal ji rychle a dobře. Stejně jako děda byl na manuální práci od přírody šikovný. Hodně četl, ale ne knihy, pouze časopisy. Celé hodiny tiše luštil křížovky a různé rébusy. Nikdy jsem ho neviděl šťastného. Ani když byl opilý.

Jakmile dostal výuční list, rozhodl se, že pekařiny nechá a bude pracovat na koksovně, protože tam se vydělávají velké peníze. Nebyla to pravda. Naletěl náborářům, kteří hledali lidi na práci, kterou nikdo dělat nechtěl. Dostal se na briketárnu. Na briketárně se dřelo v prachu a v dehtu. A když se člověk umyl speciálním terpentýnovým mýdlem, zjistil, že má kůži jakoby spálenou a že vůbec nemůže na slunce. Juru to brzy utrápilo. Začal vynechávat směny, nebo jak se říkalo, bulat. Někdy dělal, jindy flámoval – to záleželo na tom, s kým se kde náhodou potkal, na kamarádech a na náladě. Nakonec už jen flámoval, hrál karty a čekal, kdy ho povolají na vojnu. Babička si to taky přála. Myslela si, že strýce vojenská služba napraví. Hlavně to, že se dostane pryč od svých kamarádů a kamarádíčků.

Konečně narukoval kamsi na Šumavu. S nápravou na vojně to ale nejspíš dopadalo všelijak.

Jednou odpoledne – to přijel z pohraničí na opušťák – přišel za mnou. Já jsem si v jeho podkrovním bytě četl. Dvě místnosti nahoře zůstávaly dlouho prázdné a nedodělané. Strýc Jura je zatím nepotře-

boval, stačilo mu, že si do zadní z nich dal postel na přespání a skříň na šaty. Do předního opuštěného pokoje jsem si s jeho svolením přinesl stoličku, židli a starý zahradní stolek. Bylo to nejklidnější místo v domě. Když se objevil, hned mi bylo jasné, že je namol. V ruce nesl otevřenou láhev stolního vína a v kapsách saka (po příjezdu domů se totiž hned převlékl do civilu) měl zastrkané hořčičné sklínky. Odstrčil mi knížky, postavil na stůl láhev a sklenice a důležitě se posadil na štokrle. V náladě si vždycky připadal chytrý a vtipný. Rázem se z něho stal výřečný chlapík, plný energie a sebevědomí. Nalil mi víno a nabídl cigaretu.

„Jen si klidně zapal, já jsem taky kouřil od dvanácti," řekl.

Odmítl jsem, už jsem si sice párkrát s klukama ze zvědavosti zapálil cigaretu a taky se napil vína, ale dělalo se mi z obojího strašně zle. Musel jsem odmítnout zase a mnohem rázněji, aby mě opravdu nechal na pokoji. Zapálil si tedy sám, silně potáhl z cigarety a vyfoukl kouř z hloubky plic. Na podlaze v rohu u zdi ležela zapomenutá elektrikářská krabice. Všiml si jí, zašel pro ni, položil ji na stůl místo popelníku a znovu se důstojně posadil. Chvíli se mlčky věnoval cigaretě a oklepávání popela. A potom – jako vždycky v podobně povznesené náladě – začal o tom, že má jen tři třídy, jednu českou, druhou polskou a tětí německou, ale přesto mnoha věcem rozumí. To s těmi třemi třídami a s různými vyučovacími jazyky byla pravda. Věděl jsem to od babičky i od mámy. V době strýcovy školní docházky naši vesnici zabrali Poláci a po nich Němci. Po záboru pokaždé vyměnili všechny veřejné nápisy a zavedli ve škole vyučování ve svém jazyku.

„Pojď sem blíž, přisedni si," vyzval mě.

Poslechl jsem a trochu se k němu přitáhl. Chvíli se mi díval zblízka do tváře a pak mi svěřil, že má tajemnou schopnost vyčíst z očí člověka jeho budoucnost. Tu schopnost si vypěstoval a vycvičil na vojně. Je to prý otázka vůle a soustředění, síly ve zraku a energie v mozku. On tu pronikavost získal a dokáže ji ovládat. Když se například podívá upřeně na zuřícího psa, ten hned ztichne a zaleze do boudy.

„Dívej se mi do očí a povím ti, čím budeš!“

Nechtěl jsem se s ním hádat; když měl vypito, nesnášel odpor. Upřeli jsme na sebe oči. Jeho nazelenalé duhovky se mlhavě rosily, ale tmavé panenky uprostřed nich se ostře zabodly do mých. Umínil jsem si vydržet pohled stejně dlouho jako on. Jenže brzy mě začalo pálit v očích a cítil jsem, jak se mi do nich pomalu, ale jistě tlačí vlhkost. Naštěstí fixírování nechal o zlomek vteřiny dřív, než mi vyhrkly slzy a než bych musel mrknout.

Pomalu se narovnal, zaklonil hlavu, spustil víčka a nehybně uvažoval. Potom se na mě podíval, pokýval hlavou, napil se vína a vyhledal svou hořící cigaretu, zapadlou v elektrikářské krabici. Labužnicky z ní zatáhl, chvíli podržel kouř v plicích a zase dým dlouze vyfoukl.

„Nemusíš se namáhat!“ oznámil mi s potěšením.

Nechápal jsem, co tím chce říct, ale mlčel jsem.

„Máš to marné!“

Zmátlo mě, jak důstojně se tváří.

„Co mám marné?“ zeptal jsem se, abych to měl už konečně za sebou.

„Všecko!“ odpověděl s uspokojením. Na tu otázku čekal. „Nic z tebe nebude,“ řekl, „jsi jenom takové obyčejné hovno jako my!“ S úšklebkem se zadíval na moje odstrčené knížky.

Potom pozvedl hořčičnou sklínku.

„Tak vidíš, kamaráde… Taky to máš spočítané!“ Rozesmál se na celé kolo, jako kdybychom se bůhvíjak dobře bavili.

Za několik dní odjel a neviděl jsem ho, dokud si neodkroutil celou vojenskou službu.

Z vojny mi jednou poslal barevnou fotografii – krásného německého ovčáka, s otevřenou tlamou, vyplazeným jazykem, bystrýma očima a nastraženýma ušima. V dopise babičce napsal, že na fotce je jeho služební pes Rex a ať mi ji daruje. Chvilku jsem věřil, že takového psa na Šumavě má, že s ním chodí po státní hranici, ale potom jsem si všiml, že na rubu fotografie je vytištěno drobným písmem Vydal Orbis.

Domů se strýc vrátil ženatý, s obrovským vojenským dřevěným kufrem a s Aňou, malou pobledlou a polekanou dívkou. Aňa ještě nedosáhla plnoletosti, a když si ji chtěl strýc vzít, musel požádat úřady o zvláštní povolení. Břicho Ani zvedalo malá prsa, byla ve vysokém stupni těhotenství, a s sebou si přinášela červený papírový kufřík, o trochu větší než mají holčičky na šaty pro panenky. V něm – jak se později ukázalo – bylo všecko, co měla.

Sotva se usadili na bílých židlích u kuchyňského stolu se svátečním lněným ubrusem, který babička prostřela na počest jejich příjezdu, bylo jasné, že se cosi nenapravitelného stalo. Aňa seděla se sklopenou hlavou, ruce se zmuchlaným kapesníkem v klíně. Jura se naopak tvářil pyšně a skoro odbojně. Vykládal, jakou měli dlouhou cestu, kolikrát přestupovali a jak vlaky všude nabíraly zpoždění. Že se trmáceli skoro dvanáct hodin.

Já jsem se usadil na otoman a pokradmu pozoroval Aňu. Jenom ji. Zatím jsem o ní jen slyšel, teď jsem ji viděl poprvé a v dojmu, kterým na mě působila, se mísil úžas se zvědavostí. Slámové krátké

vlasy, trochu zvlněné. Sinavě bledá tvář i pleť na rukách a nohách, jako kdyby po dlouhé době vyšla ze sklepa. Na židli neseděla, spíše se krčila. V mém pocitu se všechno smísilo a přeměnilo v oněmělou účast s ní.

„Nábytek vám přivezou nákladním vlakem?“ zeptal se děda.

Ticho.

„Ne, nepřivezou. Peníze jsme potřebovali na něco jiného,“ řekl Jura.

Peníze, o nichž byla řeč, babička našetřila, aby Jura, až se jednou ožení, měl něco do začátku. Před několika měsíci úspory vybrala – z tajné vkladní knížky s heslem – a poslala mu patnáct tisíc korun. Napsal si o peníze, že prý může v Čechách výhodně nakoupit nábytek. Dědovi o knížce a penězích pro Juru pověděla teprve potom, když tu částku odeslala. Dost dědu naštvala, ne kvůli tomu, že by Jurovi peníze nepřál, ale proto, že mu o svém šetření tolik let neřekla. Já samozřejmě moc nechápal, o čem se mluví. Byl jsem zaujatý Aňou. Smysl rozmluvy jsem pochopil až později, když jsem si ty věci postupně poskládal.

„A na co?“ optal se děda.

„To je moje věc!“ odsekl Jura příkře.

Babička vstala od stolu, zůstala stát a zahleděla se před sebe do prázdna. Potom mlčky vyšla z kuchyně. Po celou dobu, co přijeli, vlastně mlčela. Jen při přivítání, když Aňa řekla „Dobrý den!“, odpověděla na pozdrav. Trvalo však chvíli, než se k opětování pozdravu odhodlala. Zřejmě všechno uhodla okamžitě, sotva je uviděla ve dveřích.

A právě tehdy se stalo cosi nevysvětlitelného, čeho jsem si tenkrát nevšiml, ale co pak už zůstalo napořád. Ze všeho zlého, co Jura udělal, přičetla vinu Ani, té vylekané malé dívce, která netušila,

kde se vlastně octla, co se krčila na židli u stolu nad svým nafouknutým břichem. Její neláska k Ani se blížila nenávisti. Kdyby se tenkrát v Jurově životě objevila opravdová zralá žena, a ne takové ubohé a bezmocné stvoření, mohla mít babička aspoň naději. Tak definitivně přišla o víru v nápravu svého syna.

Snad proto… Nevím, tomu už neporozumím.

Na koksovnu se Jura vrátit nechtěl a kvůli zameškaným směnám ani nemohl. Chtěl dělat něco lepšího. Třeba někde v kanceláři. Když viděl, jaký vliv má můj táta a co všecko lidem umí zařídit, napadlo ho, že by mu taky mohl pomoct najít nějaké teplé místo. Jednou kvečeru se potkali na venkovních schodech. Táta se vracel domů a Jura mířil kamsi pryč, asi za kamarády. Spravoval jsem si na dvorku kolo.

„Drahušu, můžeš na moment?“

Zastavili se v polovině schodů a Jura mu vylíčil svou potíž. Dál jsem spravoval kolo. Teď už jenom na oko, poslouchal jsem, co si povídají, zajímalo mě to.

Táta si rozepnul kožák a uvažoval, jednou nohou nakročený o vyšší schod.

„Když ty nemáš žádné školy… To je těžké!“

„Jiní taky nemají a sedí v kanceláři.“

Jura se podle všeho nechtěl mého otce dotknout, určitě rýpnutí nezamýšlel, pronesl to jen tak bezmyšlenkovitě. Ale bezděky trefil do černého. Můj táta vychodil pouze čtyři měšťanky a donedávna byl ajznboňákem. Vzal to však sportovně, chápal, že to byla od Jury jen nešikovnost.

„Ty jsi byl na vojně u Pohraniční stráže,“ řekl, „možná by to stačilo… Nechtěl bys jít k Veřejné bezpečnosti?“

„K policajtům," vyhrkl Jura pohrdavě a hned se zarazil.

„No, k policajtům."

„Nevím, možná."

„Tak já se zeptám náčelníka Fikáčka, to můžu udělat, za to nic nedáme."

Táta si oprášil na kalhotech smítko a přátelsky se rozešli.

Brzy nato se strýc Jura stal estébákem.

Svítalo. Tma se rozpouštěla, pípání ptáků sílilo a někde nablízku v poli se rozezněl vysokými fletnovými tóny jasný zpěv kosa. Každou chvíli bude ráno. To šťastné, tajuplné a nádherné ráno. Už teď bylo cítit, že za okamžik vyjde slunce a udělá se překrásný letní den.

Z branky se vynořila postava strýce Jury, hubená a choulící se v saku se zvednutým límcem. „Tak jdeme," řekl. Proč se rozhodl jít se mnou na ryby, to mi vysvětlil předevčírem. Přinesl mi nový štípaný rybářský prut a pravil:

„Tady máš něco lepšího než ty klacky, co používáš. Co kdybych s tebou občas zašel na ryby. Nějak moc piju. Musím přestat. Už mi vyhrožovali i v práci. Nic mě nebaví. Třeba mě začnou bavit ty ryby!"

Byl jsem Jurovým dárkem nadšený. Kromě prutu jsem jeho vysvětlování skoro nevnímal. Zdálo se mi, že to je nejhezčí dárek, jaký jsem kdy v životě dostal. Moc jsem po takovém prutu toužil.

Vydali jsme se do údolí k řece. Ráno zatím bylo studené, syrové a s vlezlou zimou. I Jura se roztřásl, když vyběhl na alej přímo z rozehřáté postele. Teprve po chvilce rychlé chůze, když se nám rozproudila krev, přestali jsme se chvět a začalo nám být snesitelněji.

V šeru se před námi pomalu rozevřelo údolí, v mlžném oparu se klikatila řeka obrostlá většinou olšemi, vrbami a osikami. Z řeky se bíle kouřilo. V zatočinách se tu a tam černaly staré osamělé stromy rostoucí uprostřed luk, buď duby nebo habry. Sešli jsme na asfaltovku a zamířili k železnému reznoucímu mostu, který převáděl silnici na druhou stranu údolí. Vykračovali jsme si bezstarostně prostředkem cesty, protože teď brzy ráno a navíc ještě v neděli žádná auta nejezdila. Všechno potřebné jsem nesl sám, v jedné ruce nový štípaný prut, v druhé složený podběrák a přes rameno chlebník. Byl jsem už tak velký, že jsem bez potíží udržoval strýcův svěží krok.

„To ti nikdy nezapomenu!“ řekl jsem. Chtěl jsem mu znovu projevit svou vděčnost a znělo to málem jako přísaha.

„Tak fajn,“ hlesl lhostejně Jura. Myslel na něco jiného. Jako by zapomněl, že mi vůbec něco dal.

Dorazili jsme k mostu. Sestoupili jsme dolů ze silnice po kamenných schůdcích a vydali se pěšinou, vedoucí napříč loukou rozprostřenou pod probělávajícím se nebem, k řece lemované křovím a stromy. Zřetelně přibylo jasu, povzbudilo to hlavně ptáky a přidali na svém pokřiku a prozpěvování.

U jedné ze zátočin, kde se nad vodu skláněla rozložitá vrba, jsem se Jury optal, co na to místo říká. Jen pokrčil rameny, ale přidal zároveň i jakési přikývnutí. Slezl jsem tedy po strmém srázu na písčitý břeh. Vybalil z chlebníku, co bylo třeba, a nahodil návnadu. Zkusil jsem nejdřív tůňku kousek po proudu. Splávek pleskl na hladinu, zatočil se dokola a zůstal stát. Položil jsem prut do drátěné vidlice a dřepl si k navijáku. Jura přisedl ke mně na kus dřeva, vyplaveného proudem. Oba jsme hleděli na rychle plynoucí vodu uprostřed koryta řeky.

„Pořád tu žijí perlorodky?“ podivil se strýc, když zpozoroval prázdné skořápky na mělčině. „To se divím!“

„A proč by nežily? Lucina má horskou vodu,“ vysvětlil jsem. „Jsou tady i raci.“ Nespustil jsem oči ze splávku a z vířícího křišťálového proudu, který vesele obtékal temnou tůňku.

„Ale dlouho nebudou,“ uchechtl se strýc.

„Jak můžeš něco takového říkat?“ řekl jsem dotčeně.

„Nahoře staví sídliště, Havířov se bude jmenovat, rok od roku je větší.“

„No a?“

„Bude tam žít dvacet, možná padesát tisíc lidí.“

„A co má být?“

„Kam budou vypouštět hovna? Co myslíš? Do Luciny přece!“ zdůraznil strýc a sáhl si do kapsy pro cigaretu. S chutí si zapálil.

„Do Luciny ne, to je jasné, že ne!“ řekl jsem přesvědčeně.

„A kam je teda budou dávat? Budou je posílat poštou do Ostravy!“

Štvalo mě, že vede takové řeči. A zrovna u řeky, kde je vždycky nejkrásnější mlčet, dívat se na hladinu a v tichu naslouchat ptákům a plynutí vody.

„Nevím,“ řekl jsem otráveně.

„Jedině, že by těm lidem, co se tam nastěhujou, zašpuntovali zadky,“ zachechtal se Jura.

Chtěl jsem myslet na řeku, na ryby, na krvavě rudé slunce právě vycházející na obzoru. Chystal se horký červnový den, v němž bude vonět tráva i cítit asfalt, v němž budou slyšet kobylky a cvrčci. Chtěl jsem myslet na všecko to, co je a co se v nejbližší vteřině stane. A ne na ošklivosti, které nejsou a které ani nikdy nebudou. Znelíbil se mi i ten nehybný splávek v tůňce, vypadal mrtvě. Vytáhl jsem návnadu a naho-

dil ji co nejdál nahoru do proudu. Proud odnesl brčko na klidnější vodu pod osikami a tam splávek s občasným klopýtnutím začal opisovat pravidelný kruh.

„Ty jsi jako kluk chodil taky na ryby?“ zeptal jsem se strýce.

„Pytlačil jsem. Chytali jsme ryby do ruky.“

„Já mám žákovskou povolenku.“

„Pytlačit je lepší.“

V dálce se rozezněly váhavě a slabě zvony v kostele Božského srdce. Začali zvonit na jitřní. Zvuk přicházel jakoby z velké dálky a výšky, ale sílil a zněl stále zřetelněji, až se zvony rozhlaholily velebně údolím.

„To zvoní na jitřní,“ poznamenal jsem znalecky. A zároveň se i zastyděl za to vytahování.

„Hm,“ přisvědčil strýc lhostejně. Byl jsem rád, že moje slova nechal bez povšimnutí, nechtěl jsem ho poučovat, jen jsem mu chtěl říct, že v tu dobu v neděli zvony vždycky slyším. Poslouchat zvony v údolí na lukách nebo někde u čisté řeky, přikrčený přímo u hladiny s dravými proudy, působilo krásně a velebně. V té chvíli jsem věřil v Boha víc než při mši.

„To jsem zvědavý,“ řekl Jura, „kdy tvůj táta to vyzvánění těm pambíčkářům zatrhne!“

Zůstal jsem zticha, jen jsem stiskl zuby. Slyšel jsem zvony. Snažil jsem se slyšet jenom jejich vyzvánění.

„Veřejná propaganda náboženství, ne?“

Neřekl jsem nic ani teď.

„Proč to máme my, neznabozi, poslouchat? Jak k tomu přijdem? Měl by jim to zarazit co nejdřív, to je jasné!“ pochechtával se.

Nebyl jsem si jistý, jestli strýcův posměch platí víc věřícím nebo víc mému otci. Tak jako tak mi byl nepříjemný.

Vtom splávek zmizel pod hladinou. Rázem jsem zapomněl na strýcovy řeči, skočil po prutu a přibrz-

dil naviják. Ucítil jsem tah na vlasci, prut se ohnul do oblouku. Špička s očkem se dotkla vody. Přizvedl jsem udici a trhl. Zásek se povedl, už jsem cítil sílu ryby a její prudké pohyby na konci vlasce. Ryba se bránila. Jindy po záseku, kdy ryba prudce zabrere, hrozilo zlomení prutu. Teď jsem se nemusel bát. Štípaný prut fungoval jako péro. Dokonale pružil a přizpůsoboval se tahu vlasce. Byl to ohromný pocit mít takovou jistotu.

Trochu jsem povolil brzdu a naviják se rozjel, zase jsem vlasec přitáhl. Prostřednictvím prutu jsem vnímal chycenou rybu, její urputný zápas, nápory i drobná škubnutí. Dobře jsem věděl, co ryba dělá, a mohl povolovat vlasec a přitahovat ji, jak bylo třeba. Ve vytržení z lovu jsem zapomněl na všecko, všechny smysly jsem měl obrácené a upnuté k bojující rybě.

Náhle ryba znehybněla, přitiskla se ke kameni a zůstala ležet na dně jako přibitá. Zachytila se čehosi pevného pod protějším břehem. Blesklo mi hlavou, že teď už ji nedostanu. Skoro mi vyhrkly slzy. Stačilo zatáhnout o něco silněji, než udrží vlasec, a bude po všem. Jenže tu jsem si uvědomil, jaký báječný prut mám v ruce. Zkusím to. Přizvedl jsem prut, aby se ohnul a aby udržoval napětí ve vlasci, vlezl do řeky v teniskách a přitáhl vlasec. Ryba se ani nepohnula. Povolil jsem a znovu udělal oblouk, až první očko na prutu plesklo do vody. Ryba se pořád nehybně držela dna. Ale měl jsem ji ve své moci. Teď jsem to věděl s určitostí. Cítil jsem, jak sebou polekaně škubla. Snížil jsem napětí a opět zvýšil tah. Zase odpověděla zoufalým pohybem. A tu trhnutí povolilo. Vnímal jsem její chvění na udici, to, jak bojuje a jak se chce rozjet do stran, když se jí nedaří uprchnout po proudu. Ale to už jsem ji přitahoval blíž a blíž.

„Juro, podej mi prosím podběrák!“

Zkrátil jsem vlasec, znovu zapéroval prutem a odpor ryby přestal, v jediném okamžiku jako by rezignovala, poddala se svému osudu. Hladina se zčeřila, vodu rozčíslo protáhlé nazelenalé tělo, zahlédl jsem masité pysky s vousy a vykřikl šťastně: „Mám ji!“

„Bože, já jsem ji chytil,“ opakoval jsem nevěřícně. „Mám parmu, velikou parmu!“

V první chvíli se mi zdálo, že je aspoň metr dlouhá. Teprve když se ocitla v podběráku a položil jsem ji na břehu na štěrk, abych ji zbavil háčku, zjistil jsem, že jsem svůj odhad trochu přehnal. Parma ale mohla mít takových šedesát centimetrů. Vynesl jsem ji na břeh a položil nahoře na svahu do trávy. Už se nebránila, ležela klidně, unavená k smrti, jen rozvírala a zavírala skřele. Na hřbetu se leskla jako had, na bocích jí temná zeleň přecházela do zlatova a na plochém břichu svítilo stříbro. Krásný tvor, krásný a dokonalý, dokonalý jako řeka, jako azurové nebe, jako ticho v lukách.

Klečel jsem na kolenou vedle ní, trochu se usmíval a nemohl z ní odtrhnout oči. Ze všech pocitů, které se mě v tom okamžiku zmocnily, byl nejsilnější obdiv k její kráse a statečnosti.

„To se ti povedlo, jsi šikovný,“ pochválil mě strýc.

„Dáme ji do vezírku a nahodíme znova,“ řekl jsem, ještě celý dojatý. „Příští rybu si vytáhneš ty!“ nabídl jsem mu radostně, vděčný za prut, bez něhož bych asi tu krásnou rybu nechytil.

„Ale ne,“ odpověděl strýc otráveně, „na to se vyseru!“

Jeho odmítnutí a zvláště to sprosté slovo na konci byly jako rána palicí do hlavy. Užasle jsem k němu vzhlédl.

Zatáhl ze zbytku cigarety hluboko do plic, vyfoukl kouř a vajgl cvrnkl velikým obloukem do řeky.

„Je to blbost… Měl jsem špatný nápad… Já nejsem žádný tichý blázen, abys věděl… Půjdu… Co tu budu trčet… Co tu budu trčet jak blbec!“

Pomalu jsem vstal a ohroměně se na něho díval. Jura okamžitě uhnul mému pohledu, jen jsem si stačil všimnout jeho zrosených přivřených očí.

„Lovu zdar!“ řekl rychle a znovu se tím svým typickým způsobem uchechtl. „Tak se tu měj! A ať ti berou…“

Teprve když jsem parmě vytáhl z tlamy háček a dával ji do vezírku, napadlo mě, že strýc nejspíš odešel do hospody pod kostelem – v té chvíli ji už asi otvírali.

Po narození Marečka se Aňa změnila. Stala se z ní ženuška s plnými boky, s baculatějšíma nohama, s naditými ňadry – jenom bělost pleti jí zůstala.

Babička si Ani dál nevšímala, jenom někdy, když přišla poprosit o pohlídání Marečka nebo s nějakou jinou prosbou s ní prohodila pár slov, vždycky pouze o tom, co bylo nezbytné. V její přítomností většinou tázavě sledovala dědu, který byl rád, že Aňa přišla, a celý jihl. Dělalo mu dobře dívat se na hezkou mladou ženu. Tím víc babička Aňu nesnášela. Pořád byla hlavním viníkem zkázy jejího syna.

Strýc zůstával stejný, jaký byl, nenapravil se ani u tajných. Že prý má nízký plat, že se mu příčí, co po něm chtějí, že si to tak nepředstavoval. K babičce si chodil půjčovat peníze, prý nutně potřebuje dvě stovky, jindy čtyři.

„Nutně? A na co?“

„Nemůžu ti to vysvětlovat… Když mi ale ty peníze nedáš, v životě mě už neuvidíš.“

„Nedám," řekla babička jednou, „ode mě už nedostaneš ani korunu!"

„Tak dobrá, máš mě na svědomí," oznámil Jura a vznešeně odešel. To gesto jako na divadle si mohl dovolit, přemlouvání a smlouvání bylo u babičky marné, znal svou matku.

Vylil si vztek až nahoře na Ani. Slyšel jsem, jak po ní řve, nebylo rozumět, co jí vyčítá, srozumitelná byla jen hrubá slova, hovna, kolery a kurvy.

Jednou v neděli dopoledne, děda se holil u stolu a babička štípala nad uhlákem nožem třísky na podpal, Jura poslal dolů Aňu, aby zkusila vypůjčit dvě stovky.

Děda s břitvou v ruce hned vstal a chtěl jít pro peníze do kredence, ale babička se na něho zle podívala, zavrtěla rezolutně hlavou a on si zase poslušně sedl.

„Naučte se hospodařit," řekla.

„Paní Heinrichová, já je musím přinést!"

„Ne."

„Nesmím se vrátit bez peněz…"

Babička mlčela. Bylo mi jasné, že už neřekne ani slovo.

Aňa na ni stále prosebně hleděla, nemohla uvěřit, že jí neodpoví, a čím dál víc se v jejích modrých očích začaly objevovat slzy.

„Prokletý dům!" vyhrkla najednou a hlasitě se rozplakala. Potom se dala na útěk nahoru do bytu. Dveře od kuchyně nechala otevřené. Brala dva tři schody najednou. Babička ji sledovala otevřenými dveřmi, jak vybíhá nahoru a viděla její lýtka a dolíčky pod koleny, které se blýskaly pod lemem sukně s jakousi samozřejmou ženskou necudností.

Bez hněvu se nad jejími slovy zamyslela.

„Prokletý dům?"

„Dům za nic nemůže." odpověděla si sama.

A jako by si přímo fyzicky uvědomila hmotnou existenci domu i podivnou nečekanost Anina odhalení, které možná zapadlo jako klíč do zámku, zarazila se – několik vteřin stála nehybně na místě. Teprve potom šla zavřít dveře do kuchyně a děda, který seděl u stolu a pokračoval v holení před zrcátkem opřeném o bedýnku s holicími potřebami, zahuhlal přimlouvavě: „Nezlob se na ni, je mladá."

Znělo to velice opatrně, až zbaběle. Babička ani nevnímala, co říká, protože už dávno podle intonace a zabarvení dědova hlasu rozlišovala, jestli chce doopravdy něco říct nebo jen cosi zahučet pro formu.

Tentokrát ale s naprostou jistotou věděla, že se v jeho přímluvě míhají mladé bílé ženské nohy pod sukní.

„Já tomu rozumím," řekla.

Dědu její odpověď zarazila. Chvíli předstíral přehnanou pozornost tahům břitvy. Jenomže zvědavost mu nedala.

„Čemu rozumíš?" zeptal se jakoby mimochodem.

Nenamáhala se mu to vysvětlovat. Zašla ke kamnům, zapálila třísky a začala se točit kolem hrnců na kamnech. Už bylo na čase v tom prokletém domě uvařit nedělní oběd .

Myslím, že jsem měl šťastné dětství. Navzdory všemu, co se kolem mne dělo a co svědčilo spíše o opaku. Můj převládající pocit byla jakási slitina jistoty a štěstí a asi vznikla z láskyplného vztahu k babičce a dědovi. Měl jsem je oba rád a cítil jsem, že oni jsou taky rádi, když jsou se mnou.

Navíc jsem byl hrdý na to, že žiju právě v Dolinách. Taky nevím vlastně proč. V krajině i v lidech bylo cosi mohutného a neopakovatelného. Ze všech

stran bylo vidět obzor. Severní stranu tvořil dlouhý les. Měl jméno, ale nepoužívalo se, říkalo se jenom les. Z něj vyčuhovaly dvě těžní věže. V noci na nich svítily rubínové pěticípé hvězdy a skoro pořád byly slyšet vlaky odvážející uhlí. K jejich hlomozu se v pravidelných intervalech přidávalo i rachocení nákladních vagonů z druhé strany údolí, naložených železnou rudou. A jakoby ze země bez přestání vycházelo hučení vzdálené huti, ale tak slabě a jednotvárně, že jsme uvykli slyšet ho jen někdy, třeba ráno po probuzení. Zato sotva se setmělo, na západě se začala objevovat rudá záře, pomalu vzlínající od horizontu do poloviny oblohy. Jak postupovala noc a přibývalo tmy, stoupala výš a výš, pohlcovala hvězdy, až zmizely docela, až po Velký vůz v nadhlavníku.

Od lesa na severu ubíhala pole, nejdřív rovně jako tabule stolu, pak klesala do údolí k řece a za ní se vlnila v nepřehledných skocích. Krajina na jižní straně zvolna směřovala k horám, ty čněly k zenitu jako temný val.

Hory byly asi třicet kilometrů daleko a záleželo na počasí, jak je uvidíme. Před deštěm se vzduch stával natolik průzračný, že bylo možné rozeznat i vršky jednotlivých stromů na hřebenech. Občas ale hory dokázaly úplně zmizet, a kdo nebyl zdejší, ani by nevěděl, že tam jsou.

Na východní straně obzoru se tyčilo nové město a den ze dne přibývalo sídlištních domů. Z dálky to vypadalo jako by tam pomalu vyrůstala jednolitá žlutošedá zeď.

A středem všeho byla lipová alej. Lípy v ní byly jako lidé, každá svá. Jedna se nakláněla k cestě, druhá k poli, třetí se nesla zpříma jako hezká dívka nebo pěkný mladík, čtvrtá jako by o cosi zakopávala a chtěla se opřít o sousední. Nebyly ani stejně

vysoké, ani stejně silné, ani stejně košaté, ani stejně zjizvené a rozpraskané, ani stejně zelené a černé. Měly společné jen to, že patřily k témuž druhu – Tilia cordata – a že byly přibližně stejného stáří. Dohromady vytvářely alej, táhnoucí se od horní okresní silnice až dolů do vsi.

Lípy mohly mít dvě stě nebo tři sta let. Vysázeli je kdysi, aby lemovaly cestu k zámku. Jenže ze zámku nezůstalo nic, v parku zbyl jen kostel, budova konírny a chátrající sýpka – alej končila křížem a svatým Floriánem, patronem hasičů.

V létě to byl zelený tunel plný křiku ptáků, bzučení včel a vůní, které omamovaly. V zimě se alej měnila v procesí černě oblečených stařen, nesoucích dlouhou bílou stuhu silnice k jakémusi obřadu. Kostel v zámeckém parku, který na rozdíl od zámku unikl zkáze, se vždycky vynořil, až opadalo listí, a pak to skutečně vypadalo, jako že tam ty stromy jdou. Ale když jste se podívali výš nad koruny, zdálo se, že alej směřuje přímo k nejvyšší hoře v pohoří na obzoru, k hoře, která měla tvar ženského prsu.

Domky v aleji sahaly lipám asi do třetiny výšky, některé patrové skoro do poloviny, ale všechny se pod nimi krčily. Náš byl na horním konci aleje, pátý v pořadí.

Přibližně za dva měsíce od chvíle, kdy strýc Jura začal pracovat jako estébák, zazvonili u branky na dvoře nějací cizí pánové, jeden v baloňáku a druhý v koženkové bundě. Branku jsme nikdy nezamykali, kdyby chtěli, mohli vejít klidně až do kuchyně. Velice slušně se babičce u branky představili a dodali, že jsou od Státní bezpečnosti. Prý by si potřebovali promluvit s paní Anitou Heinrichovou. Babička se na nic neptala, jen jim naznačila nepa-

trným gestem, aby šli za ní. Zavedla je nahoru za Aňou a Marečkem.

Když po čtvrthodině odešli, přiběhla Aňa dolů, celá vylekaná. Prý chtěli vědět, jestli Jura nemá doma schovanou pistoli. Víc jí neřekli.

Co se stalo, jsme se dověděli až večer od táty.

„Chtějí ho dát prokurátorovi," vysvětloval táta vážnost situace mámě. Jurovi kdesi v hospodě ukradli aktovku s tajnými spisy a s pistolí. Zatím je všude možně hledají a ani spisy a ani pistoli nemůžou najít.

„Půjde do kriminálu?" zeptala se máma.

„Mohl by… Spíše ale vyfasuje podmíněný trest… V každém případě ho od estébé vyhodí."

„Co teď bude dělat?"

„Nevím… Já už mu nepomůžu… Nikde ho nevezmou, tady žádná přímluva nebude platná."

„Podle mého," řekl táta po chvíli, „má jedinou možnost – podepsat brigádu na šachtu… Tam berou každého."

V jeho hlase jsem uslyšel lehce pohrdavý tón. Překvapilo mě to. Hornické práce jsem si považoval, nejen kvůli tomu, že nám ve škole stále vtloukali do hlavy heslo Já jsem horník a kdo je víc!, ale že jsem měl kolem sebe spoustu havířů, kteří si odvážně a těžce vydělávali na živobytí. Obdivně jsem k nim vzhlížel. Většina mužů v naší rodině fárala do dolů. Po strýci, který spadl do těžní jámy, jsem dostal i křestní jméno. Sám jsem počítal s tím, že se jednou stanu havířem. Nikdy by mě nenapadlo, co táta teď naznačil: že havířina je jakési podřadné zaměstnání, které můžou dělat všichni, když je nikde jinde nechtějí.

To, co následovalo, brzy mé pochybnosti upokojilo. Jura nastoupil na šachtu a jako by konečně v životě našel své správné místo. Ztracená aktovka

s pistolí a spisy se našla ve sklepě hospody Na Šajaře, pohozená mezi dřevem ve sklepě. Kdosi to Jurovi udělal naschvál. Když Jura zjistil, že ho za to nepotrestají, začalo mu zase růst sebevědomí. Vydělával. Nahoře v bytě se zařizovali. Aňa si koupila kabát a nové boty. Zanedlouho Juru vzali do údernické party v rubání, o níž se psalo v novinách, a ta brala ohromné peníze. Vydělával víc než děda, víc než máma i můj táta dohromady. Najednou byl z mého strýce pan Někdo, úderník…

Začínala bezměsíčná noc, vládla čirá tma, ani obrysy oken či skříní se nedaly rozeznat. Usnul jsem kupodivu hned a zanedlouho spal tvrdě a beze snů. Od malička mám se spaním potíže, těžko usínám a probouzím se dříve než ostatní. Pak mi nezbývá, než čekat, ležet v posteli a čekat, dokud někdo nevstane. Kdybych vstal první, tak bych to schytal, doma od táty nebo mámy a tady možná od babičky. Ale to nevím, u ní jsem se nikdy vstát jako první neodvážil, dokonce jsem vždycky ještě chvíli čekal, když už zatápěla a chodila po kuchyni.

Byla noc, dávno po půlnoci. A tehdy mě probudil ten zvuk. Tiché kvílení připomínající vzdálené houkání sovy kdesi v korunách lip. Hned mi ale bylo jasné, že to sova není. Znělo to tence, byl to hlas lidský, ne zvířecí. A vycházel z kuchyně a ne zvenčí.

Probral jsem se ze spánku okamžitě, jako kdybych ani nespal. Procitl jsem úzkostí, něčím, co jsem do té chvíle znal, jen když jsem se lekl něčeho neznámého. Kvílení přerušil vzlyk a rozhostilo se ticho, a v tom se domem rozlehl pláč, tlumený přemáhaný pláč prodírající se a měnící se v hlasité štkaní, které muselo být slyšet i nahoře v bytě u strýce Jury i mých rodičů, v celém domě. Zatřásl jsem dědou,

ale už byl taky vzhůru. Vstal, po paměti došel ke dveřím do kuchyně a otevřel je. V kuchyni bylo rozsvíceno, svítila silná žárovka v talíři u stropu. Tolik světla uprostřed noci bylo znepokojující.

Vydal jsem se za dědou do kuchyně. A to, co jsem uviděl, mě vystrašilo ještě víc. Babička seděla na otomanu, bosé nohy na linoleu, košili roztrhnutou k prsům, ruce natažené před sebe a obrácené dlaněmi k obličeji, s hrůzou hleděla do dlaní, jako kdyby nemohla uvěřit, že jsou její, a z otevřených úst jí nevycházel pláč ani vzlykot, ale ston, jeden jediný táhlý ston, deroucí se z hrdla a kdesi zevnitř z hrudi nebo břicha. Její oči byly vytřeštěné a tak velké, že jsem nedokázal ani uvěřit, že jsou skutečně její. Babička oči vždycky spíš přivírala, a protože byly tmavě hnědé, nikdo si jich v její tváři moc nevšímal. Možná že kdyby se nás kdosi zeptal, jakou mají barvu, nikdo z nás by to nevěděl.

„Žofko, Žofínečko!“ vyhrkl vylekaný děda, „Žofínko, co se ti stalo?“ Nevěděl, co má dělat. Zkusil ji pohladit, obejmout, ale ona se pořád jen dívala na své ruce a bez ustání kvílela.

„Žofi, neplač, já tě mám rád, opravdu moc rád, prosím neplač!“

Ani nevím kdy, v kuchyni se objevil táta a strýc Jura. Oba byli tak, jak vyskočili z postelí, táta v pruhovaném pyžamu a strýc v ušmudlaných trenýrkách, rozcuchaní a ještě rozespalí.

„Co se děje?“ zeptal se táta.

„Já nevím,“ hlesl děda.

Náhle se kvílení ztišilo a přešlo v tichý pláč, ruce klesly babičce do klína a úplně ztichla. Jen oči z nich nemohla odtrhnout a stále se na ně s hrůzou dívala, na dlaně vyčuhující z vlněných návleků. Zdálo se, že se změnila v sochu nebo zkameněla. Seděla v tom uhranutí nehybně jako zakletá.

V kuchyni byl největší a nejmohutnější z nás táta. I strýce přesahoval nejméně o hlavu, vážil dobrých sto kilo. Byl taky z nás všech nejenergičtější. Z posunovače na dráze se během několika poválečných let vypracoval na vedoucího funkcionáře okresu, byl zvyklý rozhodovat a přikazovat. Přistoupil k babičce, vzal ji za ramena a lehce s ní zatřásl: „Matko, vzpamatujte se!“

Zprvu to nepomohlo, ale potom se mu přece jen podařilo, že se přestala dívat na své dlaně a zvedla k němu oči. Už je zas měla jako vždy ztěžklé a přimhouřené. Poznala ho.

„Můžete mi vysvětlit, co se vám stalo?“

Zavrtěla hlavou.

„Vy mi to nechcete říct, nebo nevíte?“

Přemýšlela o tom, aspoň se tak zdálo.

„Tak promluvte, řekněte něco!“

Sklopila hlavu, z únavy a vysílení, jenže táta ji pořád držel za ramena, takže asi cítila, že stále trvá na tom, aby promluvila.

„Ty ruce,“ řekla šeptem a zase se na ně zahleděla. Tentokrát ale už jaksi klidněji, bez hrůzy a jako by patřily někomu jinému nebo jako by to byly dvě neužitečné věci.

„Bolí vás, ony vás tak moc bolí?“

„Ne.“

Teprve tehdy jí táta pustil ramena. Protože však sklonila hlavu, přidřepl k ní a upřel na ni svůj pohled, aby musela v hovoru pokračovat.

„Tak co vás trápí, řekněte mi to, vždyť jste celá schvácená…“

Přes všecku hrůzu a úzkost, které jsem uprostřed nočního výjevu cítil, mě tátovo slovo schvácená překvapilo a nějak až neskutečně udivilo. Babička nebyla udýchaná, uřícená, zpocená, tak se mluvilo o koních, když už nezvládli vytáhnout vůz do kopce

nebo třeba zapadlý do příkopu a třásli se vysílením, nebo když už někdo nedokázal utíkat a nemohl popadnout dech a podlomila se mu kolena. Ona naopak vypadala velice nehybně, spíše jako poražený strom nebo ulomená haluz, a to ve chvíli, kdy už leží bez hnutí po pádu.

„Mám je k ničemu," pronesla tiše, „takové mrzáky…" A potom ještě tišeji: „Co si teď počnu? Kdo se o všecko postará…"

A tehdy táta řekl druhé zvláštní slovo, které jsem od něho nečekal a které mě zarazilo stejně jako to předchozí. Jeho významu jsem se jenom dohadoval.

„Jsme tu přece my – já, děda, Jura. My se můžeme o všecko postarat, o dům, o pole, o hospodářství, kdybyste sama nemohla… Nikdo z nás není nenahraditelný!"

Právě při slově nenahraditelný trochu zvýšil hlas. A aby ho ještě víc zdůraznil a aby nám všem i babičce bylo jasnější, připojil mírnějším tónem: „Ani já nejsem nenahraditelný!"

Nenahraditelný. Nenahraditelný? V tom okamžiku jsem jeho slovu už vůbec nerozuměl, ale ani jsem o něm ještě nepřemítal, stále jsem měl v sobě ten babiččin táhlý sten, deroucí se z nitra a vycházející kdesi zevnitř z hrudi nebo břicha.

A potom, možná to trvalo chvilku, možná půl hodiny, nevím, se dědovi podařilo babičku přesvědčit, aby si vlezla pod peřinu, přikryl ji až k bradě, táta s Jurou odešli, a my si šli do světnice taky lehnout. Jen dveře mezi kuchyní a světnicí zůstaly dokořán.

„Žofka, zkus usnout," řekl děda do tmy. A sám nakonec usnul jako první.

Schvácená... Nenahraditelný...

Hleděl jsem do temnoty stropu. Bál jsem se každé další vteřiny, co přijde.

Schvácená... Nenahraditelný...

Co ta slova znamenají, mají v životě nějaký tajemný a hluboký smysl, který neznám. Přemýšlel jsem. V letu rorýsů a vlaštovek nejsou, ani v třesoucích se svalech zpoceného koně. A přitom se nás – to jsem teď věděl jistě – velice týkají.

Hned po ránu se u nás objevil doktor Knýl. Babička byla ustrojená, učesaná – se vším jí pomohl děda –, ale seděla bez hnutí na uklizeném otomanu stejně jako v noci: s rukama v klíně otočenýma dlaněmi vzhůru a s pohledem upřeným do vyschlých čar na nich.

Doktor Knýl ji ani moc nevyšetřoval, spíše u ní postál a popřemýšlel. Pak ji pohladil po rameni a konejšivě řekl: „Musíme vám pomoct, neztrácejte naději!“

Vyšel s dědou do předsíně a tam mu sdělil, že pro babičku okamžitě pošle ambulanci.

„Je v ohrožení života,“ vysvětlil mu.

Když jsem přišel ze školy, byla už pryč. Odvezli ji do blázince. Děda seděl skrčený na schodě na verandě. Sotva mě uviděl, vstal, objal mě a přitiskl k sobě tak silně, že jsem nemohl ani dýchat. Na líci jsem cítil jeho strnisko a slzy.

„Vladku, já za to nemůžu, věř mi...“

„Vím, že ne,“ řekl jsem. Mluvil jsem pravdu. Věřil jsem babiččině vysvětlení. Za všechno mohly její úzké ruce s oteklými klouby, co už nedokázaly nic uzvednout a udržet. Byl jsem asi jediný, kdo to tak chápal.

„Co teď budeme dělat? Jsme sami,“ řekl.

Posadili jsme se na betonový schod a děda mi položil ruku kolem ramen. Pořád mě k sobě lehce tiskl. Voněl laciným tabákem a laciným mýdlem. Kouřil balené cigarety z Tarase Bulby a na šachtě

i doma se myl kostkou mýdla s reliéfem jelena. Nikdy jsem z něho necítil typický mužský pot jako třeba z táty, zato často smrděl hospodou a alkoholem. Teď ne. Odmalička jsem měl rád jeho důvěrnou blízkost a doteky. A jako dítě jsem k němu tíhnul nejvíc. V té chvíli se mi vybavilo:

Je neděle po obědě. Jsou mi asi čtyři roky. Ležím na otomanu v kuchyni s dědou, který spí, a jedním uchem, přiloženým na jeho hruď, poslouchám divné zvuky uvnitř. Nejvíc připomínají předení kočky, podobně mručí kočičí pán domu, rezavý kocour Ferda, když se hladí po hřbetě nebo lechtá za ušima, ale ozývá se tam taky jakési šelestění a pískání, jako by s poplašeným kvikotem běhaly sem a tam myšky a rejdily ve svém hnízdě.

A vtom mě napadne: co kdyby to slyšel Ferda a myslel si, že v dědovi je cizí kocour, který honí myši, nesnažil by se ho vyhnat? Třeba by je sám chtěl lovit. Jenomže jak, jak by se k nim mohl dostat, to by se musel dovnitř prsou proškrabat, a to by mu děda nedovolil! Leda, leda kdyby tvrdě usnul, jako teď.

Od té chvíle se začínám bát a bránit spánku. Zatím Ferda v kuchyni není, ale co kdyby ho náhodou někdo sem neprozřetelně pustil, netuše co se může stát. Jakmile odejde a my oba budeme spát, Ferda přiskočí dědovi k hrudi, roztrhne mu tělo a zatne drápy do tepajícího srdce. Vím, co Ferda dovede, jak je silný a jak dovede trhat. Viděl jsem ho na lesovisku, když chytil bažanta. V mžiku z něj lítalo peří, stříkala krev a vyhřezly vnitřnosti.

Je ticho, sváteční ticho a děda hluboce spí, hlasitě pokojně oddechuje a v prsou mu cosi nebezpečně chrčí a hvízdá, že to musí být slyšet až do předsíně. Možná že Ferda už dokonce číhá za dveřmi, chystá se ke skoku a připravuje si svoje ostré drápy.

A nejstrašnější je, že se mi klíží oči, že mě ten zvuk z dědovy hrudi uspává a že já taky co nevidět usnu, i když jsem si té hrozné skutečnosti vědom.

„Jsme sami," řekl děda znova.

Když jsem uslyšel, jak tu pravdu tiše opakuje, moje sevření v prsou povolilo a dech se mi trochu zklidnil.

Teď jsem si taky uvědomoval, že začíná něco, co nejsme s to odvrátit.

Všechno, co babička celá dlouhá léta dělala málem bez našeho povšimnutí, najednou zůstalo na nás, hlavně na dědovi. Bylo toho hodně. Snažil se, jak mohl.

Mámu tím překvapil. Čekala, že bez babičky bude pít v jednom kuse. Ale nezašel si ani na pivo.

Ještě před šichtou musel zatopit, poklidit kozu, bravka, slepice a králíky, takže vstával ve čtyři ráno. Naštěstí jako instruktor učňů měl na šachtě jenom ranní směny. Když se odpoledne vrátil, musel se zase starat o zvířata, séct trávu, dělat na poli, vyvážet hnůj a všechno, co bylo kolem hospodářství třeba.

S mámou a tátou se nedalo počítat, oba většinou byli v zaměstnání. Máma přes den roznášela poštu a důchody a odpoledne se snažila věnovat Petříkovi, který býval mezitím u tety Líby. Pak musela obstarat vlastní domácnost a navařit na večer, aby táta měl co jíst, až se vrátí domů. Jakmile bouchly dveře služebního tudoru a zavrčel motor odjíždějícího auta, nosila jídlo na stůl. Často neměla čas nakoupit. A tak jsem do obchodu k Böhmům chodil já, s lístkem, co mi napsala ona nebo děda, někdy místo mě šla nakupovat Aňa.

S její pomocí se ale taky moc počítat nedalo, vlastně jako kdyby s námi ani nebydlela. Je pravda,

že mnoho času jí nezbývalo, malý Mareček vyžadoval své a strýc Jura ještě víc. Jakožto státem i lidmi vážený člen údernické party vyžadoval doma dokonalý servis a naprostou pozornost. Poprvé v životě byl uznávaný člověk.

Všecko zůstalo na dědovi. Právě na něm, který byl zvyklý, že se o domácnost a hospodářství jaksi starají druzí, počínaje jeho hodnou maminkou a konče moji babičkou. On byl jenom na práci. Teď ale ani neměl komu odevzdat výplatu…

Těšilo mě dědovi pomáhat, i když jsem mu ve skutečnosti nepomáhal vůbec. Moc rád jsem byl u toho, když pracoval, líbilo se mi, jak je zručný a co všecko umí. Pozoroval jsem ho při práci s obdivem. Jen tu a tam jsem mu něco podržel nebo podal.

Děda byl zvyklý pracovat od dětství, šikovnosti při práci ho naučil život, ale mi se tehdy zdálo, že se narodil k těm pracím všeho druhu přímo stvořený. Věděl vždycky přesně co a jak, čím začít, jakým způsobem za věc vzít, jakým způsobem pokračovat, to, co vypadalo jako nezvládnutelné, nakonec udělal. Zvládl práci, na kterou bylo třeba víc síly, než měl. Když jsem ho třeba viděl na poli s kolečkem tak vrchovatě naloženým hnojem, že za ním mizel, zdálo se mi, že ta obrovská kupa hnoje jede po oranici sama. Myslím, že ani mnohem silnější a větší chlapi než děda by takový náklad hnoje neuvezli.

„Tebe, dědo, baví pracovat?“ optal jsem se ho jednou při sekání dříví.

„Nevím. O tom jsem ještě nepřemýšlel.“ Z jeho odpovědi bylo jasné, že ani v budoucnu se k takovým úvahám nechystá.

Jediné, nač nestačil, bylo dojení kozy. Rohaté staré potvory, co trkala a vyhazovala kopyty. Měla ráda jenom babičku a od ostatních si nenechala nic líbit. Zkoušel na ni nejrůznější triky. Lákal ji

na mrkvičku a hlávkový salát. Oblíkl se do babiččiny zástěry. Vždycky to skončilo kopanci, trkáním a převrženým krajáčem.

„Co s ní budu dělat?“ lamentoval na schodech a balil si cigaretu.

Ještě měl na sobě babiččinu zástěru, a jak v ní seděl po chlapsku s roztaženýma nohama, vypadal srandovně.

„Když ji nebudu dojit, zanítí se jí vemeno, má ho plné mlíka…“ Naslinil papírek, stočil si cigaretu.

„Tak já to zkusím,“ řekl jsem.

„Opovaž se! Tě přerazí…“ Vyfoukl kouř daleko před sebe, byl naštvaný.

Vzal jsem hliněný krajáč a šel do stodoly. Musel si mě nevšimnout, protože jinak by mi to asi nedovolil. Otevřel jsem chlívek, koza s hubou plnou trávy se ohlídla, kdo to zase otravuje. Klidně si mě prohlížela a mlela hubou. Poplácal jsem ji zdaleka po hřbetě hned za ocasem, abych stačil uhnout. Nic. Vlezl jsem do chlívku a pohladil ji za krkem. Zůstala klidná. Trošku jsem ji podrbal za ušima jako psa. Spolkla sousto a vydatně zamečela. Její méééé, méééé bylo spokojené a stejné, jako když k ní chodila babička. Vycítil jsem, že mi dovolí ji podojit. Strčil jsem jí krajáč pod vemeno a zatahal za cecíky. Pochválila mě dalším méééé. Mléko do krajáče stříkalo o sto šest. Za chvíli jsem si mohl ke koze do chlívku vzít i stoličku, kterou měla babička nachystanou u dvířek, aby ji nebolela záda.

Přinesl jsem plný krajáč teplého mléka ke schodům, stoupl si před dědu, a když se na mě podíval, zhluboka se napil, až mi teklo mléko po bradě.

Po celou dobu, co jsem pil, jsem sledoval údiv v dědových šedomodrých očích.

„Ta zvířata jsou ještě divnější než lidi, čert aby se v nich vyznal!“

Babička byla v blázinci už dva nebo tři týdny a my pořád nevěděli, co jí je a co s ní bude dál. Děda sice za ní do Opavy každou neděli jezdil, ale nedařilo se mu nic zjistit. Při návštěvách babička odpovídala přikývnutím nebo zavrtěním hlavy, takže děda s ní většinu času strávil jen tím, že ji držel za ruku a vypravoval, co nového doma. Prý dostává nějaké tabletky. To bylo všecko, co mu sama pověděla. Sestry na oddělení žádné informace podávat nechtěly. Že nesmí a že se musí obrátit na doktory. Chodil od jedněch dveří k druhým a žádného doktora nikdy nenašel. Když přijel domů, nebyl schopen ani říct, jestli se babičce daří líp nebo hůř.

Když už si nevěděl rady, vypravil se jednou odpoledne za doktorem Knýlem. Doktor Knýl měl ordinaci v přízemí svého domku a byl zvyklý ordinovat kdykoli. Vyslechl dědu a pousmál se nad tím, jak to na světě chodí. Každý není takový pitomec jako on, co ani neví, jaké má ordinační hodiny vypsané v čekárně na dveřích. Poradil dědovi, aby jel do Opavy ve středu. Jestli chce v léčebně s některým z ošetřujících lékařů mluvit a přeptat se na babiččin zdravotní stav, musí jet ve středu, a ne v neděli. O nedělích bývají tamní doktoři zřejmě doma. Někdo nejspíš má službu, jenže toho dokotra zavolají pouze k naléhavým případům, nikoli k návštěvám.

„Zkuste jet ve středu. Kdybyste nikoho z lékařů ani tehdy nezastihl, přijďte mi to říct a já se zeptám telefonicky."

Děda se trochu uklidnil. Hlavně byl rád, že může počítat s pomocí doktora Knýla, kdyby zase neuspěl. Spíš očekával, že dopadne stejně jako jindy.

Vzal si na šachtě dovolenou a ve středu se vypravil do Opavy.

Ráno se u stolu v kuchyni oholil břitvou před zrcátkem opřeném o krabičku na holicí potřeby.

Oblékl si tmavý proužkovaný oblek, v němž jsem ho ještě nikdy neviděl, vzal si sváteční bílou košili a dokonce si uvázal jakousi šedivou pomačkanou kravatu.

„Tak co na to říkáš, Vladku?“

Oblek mu byl trochu velký, kalhoty ušly, ale sako bylo jako od staršího bratra.

„Jsi vystrojený jako táta na schůzi,“ pochválil jsem ho.

„V tom jsem se kdysi ženil… Divím se, že mi ty šaty moli nesežrali!“

Zachovalost jeho obleku mi nepřipadala pozoruhodná, celou kuchyň zamořil naftalín.

Děda šel na vlak a já zase do školy.

Přijel až navečer. S kravatou v kapse, se slzami v očích a pokleslými rameny. Sako na něm teď vypadalo ještě volnější. Posadil se na otoman v kuchyni a zůstal sedět znehybnělý jako babička, s pohledem do prázdna.

„Jak je babičce?“

Neodpověděl mi, jen zakroutil hlavou a z očí mu vyhrkly proudem slzy. Sedl jsem si k němu a objal ho tak, jak on vždycky objímal mě. Přitiskl jsem ho k sobě, co mi stačily síly, a slyšel, jak mi na rameni vzlyká. Taky mi bylo do pláče.

Pak se trochu utišil.

„Říkal jsem jí, že dojíš kozu, že se ti nechá…“

Ve dveřích kuchyně se objevil otec a za ním máma. Když nás uviděli schoulené na otomanu, vyděsili se.

„Co se stalo, máte nějaké špatné zprávy?“ zeptal se táta.

Děda se pokusil vzchopit, narovnal se, našel v kapse zmuchlaný kapesník a utřel si tváře.

„Vyléčí se brzy?“ zeptala se máma.

„Budou jí dávat elektrické šoky.“

„Elektrické šoky?“ opakoval udiveně táta. „Víc vám neřekli?“

Děda váhal, nevěděl si rady, jak odpovědět. Byl v situaci člověka, který sice ví, ale nemůže najít správná slova.

„Říkali,“ přiznal nakonec, „jenomže já tomu moc nerozuměl…“

Otec stiskl rty, zabodl kamsi před sebe oči a chvilku přemýšlel. Potom se rozhodl, jeho obličej nabyl obvyklý výraz a otočil se k mámě:

„Neboj se, Maruš, já to zařídím! Na všecko se přeptám!“

Toho večera zašel děda na začátek lipové aleje do obchodu k Böhmům. Samozřejmě, že měli už zavřeno, plechlová roleta u dveří na ulici byla stažená a zamknutá visacím zámkem, ale manželé Böhmovi byli hodní lidé.

Postranní brankou zamířil do jejich zahrady. V okně u schůdků ke vchodu do domu nechali manželé Böhmovi udělat malé okénko, jako mají pokladny na nádraží, a tam si mohli místní zajít koupit i po otevírací době nějakou maličkost, která jim zrovna pochyběla. Jenom neměli rádi, když se k nim chodilo v neděli, jako správní vyznavači jakési malé a přísné evangelické církve, považovali nedělní práci za hřích, a pokud se nejednalo o krupici či o čaj pro nemocné dítě nebo nějakou maličkost pro starého člověka, prodávat odmítli. Kdo k nim šel nakoupit po zavírací hodině, musel tak jako děda obejít dům a projít zahradou. Většinou zákazníka zahlédli, ještě než došel ke schůdkům, a okénko otevřeli.

Nešel jsem tenkrát s dědou, nic mi neřekl, ale umím si to dobře představit. Okénko se otvírá a objevuje se plná a hladká tvář pana Böhma, tak

hladká jako u dětí, bez vousů a lemovaná jemně prošedivělými vlasy.

„Co potřebujete, pane Heinrich?“

„Rum… půllitrovku…“

V okně za panem Böhmem se objevuje jiný obličej, kulatý a s ještě hladší pletí. Patří jeho ženě. Pan Böhm se na něj tázavě ohlédne a chvilku čeká na odpověď. Paní Böhmová po krátkém váhání přikývne, babička jí kdysi poprosila, aby dědovi žádný alkohol neprodávali, a ona jí to slíbila. Teď s dědou cítí, ví samozřejmě o všem, co se stalo, a zdá se jí, že pro tentokrát může dané slovo porušit.

U ostaního jsem už byl. Děda flašku rumu postavil na holý stůl v kuchyni. Teď když se ubrus ocitl v mámině prádle, bylo aspoň vidět, z jakého dřeva je vrchní deska. Skládala se ze třech ručně hoblovaných bukových prken, ten stůl udělal strýc Jan ještě při stavbě domu. K flašce si děda nachystal kelíšek z tlustého skla, z jakého se vyrábějí hořčičné sklínky, pak si došel do světnice pro heligonku, uschovanou ve skříni, sedl si na židli a začal hrát a pít. Většinou při hraní zpíval, tentokrát jenom hrál a pil.

Uvelebil jsem se vedle něho na otomanu a přihlížel. Hrál svou oblíbenou písničku Hřbitove, hřbitove, zahrádko zelená. Občas si nalil rum, kelíšek na ex vypil a pokračoval v hraní:

Hřbitove, hřbitove, zahrádko zelená,
do tebe padají nejdražší semena,
padají, padají, ale nevzcházejí,
snad je ti hrobaři hluboko sázejí…

Když přehrál všechny sloky, začal znovu od začátku. K jeho oblíbeným kouskům patřily hornické písničky Již opět z věže zaznívá a Idě, haviř, idě, polská Vyletěl ptáček a naše Beskyde, Beskyde. Koupil si heligonku ještě za svobodna a sám se na ni naučil hrát. Musel mít dobrý hudební sluch i vý-

bornou paměť, protože dovedl po poslechu okamžitě zahrát písničku nebo skladbu, kterou slyšel v rádiu. Tak se naučil i Beethovenovu Elišku a ta se stala trvalou součástí jeho reportoáru.

Pomalu se šeřilo, děda hrál už popáté nebo desáté Hřbitove, hřbitove a rumu na stole ubývalo. Už skoro za tmy, i s heligonkou na břichu, se z židle vyvrátil na otoman. Napůl seděl, napůl ležel. Vyvlekl jsem mu popruhy z ramen, odnesl heligonku do skříně a vrátil se pro dědu. Zjistil jsem, že ho tak bezvládného neodtáhnu: buď ho budu muset nějak probrat, nebo někoho z domu zavolat, aby mi pomohl. Zdálo se mi, že bude lepší, když ho trochu vzpamatuju. Třásl jsem s ním, mluvil na něho, nic nepomáhalo. Musel jsem se pokusit dát mu z každé strany jednu, vypleskat ho, stejně jako to v podobných situacích dělávala babička. Chtělo to víc odvahy, než jsem si myslel, navíc se mi to strašně příčilo. Konečně jsem se zmohl plesknout ho tak silně, že otevřel oči. Usmál se na mě a zase je zavřel. Ale když jsem ho zvedal, aby vstal, přece jen na chvilku zabral. Podařilo se mi ho odtáhnout do světnice na jeho postel, padl na ni jako pytel žita. Rozvázal jsem mu tkaničky, sundal boty a přikryl ho trošku peřinou. Spal jako zabitý. Bez jediného hlásku. Nechrápal, nekašlal, ani nebylo slyšet, jestli dýchá.

Když jsem si vlezl do postele, nedalo mi to a položil jsem ucho na jeho prsa, stejně jako kdysi v neděli odpoledne, jak jsem pak dostal strach z Ferdy. Dýchal. Dýchal sice slabě, ale pravidelně, dokonce mu to tam uvnitř ani nepískalo.

Usnul jsem taky, ani nevím kdy.

Ráno, jakmile svítání vyjevilo vrásčitou kůru lípy a letokruhové fládrování na skříních, byl děda už pryč. Ve zmuchlaných peřinách po něm zelo

prázdné místo. Ulevilo se mi. Bylo to jako zázrak. Přestože včera večer skončil takřka v bezvědomí, dokázal jako jindy vstát ve čtyři a jít na šichtu. Byl jsem si jistý, že se neopozdil. A opravdu i zvířata poklidil. Jen jsem nahlédl do stodoly, slyšel jsem, jak spokojeně žerou.

V tom byl děda spolehlivý jako švýcarské hodinky. V životě nezmeškal směnu. Kdykoli se probudil z kocoviny, první, na co se ptal, bylo, kolik je hodin a jestli nezaspal na šichtu.

Dědovo pití do němoty se už neopakovalo. V dalších dnech se alkoholu nedotkl. Byl střízlivý, tak střízlivý, jako by to vůbec ani nebyl on. Máma s tátou si pochvalovali, jak se drží, mi z toho bylo spíš úzko. Nerozuměl jsem tomu, co se v něm děje, ale žádná proměna v lepšího člověka to určitě nebyla. Byl sice hodný, všecko udělal a o všechno se postaral, ale i takový stažený do sebe a odevzdaný osudu. Když jsem s ním mluvil, neřekl všecko, nebo začal cosi záhadně povídat podobně jako babička.

Večer, pokud nespravoval hodiny, jsme obvykle hrávali ovčinec, já jsem byl tou hrou úplně posedlý. Na stole jsme už měli vypraný ubrus, díky mámě i děda vypadal slušně, všecko na sobě čisté a vyžehlené.

Jako vždycky mě nechával vyhrávat, jen párkrát se spletl a nakonec mi musel chtě nechtě vzít vlka, všiml si pozdě, že jsem táhl špatně.

„Nemám to taky lehké, to nikdo nevidí… Jsem chlap a už jsem osum let nebyl s žádnou ženou…“

„Ještě dobře, že tomu nerozumíš…,“ dodal po pauze. „Mám ale Žofku opravdu rád!“

Viděl jsem, že s jedním vlkem ovce nezastavím, tlačily se z obou stran i přímo do ovčince. Děda se snažil přesouvat ovečky co nejdál od ovčince, jenže

podle pravidel směl táhnout jenom dopředu, takže můj konec se neodvratně blížil.

Naštěstí někdo zaklepal na dveře.

Do kuchyně vešel můj otec, sedl si na třetí, zbývající židli u stolu, podíval se bezděky na ovčinec a poznamenal: „Vždyť to máš prohrané!“

„Vladku, potřebuji s tebou mluvit, poslouchej mě.“

Zvedl jsem hlavu a zachytil jeho pohled. Díval se na mě vážně, s takovým nedobromyslným výrazem ho znal málokdo. Jeho povaze byla bližší upřímnost, veselost a věčně rozesmátá tvář, což mu pomáhalo i při jednání s lidmi. Byl svou srdečností známý. Mámě sice tvrdil, že nikdo z nás netuší, co ho ty úsměvy stojí, jak se kolikrát musí přemáhat, ale já si myslím, že mu to šlo snadno.

Přesně si pamatuji na okamžik, kdy tátova politická kariéra začala:

Jsme na slavnosti na sokolském hřišti. Vyhrává dechovka. Dívám se na svět z výšky. Sedím tatínkovi v železničářské uniformě za krkem. Příjemně hřeje slunce, kolem hlavy mám kaštanové listí – mladé kaštany na vyvýšené ploše lemují celé škvárové sokolského hřiště –, uhýbám větvičkám a všude jsou smějící se lidé, s pohárky piva a tácky s párky, jelity a jitrnicemi. Tátovy horké dlaně obvíjejí moje holé nohy nad ponožkami a všechno je, jak má být, v naprostém souladu všeho se všemi. Cítím se šťastný a v bezpečí.

Opodál stojí máma, v hnědých přiléhavých šatech a má klobouk s úzkou krempou, klobouček posazený hodně do týla a v náručí jako ozdobu drží bráchu Petříčka v bílé čepičce a modrých dupačkách.

K tátovi přichází pan Vasil, je o půl hlavy menší než táta, úplně všední chlapík, na kterém není nic zapamatovatelného, snad kromě pleše, ptačího ob-

ličeje a malých pichlavých očí. Všichni si ho tu ale považují, nebo se ho možná spíš bojí.

„Drahušu, naše stranická organizace mě za tebou vyslala, abys taky promluvil na tribuně."

„Proč zrovna já? Nejsem ve straně."

„Jsi železničář, mohl bys na dožínkách mluvit za ně."

„Ale já přece dělám u závodní dopravy ve Vítkovicích. Vozíme rudu, koks, uhlí… Se zemědělci nemáme..."

„To nevadí, v každém případě jsi ajznboňák. Jenom pojď!"

Táta sice nerad, ale sundal mě z ramen a poslal k mámě.

„Pohlídej ho, Maruš!" řekl.

Odešel s panem Vasilem, zmizeli kamsi v davu lidí. Máma mě pro jistotu chytila za ruku.

Po chvíli dechovka přestala vyhrávat a z amplionů, zavěšených v korunách kaštanů, se ozvaly nějaké hlasy. Někdo řekl tátovo jméno. A potom zazněl jeho hlas. Takový divný, ustrašený. Poslouchal jsem, jak mluví, něco o úrodě a Sovětském svazu, nevím, co říkal, ale z jeho hlasu se postupně vytrácela nejistota a přibývalo v něm rozhodnosti. Všiml jsem si, že lidi kolem se zastavují, přestávají spolu debatovat a poslouchají a dívají se směrem ke tribuně.

Když jsem vzhlédl k mámě, zjistil jsem, že se tváří udiveně, ba přímo vyjukaně, ale zároveň i jaksi hrdě, a že se jí začínají lesknout oči.

Najednou všichni začali tleskat, velice hlasitě tleskat, tleskali silně a dlouho a tak, jak toho dne ještě netleskali.

Pak se mezi těly lidí objevil táta, celý vzrušený, udýchaný, ale i mile překvapený. Jak mezi lidmi procházel, známí i neznámí pochvalně pokyvo-

vali hlavami, poplácávali ho a někteří mu podávali ruce.

„Tys tak dobře mluvil, Drahušu!“ žasla máma. „Ani jsem nevěděla, že tak krásně, tak strašně krásně umíš mluvit!“

„Já taky ne,“ pošeptal jí táta a políbil ji na nos.

Myslel jsem, že teď mě zase zvedne na ramena, už jsem se těšil, že se znovu budu na všechno dívat z výšky a bezpečí.

Jenže vtom se objevil pan Vasil, vzal tátu za rukáv, cosi mu tiše řekl, a odešli spolu pryč.

Ani ne za půl roku táta vstoupil do komunistické strany, odevzdal ve Vítkovicích svou oblíbenou železničářskou uniformu a koupil si nový jednořadový oblek.

Teď mi řekl:

„Víš, Vladku, já mám mezi lidmi dost významné postavení, a tak záleží nejen na tom, jak se chovám sám, ale i moje rodina, to znamená i jak se chováš ty…“

Nevzpomínal jsem si, že bych doma nebo ve škole něco provedl, jindy ano, ale zrovna v té chvíli jsem měl čisté svědomí.

„Co jsem udělal, tati?“ zeptal jsem se.

„Dověděl jsem se, že chodíš ve škole na náboženství. Vytáhl to na mě jeden takový nepříjemný člověk zrovna tady v Dolinách na schůzi. Vždyť jsem ti přece přikázal, abys do kostela nechodil. To samosebou znamenalo, že nemáš chodit ani na náboženství!“

Ulevilo se mi, táta ani netušil, jaká je to pro mě dobrá zpráva, že už nebudu muset chodit na katechismus. Náboženství ve škole učil místní farář Rohan, postavou Golem a povahou nesmlouvavý pronásledovatel všech hříšníků, nepozorných a zapomnětlivých žáků. Jeho tlustý a brunátný obličej

už zdálky naháněl hrůzu. Mockrát jsem od něho dostal ukazovátkem přes prsty.

„Tak já se z náboženství odhlásím," slíbil jsem ochotně.

Za mou náboženskou horlivostí byla teta Líba, nutila mě chodit do kostela odmalička, a když už jsem tam kvůli otci nesměl, přemluvila mě, abych ve škole dál navštěvoval katechismus – táta nám přece zakázal jen kostel!

Táta samozřejmě věděl, že v tom má prsty ona.

„Povím o tom tetě," oznámil mi ještě, než odešel. Tušil, že rozmluva s tetou bude složitější než se mnou.

Šli jsme si s dědou lehnout. A oba jsme nemohli usnout. O čem přemýšlel děda, nevím. Já jsem myslel na to, jak jsem jednou doopravdy viděl Ježíše Krista. Stalo se to, když mi bylo asi sedm let. Ležel jsem v polích v trávě a díval se vzhůru do mraků. Z oblohy vyplouvaly překrásné lodě, nádherné ledovcové ostrovy a vystupovala cizokrajná zvířata. Náhle se vynořil z oblohy On, zachmuřená tvář lemovaná dlouhými vlasy, splihlý vous a z ramen mu splýval až na zem šarlatový plášť. Zůstal stát nade mnou jako mohutná socha nebo obrovský strom, nehýbal se a jenom se na mě mlčky díval.

Nesmírně jsme se vylekal, protože jsem najednou pochopil, že to už není pouhý přelud, ale nedokázal jsem vstát a utéct. Zůstal jsem přibitý zády k zemi.

Díval se na mě a já se taky musel dívat jemu do tváře, nemohl jsem se odvrátit, i když jsem si to moc přál. Jeho oči na mne hleděly s takovou přísnou vážností, s jakou jsem se dosud ještě nesetkal. Netroufl jsem si ani se pohnout. Věděl jsem, že bych se měl v té chvíli modlit, ale všechny modlitby, které jsem se naučil, byly v té chvíli zapomenuté. A zmocnila se mě ještě větší hrůza, když jsem si to uvědomil. Konečně jsem vstal a dal se na úprk, ale

tělo ochromené strachem neposlouchalo, po několika krocích jsem klopýtl a zůstal ležet s obličejem v trávě.

Trvalo dlouho, než jsem se opět odvážil podívat na oblohu. Byl tam stále, mlčel, jako by se zabýval vlastními myšlenkami a přitom čekal na mne, až ho znovu uvidím. Všiml si, že se už na něho dívám, upřel na mě pohled, ale nepřiblížil se a ani se nechystal promluvit. Naplnilo mě to novou hrůzou.

Díval se na mne prostě a trpělivě. Čekal na chvíli, kdy i tato hrůza ve mně pomine a budu schopen chápat. Když se to stalo, zahleděl se kamsi mimo mne na něco, co se odehrávalo vedle nebo snad přímo ve mně, ale v jiném čase než teď, v čase, který snad teprve přijde. Probíhalo to však už v této chvíli. Díval se pozorně, jako by to byla otázka života nebo smrti, stále nebylo rozhodnuto, co zvítězí; a On to sám podle všeho taky nevěděl.

Nechápal jsem nic, vůbec jsem nerozuměl tomu, oč jde, ale jedno jsem věděl jistě. Týká se to mne, mého života, mého osudu. Náhle se mu v obličeji pohnul jakýsi rys, bylo to skoro nepostřehnutelné, ale zároveň to bylo nepochybné, něco se definitivně skončilo, padlo rozhodnutí, už nelze nic změnit. Pohroužil se do sebe, zavřel oči jako člověk, který bezmezně trpí, nemůže snést svou bolest, ale nemůže taky nic jiného než trpět.

Jeho tvář se stala úplně bezbranná, tonula v utrpení jako ve vodě, nikdo ho už nemůže zachránit, nikdo ho už nemůže vyvést, je pozdě cokoli změnit. Bylo mi ho líto, trpěl strašně. Zhrozil jsem se té bolesti, nikdy bych neuvěřil, že může někoho zasáhnout v takové míře. Tekly mi po rtech slzy. Cítil jsem je, jako by to byly slzy cizího.

A náhle zmizel v oblaku, v rozplývajícím se oblaku. Bez jediného náznaku vysvětlení.

Když jsem o tom vyprávěl tetě, její obličej se slavnostně rozzářil. Poklekli jsme před křížkem na jejím nočním stolku a modlili se skoro hodinu. Už jsem nedokázal ani klečet, jak mě bolela kolena.

Myslím, že mé vidění se netýkalo víry. Bylo jedno, jestli v Boha věřím nebo nevěřím. Mělo úplně jiný smysl. Jenomže dodnes nevím jaký…

„Mohl bych, dědo, jet s tebou za babičkou do Opavy?“ optal jsem se tiše. Cítil jsem, že ještě nespí.

„Můžeš, já tě s sebou vezmu… Jenom se dovol mámy.“

Otec splnil svůj slib a zařídil, aby babičce elektrické šoky nedávali. Do blázince sám zajel. Když ho pozdě večer přivezl tudorem šofér Kowalský, máma hned nosila na stůl a při bramborovém guláši jí začal vypravovat, co zjistil. Máma ani nikdo z nás jsme o babiččině nemoci pořád nic určitého nevěděli. Psal jsem na druhém konci stolu domácí úkol a tvářil se, jakože tam ani nejsem.

„Asi to souvisí s klimaktériem,“ slyšel jsem, jak říká mámě, „u některých žen se to tak projevuje. Elektrické šoky zatím nedostane. Tvrdí sice, že pomáhají, ale že to můžou zkusit i jinak. Budou jí dávat nějaké nové léky a injekce na uklidnění. A taky prášky od bolesti, když si tolik stěžuje na ruce…“

„Myslíš, že se nejedná o nic nevyléčitelného, že se z toho dostane?“ ptala se máma.

„Snad, snad se to časem srovná.“

„Měla bych o tom říct dědovi.“

„Primářem je tam takový mladý doktor, zdá se mi dost šikovný. S ním jsem se právě na vynechání těch šoků dohodl.“

Víc o tom nemluvili. Alespoň přede mnou ne.

Tehdy večer však táta mámě řekl ještě jednu důležitou novinu. Jakmile dojedl, protáhl se a spoko-

jeně se opřel o opěradlo židle, potom oznámil jakoby mimochodem, jakoby ani o nic nešlo, že mu na kraji jakožto nomenklaturnímu kádrovi nabídli byt. V novém sídlišti, čtyřpokojový, s koupelnou a kuchyní. Mámu to vyděsilo.

„Čtyřpokojový!“ vyhrkla. V našem domě bylo šest místností a žily v něm tři rodiny.

„Čtyřpokojový a s balkonem u obývaku. Je v druhém patře. Můžeme se tam zajít podívat.“

„Drahušu, ty ses zbláznil,“ vypravila ze sebe máma s pláčem na krajíčku, „my se nemůžeme odstěhovat!“

„Rozmysli si to. Když ten byt odmítnu, dají ho někomu jinému.“

Dopsal jsem úkol, popřál jim dobrou noc a šel spát k dědovi.

A právě ten večer Jura ztropil největší kravál, jaký jsme v domě dosud zažili. Rozhodnutí rodičů o stěhování tím pádem jenom zesílilo. Maminka nemohla už mnoho namítat, život s Jurou pod jednou střechou se stával nesnesitelný.

Jurovo řvaní a třískání nahoře se ozývalo často. Málokdy přišel domů střízlivý. Jednou mu vadilo, že není správně ohřáté jídlo, podruhé, že Aňa po něm chce peníze na domácnost, jindy zas něco jiného. Nejdřív křičel, potom bouchal do stolu pěstí, mlátil a kopal do nábytku. Teprve když se rozplakal Mareček, postupně přestal vyvádět. Jeho vztek se vždycky vybíjel křikem a boucháním, Aňu neuhodil. I tak se ho stejně bála, jako kdyby ji bil, a nejraději by utekla, kdyby měla kam.

Občas rozparáděného strýce zašla zkrotit máma, nebo nahoru poslala otce, pokud byl doma. Ten na Juru platil nejvíc. Někdy mu šel domluvit i děda, ale z něho si strýc nedělal vůbec nic. Děda se mu totiž

snažil domlouvat po dobrém, v skrytu měl pro Juru pochopení. Věděl, co práce v rubání obnáší, kolik fyzických a psychických sil člověk ze sebe musí vydat, aby v partě obstál.

„Víš, oni těm úderníkům dávají strašně moc peněz, to je špatné," vysvětloval mi, „a ty party chodí z práce přímo do hospody a pijou o dušu. Kdo s nimi netáhne, toho se zbaví. Jestli se Jura chce v úderce udržet, musí s nimi chlastat."

„A co z těch vydělaných peněz mají, když všecko utratí v hospodě?" divil jsem se.

„Zábavu… Myslí si, že jim patří svět. Mezi nimi je ale pár chlapů, co si vedle pití dovedou i něco našetřit, třeba na dům, na byt nebo auto… Jura k nim ale nepatří, utratí všechno…"

Šli jsme spát brzy, podzimní dny se zkracovaly a tma přicházela hned po setmění. Děda se chvilku vrtal v hodinách. Já na druhé straně stolu četl Bílého tesáka. Co se pamatuju, děda odjakživa rád opravoval hodiny. Většinou kapesní a budíky. Někdy i náramkové, když ho přemluvili. Nosil si je z práce, od sousedů nebo známých z hospody. Spravoval je takříkajíc zadarmo. Babičku to, jak sedí v kuchyni u stolu s hodinářskou lupou na oku stisknutou obočím a vrtá se pinzetami a malými šroubováky v otevřeném strojku, hněvalo. To proto, že děda za opravy nebral peníze, zato se ale nechával pohostit v hospodě pivem a štamprlemi nebo odměnit plácačkou domácí pálenky. Teď už je opravoval skutečně nezištně, jenom pro zábavu, jako by ho těšilo, že se má čím večer zabývat. Krabici od margarínu, v níž měl hodinářské nářadí a spoustu náhradních dílů, různých pérek a koleček, schovával ve fládrované skříni ve světnici. Když jsem byl malý, několikrát se mi tajně podařilo k tomu pokladu proniknout. Ale měl jsem to zakázané, hrozil mi opravdový výprask.

Že děda někdy po večerech spravuje hodiny, mi připadalo tak samozřejmé, že jsem se ho nikdy ani nezeptal, kde se to vlastně naučil.

Tentokrát ho opravování zanedlouho přestalo bavit. Uklidil kolečka a nástroje do krabice a oznámil mi, že jde spát. Ještě jsem si v kuchyni chvíli četl, chtěl jsem si dočíst kapitolu, a pak si šel taky lehnout. Děda už namáhavě a jednotvárně oddechoval, odbyl si své pravidelné kašlání před usnutím. Zachumlal jsem se do peřiny a poslouchal, jak dýchá a jaké je ve světnici zvláštní ticho.

Všude vládne ticho. Myslel jsem si. Je silnější než my sami, než ten hluk a dunění, co tušíme v něm. Je tady navzdory všemu pořád přítomné. Má mnoho podob. U tety Líby, kam jsem chodíval kdysi spát, než si babička začala ustýlat v kuchyni, bylo ticho temnější a tajemnější. Hučení huti kdesi v podzemí a neustálý hrkot vlaků v dálce, někdy tak rachotících, až se zdálo, že se řítí v bezprostřední blízkosti, sem doléhalo stejně, jen s tím rozdílem, že u dědečka a babičky bylo zabydlené a klidné. Ticho u tety mívalo takovou hlubokou, překvapivou a kolikrát až strašidelnou podobu. Hodně k tomu přispívala samotná teta. Musela být velice šetrná, neměla na vybranou. Snažila se, aby její chudoba nebyla vidět. Chodila upravená, pěkně oblečená, měla v pořádku svůj domek, nic nenasvědčovalo tomu, že žije z důchodu, který by většině lidí nestačil ani na jídlo. Kvůli tomu, že jí chyběla odpracovaná léta, dostala jen nizoučkou penzi, asi tak poloviční než jiné ovdovělé ženy v jejím věku. Světlo v kuchyni po setmění rozsvěcela teprve tehdy, až jsme zakopávali jeden o druhého, a zhasínala je hned po večeři. Zvlášť v zimě, kdy večery byly dlouhé a kdy se topilo ve vincku a plameny z kamen ozařovaly kuchyň mihotavými záblesky, jsme drželi, jak ona

s oblibou říkala, černou hodinku. Vlezli jsme si pod peřinu, chvíli si povídali a pak jenom tak mlčeli, dokud jsme neusnuli. Někdy se v tichu zničehonic ozvalo zapraskání podlahy. Obvykle pozdě večer nebo na začátku noci, když vychladl pecek.

„Přišel Vladyslav," zašeptala mi teta zblízka do ucha. Jejího šeptání jsem se pokaždé lekl a nadobro se probral z usínání, aniž bych kolikrát praskot prken slyšel.

Teta věřila na duchy, nějaký čas chodila i do radvanického spolku spiritistů, kde prostřednictvím jednoho slavného média, pana Gryma, rozmlouvali se zemřelými. Ona samozřejmě mluvila se svým mužem Vladyslavem. Její muž Władysław, tak se správně jmenoval, v roce 1939, kdy Němci zabrali Sudety, spadl na šachtě Hedvika na dno těžní jámy. Při opravě klece se mu sesmekl francouzský klíč a sletěl čtyři sta metrů hluboko. Aby teta nebyla sama a aby lépe zvládla splácení hypotéky vzala na byt mého tátu, a když se oženil, i moji mámu. Narodil jsem se u tety, v jejím malém domku s úzkou síní a o dvou místnostech, jen pár kroků od stavebního místa, které si na postavení nového domu koupila babička s dědečkem. Dítě, které se narodilo v jejím domě, nemohlo být nikdo jiný než převtělený Władysław. Když jsem ohlásil křikem svůj příchod na svět a porodní bába Kašlová se zeptala, jakým jménem mě pokřtí, že to musí zapsat, místo mámy odpověděla teta Líba, že se budu jmenovat stejně jako strýc. Máma neodporovala, táta taky ne, i když polská podoba jména se jim silně nezamlouvala. Naštěstí babka Kašlová za ten „polokismus" tetě hned vynadala, a tak se jmenuju normálně česky Vladislav. Jenom teta moje jméno vyslovuje důsledně s ypsilonem. Po mém narození si mě úplně přivlastnila. Z doby před Petříkovým příchodem na

svět mám vzpomínky jen na ni. Jak mi zpívá třeba V poli stojí kříž, pojď má milá blíž, jak mě učí zdrávasy, otčenáše a modlitbičky na dobrou noc, jak chodí ťapavě po kuchyni a bůhvíproč vzdychá. Rodiče jsou možná vedle ve světnici, možná, ale spíš nejsou vůbec nikde.

Po chvíli prkno v podlaze zase prasklo, jako by na něj někdo vstoupil.

„Co si přeješ, Vladyslave?“ zeptala se teta, tentokrát už nahlas.

Ten někdo se zastavil a zůstal nehybně stát na místě. Ticho mi připadalo děsivé, k nevydržení. Naskočila mi husí kůže, i když jsem ležel přikrytý peřinou až k bradě a byl pěkně zahřátý.

„Odejdi s pokojem,“ řekla, „budu se za tebe modlit a už tě nebudu volat zpátky!“

Prkno ještě několikrát vydalo praskavý zvuk, jako by po podlaze někdo přešel, Vladyslav zřejmě tetu poslechl a vydal se do záhrobí, a pak se rozhostilo v domku pokojné noční ticho, nerušené a jednolité, v němž zvolna dohasínaly poslední řeřavé uhlíky ve vincku.

Teta usnula. Mi se to však dlouho nedařilo. Slyšel jsem, jak začala odfukovat, když se hluboce ponořila do spánku; skutečně jako by se snažila odfouknout nějaké pírko nad svým rtem, snad přímo pod nosem. Poslouchal jsem šelest listí nad domkem, vzdálené zahoukání sovy, rachot vlaků a hučení huti. A čím pozorněji jsem poslouchal, tím víc jsem slyšel noční šumy, tóny a hluky venku než to stojaté a téměř nehybné ticho uvnitř v domě.

Děda teď taky spal, a protože se otočil na záda, ozvalo se chrápání. Uvědomil jsem si, že neusnu, pokud bude vedle mě tak chrčet. Rozhodl jsem se chvíli počkat, jestli se nerozkašle a neobrátí zase na bok. Nechtělo se mi s ním hned třást.

Z předsíně sem dolehly kroky a nějaké cizí hlasy, zněly přidušeně a zároveň i hádavě. Byly mužské a několikeré, takže těch mužů muselo být víc, možná dva nebo tři, těžko odhadnout.

Poté kdosi zabouchal pěstí na naše dveře. Vzápětí nato se v kuchni rozsvítilo a dovnitř se vpotácel Jura se svými dvěma kámoši. Strčil jsem do dědy, probudil se a zasakroval, protože okamžitě pochopil, oč jde. Začal si navlíkat kalhoty.

„Vstávat, vstávat," hulákal vedle Jura, „na baňu klopaju!"

Na stůl postavil načatou tříčtvrtělitrovku myslivecké. Postavil ji s bouchnutím, tak, jako kdyby láhev chtěl na desku stolu přibít.

„Kde jsou štamprle? Děda! Tak děda, na co čekáš?!"

Přivedl si s sebou Stacha a Kubečku. Jeden si sedl ke stolu a druhý na otoman, Jura šel dědovi naproti do světnice.

„Tos neměl," říkal mu děda naštvaně, „tos neměl, proč mi to děláš?!" Zapínal si kalhoty a nasazoval šle.

„Musíš se taky trochu pobavit, vždyť si to zasloužíš! Teď všecko leží na tobě!"

Děda vešel do kuchyně a pozdní návštěvu potichu přivítal havířským pozdravem. Jak Stach, tak Kubečka byli havíři. Stach už sice nefáral, protože ho nedávno propustili z nemocnice s močovým vývodem na boku, ale Kubečka byl Jurův předák ze šachty.

„Zdař bůh," odpověděli oba současně.

„Chlapi, nechci vás vyhazovat, ale vlézt sem tak pozdě v noci, když v domě už všichni spí… Co kdybychom se domluvili, dáme si po jedné pulce a vy zase půjdete?"

„Majster, vás si vážím!" vykřikl slavnostně Kubečka. „Co řeknete, to platí!"

Byl nejen Jurovým parťákem, ale i spolužákem z obecní školy. Menší než strýc, zpoloviny plešatý, ale zato statnější.

„Vypijeme si – a jdeme!“ svá slova doprovodil plácnutím do stehna.

Ťukli si a nalili si kořalku do hrdel, děda upil jenom z půlky, ostatní do dna.

„Kurevský život!“ odfrkl si Stach.

„Tak nám nalej ještě jednu!“

„Tady blízko bydlí i Vavrečka, že?“ optal se Kubečka.

Jura přikývl a dolil štamprle místo dědy.

„Všiml sis v kupelu, jakého má malého čuráka? Myslím, že s tak malým pinďourem nemůže uspokojit žádnou ženu!“

„Vyser se na to,“ zarazil ho Stach, „takové řeči nemám rád!“

„Kurevský život,“ dodal po chvíli.

Děda seděl u stolu a bezmocně se díval na svou poloprázdnou skleničku. Pokusil se je ještě několikrát přesvědčit, aby šli pryč, ale už ho neposlouchali. Nalévali si sami.

Vypili další tři čtyři štamprle a trochu piva z flašky, kterou Kubečka přinesl v kapse, a všechno jim připadalo k smíchu.

Nejlíp jsem ze světnice viděl na dědu, mhouřil oči a vypadal jako by se navzdory své povaze konečně chystal jednou vybuchnout a rozkřičet se. Cítil jsem, že to neudělá. Jeho ubohost a skleslost mě vybízely k tomu, abych vstal z postele a šel mu na pomoc, jenže mě zároveň svírala úzkost a zůstával jsem ztuhle sedět na posteli a civěl na něho. Mezi pauzami hlučných opileckých hlasů a vyráženými výkřiky jsem si uvědomoval, že se dům probouzí. Nahoře zaplakal Mareček, odvedle jsem zaslechl tátův hlas, jak se dohaduje s mámou.

Kubečka začal zpívat: „Ej, ty moje Báruško, pojď ty se mnou na lůžko, ej, ty moje Baruško, pojď ty se mnou spat!“ Jak zpíval, bouchal do taktu sklínkou, čím dál prudčeji, bylo zřejmé, že ji nakonec rozbije, třebaže byla ze silného skla. Věděl jsem, že nic neudělám, stejně jako děda, že si to jenom myslím, že udělám.

„Nech teho, Robert,“ řekl Jura, „zazpíváme si jakusi havířsku!“

„Jak jech se narodil na tyn pěrunski sviat,“ spustil, „hned na drugi din jech chodil, žur s kartoflama jad...“

To nebyla havířská písnička, určitě ne.

„Ej žumbardija, žumbarda,“ přidali se ostatní, jenom děda dál zarytě mlčel.

„...jak moja šostra umirala, to jech se pěruňski smiol, a jak očka zavirala, toch ju vidličkum žgol!“ zpívali chlapi rozjařeně a čím dál víc nahlas.

Pití jako by životu dávalo jiný rozměr. Stačí pár štamprlí nebo nějaké to pivo a všechno se rozjasní. Oni byli na vrcholu blaha, ani Stach už neříkal svou prupovídku. A přitom z nich číšela hrůza, až mi na zádech naskakovala husí kůže.

Ani jsem nezpozoroval kdy, ani jsem si nevšiml, že se otevřely dveře, v kuchyni se najednou objevila Aňa.

Rozjařený Jura ji uviděl jako poslední, jeho kámoši už mezitím ztichli.

Narychlo oblečená, přidržovala si u pasu mnohokrát praný béžový župan, byla bosky a vlasy rozcuchané.

„Co chceš?“ vyštěkl Jura.

„Pojď domů.“

„Žadné takové!“

Zas potichu poprosila. Jurovi došlo, že přišla dolů polonahá, zajiskřilo mu v očích.

„Ukaž cycky!“ poručil.

Nepohnula se.

„Tak bude to, nebo ne!“ zařval. „Ukaž cycky!“

Přitáhla si župan k tělu a sklopila hlavu.

„Dělej! Ať kamarádi vidí, co mi patří, nemám před nima tajnosti.“

Děda vstal. „Tak dost!“ řekl. Vzal Aňu za rameno a vystrkal ji z kuchyně. „A teď vypadněte! A hned!“ ukázal jim do síně.

„Kurevský život,“ hlesl Stach.

„Ty mě budeš vyhazovat, vlastního syna!“ zaječel Jura. „Jak si to představuješ!“

„Nebuď cyp, Jura,“ spustil Kubečka chlácholivě, nejspíš si jako první uvědomil, že zašli trochu daleko, „zajdeme ku mně…“

Jura ale už byl k nezastavení, rozeřval se na celé kolo a vyskočil proti dědovi, aby mu mohl řvát přímo do tváře.

Vtom do kuchyně vešel táta, mohutný a větší než všichni ostatní tady, dědu levačkou zlehka odstrčil a zároveň napřáhl pravačku. Kdyby to Jura čekal, snadno by dokázal uhnout nebo se krýt vlastníma rukama. Tak dostal facku přesně umístěnou na tvář, paže spuštěné. Plesklo to tak, že jsem sebou bezděky škubl a zakryl si dlaněma oči.

Jura po facce ztratil rovnováhu, překvapila ho, narazil na stůl, řinkot skla a bouchnutí něčeho, co spadlo ze stolu.

„Hovada,“ uslyšel jsem otce, znělo to hrozivě, ale i klidně – jako nesmlouvavé konstatování pravého stavu věcí.

Nikdo se nezmohl na odpor, ani na nějaké slovní protesty, dokonce ani Jura ne. Vytráceli se jeden po druhém. Kubečka u venkovních dveří stačil omluvně říct: „Nic ve zlém, pane Morský!“ Poslední z nich odcházel Jura, podle opatrných a nejistých

kroků na schodišti docela zaskočený a otřesený tím, co se mu přihodilo.

Když jsme s dědou zase leželi ve světnici a snažili se usnout, venku klapla branka. Potichu jsem vylezl z postele. Uprostřed cesty v lipové aleji stál táta, s rozepnutou košili a rukou vsunutou pod ni, dlaní si třel hruď v místě, kde leží srdce. Nemohl dýchat. Zaklonil hlavu, obličejem ke klenbě starých lip. Byl velice blízko, jen pár kroků od okna, z něhož jsem se na něho přes sklo díval. I když jsem mu v přítmí noci, slabě prosvětlené hvězdami a měsícem propichujícím vrstvu mraků, neviděl přímo do tváře, rozeznával jsem zřetelně, jak lapá po dechu, jak ho bolí na hrudi a jak je mu zle. Zabylo mi líto nejen toho, co mu je, ale že jsme si tak vzdáleni. Od chvíle, kdy jsem k němu s rozzářenýma očima běhával a skákal do rozpřažené náruče, uběhla staletí. Uvědomil jsem si, že tu vzdálenou blízkost k němu už nikdy nedokážu překonat. Nikdy se už nebude opakovat. Budu si tu něhu jenom pamatovat. Otec se schoulil bolestí a znehybněl s oběma rukama přitisknutýma na hrudi. Všecky mé pocity smutku a lítostí se změnily v tíseň a strach o něho. Musím zaběhnout pro mámu, nebo musím zavolat dědu! Projelo mi hlavou. Táta ale spustil ruce, narovnal se a pomalu zamířil zpátky do domu. Zřejmě bolest ustoupila, srdeční nevolnost pominula.

Ráno při snídani řekl mámě:

„Mrzí mě, že jsem se včera neovládl."

„Dobřes udělal, pomohlo to… Hned byl pokoj!"

„Stejně mě to mrzí. Je to tvůj bratr. Mohl jsem…"

O tom, že se mu pak udělalo špatně, se vůbec nezmínil.

Jedl. Potom mezi sousty zničehonic prohodil: „Na ten byt se ale musíš zajít podívat, opravdu musíš."

Vypravili jsme se s dědou do Opavy, v neděli před obědem. Jeli jsme nejdříve autobusem, potom vlakem a nakonec trolejbusem. Cesta trvala přes dvě hodiny při přestupování jsem pokaždé dlouho čekali. Blázinec byl až za městem, obehnaný železným plotem a rozkládající se ve velikém parku se staletými stromy. Tvořily ho jednotlivé pavilony, spojené nazájem pískovými cestičkami s lavičkami a mezi nimi se všude rozprostíraly travnaté plochy. Zlatě svítilo pozdní podzimní slunce a trávu pod stromy pokrýval koberec žlutého listí. Blázinec vypadal krásně, nic zlověstného z něho nečíšelo, vůbec neodpovídal mým představám. Jediné, co kazilo poklidný dojem, byl vysoký komín tyčící se kdesi vzadu za pavilony, z něhož vycházel tmavý kouř.

Sotva jsme ale vešli do brány u budovy, v níž byla vrátnice, zastoupila nám cestu tlustá paní s velikým zadkem v šedivých kalhotách a kožešinové vestě.

„On tam nesmí, " ukázala na mě, „děti do patnácti let sem nemají přístup!"

„Víte, přijeli jsme až z Dolin, to je dost daleko, nemohla byste ho na chvilku pustit? Jenom na pět minut. Je tam jeho babička a byla by moc ráda…"

„Na kterém je pavilonu?"

„V šestém."

„Tak to nepřichází v úvahu! Šestka je uzavřené oddělení."

Děda si nevěděl rady, uvědomil si, že tu hromotluckou paní nepřemluví.

„Budeš tu muset někde počkat, nedá se nic dělat," řekl mi.

Poblíž vrátnice na pěšince k nejbližšímu pavilonu stála jedna z těch litinových laviček.

„Mohl by si sednout aspoň tam?" optal se vrátné.

„To může," přikývla milostivě, „z vrátnice na něho budu vidět!"

Posadil jsem se na studenou lavičku a díval se za dědou, jak odchází pískovou pěšinou dozadu za pavilony, směrem ke komínu. Když se mi ztratil z očí, zadíval jsem se konečně na patrovou budovu, co byla přede mnou. Přejel mi po zádech mráz. Všude v oknech měli silné mříže, i nahoře v patře.

Co se děje uvnitř? Co ti lidé, kteří jsou za mřížemi, dělají? Nechtěl jsem na to myslet, jenže jsem se nedokázal přemoct. Vnucovaly se mi děsivé obrazy. Jednou se mi zdál sen o živých lidech řetězi svázaných a zakopaných v zemi. Leželi jeden vedle druhého mlčky. Teď se mi zdálo, že jsem v příšeří okna zahlédl jakousi bledou tvář. Pohybovala rty, jako kdyby říkala moje jméno. Vladku, Vladku! Ne, nikdo v okně nebyl. Polkl jsem naprázdno. A zničehonic se otevřely dveře po straně budovy a na terasu vyšel hubený muž v hnědých plandavých teplácích, zapálil si cigaretu a nohou se opřel o zábradlí. Pocítil jsem úlevu. Ale cítil jsem se osamělý. Sám. Jako kdybych na světě opravdu nikoho neměl. A jakoby to tak mělo zůstat už navždy. Muž z terasy dávno odešel.

Vtom se objevil děda, usmíval se a v šedomodrých očích se mu třpytily slzy radosti, které nevytryskly.

„Vladku, mám dobrou zprávu," oznámil mi. Když jsem z lavičky vstal, objal mě a stiskl v náručí.

„Ve čtvrtek pustí babičku domů, máme si pro ni přijet."

Objímal mě tak silně, stejně jako kdysi, když mi jako malému klukovi z legrace tiskl dušičku, až jsem nemohl vydechnout. Teď mě však mačkal, protože byl šťastný.

„Babička chce, abys pro ni přijel se mnou. Řeknu mámě, ať tě omluví ve škole. Do sanitky určitě můžeš… Ještě se zeptám té vrátné."

„Žofka zas bude s námi! Zas bude s námi," říkal slavnostně s pohledem upřeným na pavilony v parku.

Občas k nám na návštěvu přicházeli různí tátovi známí. Přišli většinou znenadání, usadili se v kuchyni a klábosili s tátou. Někdy seděli u kuchyňského stolu, na židlích i na mém gauči hodiny a hodiny a odcházeli až skoro v noci. Máma je po celou dobu obsluhovala, vařila jim kafe, nabízela buchty a různé jídlo, většinou uzené, špek a to, co jsme měli ze zabijačky. Někdy chodili různí žadatelé a ti, co potřebovali protekci. Přeložit syna do bližší vojenské posádky, získat nějaké doporučení k přijetí do zaměstnání nebo do školy, dostat se na operaci kamsi do lepší nemocnice, zkrátka nějakou výhodu nebo přednost. Ty jsme moc nehostili, naopak oni sami vždycky cosi přinesli. Pokud to byly peníze, táta je rázně odmítl, a to tak rázně, že nezvaní hosté až dostali strach, že šlápli vedle a že si ve své záležitosti ještě pohoršili. Pokud ale přišli s něčím na ochutnání, udělali radost jak tátovi, tak mámě. Nějaká klobáska nebo kus srnčího či špeku se nepovažovaly za úplatek. Táta mnoha lidem hodně věcí vyřídil. Sám byl upřímně přesvědčený, že zadarmo a vlastně jen proto, že dokázal pochopit starosti druhých. Čím dál víc se stával pověstný tím, že uměl všecko možné i nemožné zařídit

Jednou, bylo to den nebo dva před návratem babičky domů, se mezi našimi návštěvníky objevil elegantní pán s mírně prošedivělými pečlivě učesanými vlasy. V padnoucím obleku z dobré látky a pěkných černých střevících. Na první pohled na něm bylo znát, že nepracuje rukama, že bude něco jako učitel, farář nebo inženýr. Ukázalo se, že je doktorem, právě tím, co léčí babičku.

„Začali jsme paní Heinrichové dávat vynikající léky na endogenní depresi, jsou účinné na různé typy depresí, ale na tu involuční obzvlášť… Takové se u nás zatím neseženou," řekl s úsměvem.

Táta užasl a neuváženě vyhrkl: „A jak jste je získal?!"

„Ze zahraničí," odpověděl doktor bezelstně a zase se pousmál.

Taková odpověď na otázku stranického funkcionáře byla ošemetná, ale táta se dále nevyptával.

Máma se zdvořile dovolila, smí-li uvařit kávu a nabídnout něco z domácí zabijačky, máme dneska výborný pečený bůček, ještě je horký. Elegantní pán si kupodivu kávu i bůček dal a docela s chutí se do kouřícího tučného masa pustil. Ještě si bůček pepřil a přisoloval. Stejně jako táta.

„Vyléčí se brzy?" zajímala se máma.

„Nevím, těžko říct," odpověděl doktor.

Mámu jeho váhavá slova zarazila, zůstala u stolu překvapeně stát. Pořád si ještě myslela, že babiččina nemoc nepředstavuje nic vážného. Jak je to možné, přece dostává dobré léky a doktor neví, jestli jí pomůžou?

„Nemusíte mít strach," postřehl doktor její obavu, „takovou depresi dnes s vysokou mírou pravděpodobnosti vyléčíme, možností terapie jsou značné a navíc nám pomáhá příroda. Hodně žen se po přechodu uzdraví samo."

Mámu ani tentokrát jeho odpověď úplně neuklidnila, protože cosi se jí v jeho hlasu nelíbilo, jenom si nedovedla uvědomit co přesně. Zamlouvalo se jí však, jak panu doktorovi chutná, a tak se ho s potěšením optala, jestli by nechtěl okusit ještě naše domácí uzené. Když odmítl, že už je najedený ažaž, táta mámě po straně naznačil, aby mu kus uzeného v komoře uřízla a zabalila domů.

Potom si s tátou povídali jen tak o všem možném. Vypadalo to, že si docela padli do noty. Takové dva rozdílné lidi, jako byl on a můj táta, jsem u nás dlouho neviděl. Každý z nich představoval docela jiný svět a jiný druh člověka. Nejen vzhledem či oblečením, tělesným typem, výškou a váhou, barvou vlasů a temperamentem, ale i způsobem mluvy a gestikulace. Právě řečí a doprovodnými pohyby se odlišovali snad nejvíc.

Doktor, teď už mi bylo jasné, že je to onen doktor, o němž otec tehdy říkal, že se mu zdá šikovný, seděl pohodlně opřený v židli, nohu přes nohu. Když mluvil, hovořil spisovně, anebo určitě tak česky jako se mluví v rádiu, a pohyboval při řeči nanejvýš prsty. Táta seděl u stolu nakrčený, opřený o desku oběma lokty a každou druhou nebo třetí větu, neklamně poznamenanou slováckým nářečím, doprovázel širokým rozmáchnutím, poklepáním do stolu, pokrčením ramen, otevřením pěsti – hodně se to podobalo jeho řečnění za pultem na nějaké schůzi nebo veřejném shromáždění. V poslední době začal používat slova a věty z havířské a hutnické mluvy nebo z lašského nářečí, tacy, co maju deset prstuv, rozmarašič, kupny chleba, do foroty, vyšramane vyngli a podobně. Znělo to divně, asi tak jako když mluví strýc Gecek, který dětství a mládí prožil v Rusku, ten říkal tibje místo tobě, jevo místo jeho a že se něco podaržilo místo podařilo. Nikdy se nenaučil dobře česky. Obdivoval jsem stopy ruštiny v jeho řeči a ani jsem kolikrát neposlouchal, o čem vypravuje, jen tu odlišnou melodii vět a zvláštnost slov jsem sledoval. U táty ale místní výrazy a obraty působily hrozně nepřirozeně, bylo znát, jak se podbízí, jak se chce lidem kolem sebe zavděčit. V rozhovoru s doktorem taková slova nepoužíval, spíše se ozývala jeho rodná moravština.

Doktor se jmenoval Borkovský, a jak jsem později pochopil z jejich rozhovoru, byl primářem uzavřeného oddělení v blázinci.

Táta se nezvykle dlouze rozpovídal. Měl z debaty s doktorem potěšení a byl i patřičně hrdý na to, že se s ním takový vzdělanec baví. S jistotou jsem rozeznával, kdy otec předstíral pobavení či zaujatost v rozmluvě s druhým člověkem. Nejednou mámě vysvětloval, že se musí tak usmívat a tvářit, protože to patří k jeho povolání, i když ho jednání s mnohými nepříjemnými lidmi stojí hodně přemáhání a sebezapření. Připomínal jí to často, aby ocenila, jak se ve své funkci obětuje. Při návštěvě doktora Borkovského žádné přemáhání a sebezapření překonávat nemusel.

S chutí jsem poslouchal, jak se bavili. Probírali všechno možné, čemu jsem rozuměl i nerozuměl. Třeba přirozený výběr druhů.

„Pokud se jedná o biologii, o zvířata, proč ne? Ale člověk se z té zákonitosti už jasně vymyká," říkal táta. „U člověka všecko podmiňují sociální a ekonomické podmínky, které sám vytváří."

„Přirozený výběr druhů platí také pro lidi. V přírodě žádné výjimky neexistují. Jenže my jeho působení nevidíme, nebo možná nechceme vidět," nesouhlasil doktor Borkovský.

„A kde ho teda máte? Ukažte mi ten výběr druhů v běžném životě!"

„Provází nás od narození do smrti. Přirozený výběr druhů najdete hned při početí," začal doktor vypočítávat, „pokračuje dědičností, dispozicemi pro různá onemocnění a končí samotnou civilizací – právě ta je výrazem Darwinova nejvýznamnějšího evolučního zákona, ačkoli vypadá jako ryzí lidský výtvor."

„Tomu nějak nerozumím."

„Podívejte se. Při přecházení ulice auto přejede nepozorného chodce. Když nejste dostatečně ostražitý při dnešním dopravním provozu, je to svého druhu nedostatek přizpůsobivosti, vlastnost, která jedince vyřazuje z přirozené soutěže s ostatními. Nemyslíte, že to lze chápat i takto?“

Táta zaraženě mlčel, potom pokrčil rameny, trochu jako by na protest pozvedl ruce a položil je v rozpacích zase zpátky na stůl.

„Chvilka nepozornosti a zaplatíš za ni životem… To se mi zdá hodně nespravedlivé… Kdybyste měl pravdu, pak by i každá nemoc, která člověka postihne nebo ničí, byla přirozeným výběrem druhů a v podstatě by geneticky zlepšovala lidstvo!“

Doktor zlehka přikývl: „Nehovoříme o etice. Z vědeckého hlediska, alespoň se domnívám, tomu tak ovšem je. Koneckonců příroda sama nezná spravedlnost ani nespravedlnost, jak ji chápeme my, řídí se svými zákonitostmi, a to je vše. Jen nám se někdy jeví nemilosrdná a krutá.“

„Chci, aby se všem žilo lépe, určitě líp než za první republiky, teď se o to snažím i jako funkionář. A vy jste přece doktor. Chcete lidi léčit a pomáhat jim, aby žili spokojeně. My oba tím, co děláme, překážíme jakémusi výběru druhů, to mi nepovídejte!?“ Vyznívalo to dost nevěřícně.

„Překážíme,“ přikývl doktor, „pochopil jste mě správně.“

Ve čtvrtek jsme jeli pro babičku do blázince, ne sanitkou, ale tátovým služebním tudorem. Šofér Kowalský se tvářil po ránu nerudně a nemohli jsme se s ním pořádně domluvit. Spěchal, prý v poledne musí už být v Českém Těšíně. Přivezl nás k vrátnici a oznámil, že dovnitř areálu nepojede, protože by se tam možná neotočil. Přitom nám vrátný zvedal

závoru, abychom mohli, jak bylo dohodnuto s primářem Borkovským, vjet dovnitř.

Čekal jsem u brány a chvěl se zimou i vnitřním neklidem. Na holé stromy v parku nalétávali havrani, jejich osamělé krákání se panovačně ozývalo nad nehybnými stromy a opuštěnými pěšinami.

Po čtvrthodině se na cestě od komínu objevily známé postavy, děda s babičkou, poznal jsem je hned, přestože v dálce na samém konci pěšiny mezi pavilony byli malí a nedaly se rozeznat podrobnosti. Při pohledu na ně jsem si s údivem uvědomil, jak je mám zapamatované, oba jako by byli vepsáni hluboko ve mně. Není moc lidí, které poznám na tak velkou dálku.

Děda nesl velikou tašku, babička měla ruce zastrčené v kapsách hubertusu. Šli mlčky. Cítil jsem neodolatenou chuť se rozběhnout a běžet jim vstříc, koutkem oka jsem však zaroveň viděl vrátného za oknem. Styděl jsem se za to, že jsem takový strašpytel, že každého učitele, hlídače nebo staršího hned poslechnu a málokdy najdu odvahu porušovat zákazy.

Babička se moc nezměnila, čekal jsem, že po dlouhém pobytu v blázinci bude unavená a bude vypadat nemocně. V jejím obličeji ale po přestálých útrapách nebylo ani stopy. Jenom hnědé, nepatrně prošedivělé vlasy měla přitažené pevněji k hlavě. Usmívala se, usmívala se tím svým záhadným způsobem, který by možná mnohým cizím lidem ani nepřipadal jako úsměv. Padli jsme si do náruče.

„Vladku," zašeptala radostně a políbila mě lehce na čelo.

Když jsme nastoupili do auta a rozjeli se domů, ucítil jsem po chvíli, jak se mé ruky dotýká prsty. Děda seděl vedle Kowalského a já vzadu s babičkou. Vzal jsem její štíhlou kostnatou ruku do dlaně a dru-

hou dlaní ji přikryl. Vycítil jsem, že ji to uklidňuje. Sledoval jsem ubíhající silnici předním sklem a držel babičku za ruku, dokud jsme nepřijeli domů.

Jsme na místě. Lipová alej. Dva špalíry holých starých stromů střežících kamenitou stružku cesty mezi nimi. Větve bez listí, sem tam s koulemi jmelí, na pozadí skleněného nebe.

Vystoupili jsme z auta, Kowalský s tudorem odjel do Těšína – a život se vrátil do starých kolejí.

Aspoň to tak vypadalo, stejně jako dřív večer si babička ustýlala v kuchyni na otomanu a já spával s dědou ve světnici. Brzy po návratu nám začala i vařit, ale ostatní práce zůstávaly na dědovi. Teď na konci listopadu ubylo práce na poli a na zahradě, zbyla jen starost o zvířata, o otop a vyvážení hnoje. Děda to všecko zastal vzorně, opravdu jako by se polepšil, hospodám se sám vyhýbal a ani doma nepil. Přihýbal si ale tajně z flašky rumu, ukryté za nářadím ve stodole. Pil s mírou, většinou to na něm nebylo znát. Pokud byl střízlivý, nehrál ani na heligonce. Mi ze všech domácích prací nechali dojení kozy a občas nakupování u Böhmů. Zato mi přibyly jiné povinnosti. Po odhlášení z náboženství si teta Líba umínila, že mě bude tajně doučovat katechismus. Od jedné své známé katechetky, s kterou zpívala v kostelním sboru, získala učebnici s barevně podtrhanými větami. Dvakrát nebo třikrát týdně jsem k ní po vyučování musel zajít domů a učit se podtrhané věty. Taky jsme se spolu modlili otčenáše a zdávasy.

Neposlechnout tetu, nešlo. Starala se o mě od malička. Vzpomínky z raného dětství mi vymizely z paměti, skoro jako bych neměl rodiče, teprve až od bratrova narození, se mi v mysli vynořují. Třeba to, jak mi táta radil, ať dávám cukr za okno, abych

přivolal čápa s bratříčkem nebo sestřičkou v zobáku, si vybavuju pouze nejasně, vůbec nevidím tátovu podobu, zapamatoval jsem si jen ta slova, nebo spíš jejich smysl, neslyším ani intonaci ani barvu jeho hlasu.

Naopak tetu si pamatuju dobře, dávno před Petříkovým narozením, málem bych mohl říct, že odjakživa.

Teta vždy věřila, že když někdo blízký zemře, Bůh za něho pošle na svět jako náhradu jinou bytost. Když se po dlouholetém bezdětném manželství stala vdovou, dlouho čekala na potvrzení své víry. Mnohokrát mi o tom vyprávěla.

Władysława časně ráno vyprovodila ke dveřím, políbila ho a popřála mu „Štěstí!“. Tak ho vyprovázela na šichtu pokaždé. Tenkrát se ale Władysław na schodech domku zastavil a otočil se k ní. Chvilku stál, pak se na ni podíval, jako by chtěl něco říct, ale rozmyslel si to. Moc mu do obličeje neviděla, venku byla ještě černá tma a na schody padalo jen trochu světla z kuchyně.

„Děkuji ti. Buď s Bohem!“

Jindy po poděkování za přání odpovídal: „Tobě taky přeju štěstí!“

„Myslím, že musel mít předtuchu toho, co se stane,“ vzpomínala teta. „Jinak si to nedovedu vysvětlit… Proč se na těch schodech zastavil?… Proč odpověděl jinak?… Proč se tak zvláštně na mě díval?…“

Zabil se kolem poledne.

Místo milovaného muže se tetě vrátila domů zavřená rakev.

Hned ho chtěla vidět.

Jenže zřízenci pohřebního ústavu odmítili zvednout víko, aby se s ním mohla rozloučit, políbit ho nebo se ho alespoň dotknout. Nemůžeme vám ho

ukázat, opravdu ne! Černá truhla s černým tylem kolem víka, zatlučeného tmavými hřeby. Úpěnlivě zřízence pohřebního ústavu prosila, slibovala, že všechno vydrží, ať je muž sebevíc potlučený, miluje každou část jeho těla, byť rozbitou a znetvořenou, pořád je to její manžel. Musíte mě nechat, musíte mě k němu pustit! Víko ale neotevřeli. Nedám vám ho, nedovolím ho pohřbít! Tak jim to řekla. Chystala se vrhnout na truhlu na katafalku, že ji ochrání svýma rukama a váhou svého těla. Vtom jí jeden z těch pánů z Concordie vtiskl do dlaně malou krabičku od prstýnku a přinutil ji, ať se podívá na zakrvácenou gázu uvnitř. „Odstřihl jsem vám vlasy a kousek fáče z jeho spánku, když jsem vašeho manžela ukládal k poslednímu odpočinku. Vemte si to na památku a vzpomínejte na manžela tak, jak jste ho znala živého," řekl jí.

Teprve tehdy, když spatřila onen hnědnoucí krvavý cucek textilu a slepený pramínek vlasů, jako by začala chápat.

Fialovou safiánovou krabičku teta uchovávala celý život stále nablízku. Kdykoli z domu odcházela na nějakou delší dobu, brala si ji do kabelky. Doma ji pořád měla položenou na nočním stolku u postele.

Dítě, které se narodilo v jejím domě, nemohl být nikdo jiný než převtělený Vladyslav. Trvalo ale dlouho, než se to stalo. Skoro pět let.

„Bože, jestli existuješ, dej se mi, prosím, poznat. Ztrácím svou víru," opakovala teta v zoufalství o bezesných nocích, než ji Bůh vyslyšel. O své pokorné a zoufalé prosbě mi často povídala. A každé své vyprávění o tom, jak ji Bůh vyslyšel, končila políbením na moje čelo nebo na nos a uhlazením mých neposedných vlasů nasliněným ukazováčkem a prostředníkem.

Její vyučování náboženství jsem nesměl odmítnout. Jenže ode dne, kdy mi Ježíš náhle zmizel v oblaku, v rozplývajícím se oblaku bez jediného náznaku vysvětlení, jsem naučená slova jen poslušně odříkával. Stejně jako ve škole fyziku, dějepis nebo matematiku.

Novou věcí, která se u nás přihodila, bylo povýšení mého táty do vyšší funkce na kraji. Přišel tím o tudora s šoférem Kowalským. Jako služební vozy teď používal různá auta, většinou sedany, které řídili střídající se šoféři. Doma se tátovo povýšení projevilo jen tím, že si po večerech začal psát projevy. Vysedával v kuchyni u stolu a psal a psal, někdy až do noci. Do té doby mluvil vždy a všude zpatra, teď vytahoval z kapsy saka papíry a projevy četl.

Občas k nám přijel doktor Borkovský. Jeho návštěvy probíhaly vždycky stejně. Nejdřív se zastavil za babičkou, zeptal se, jak se jí daří, pak jí předal léky, které se u nás nedají sehnat, a vrátil se zase za tátou.

Mezitím máma ohřívala skoro černé domácí klobásky nebo pekla jelita a jitrnice. Táta a doktor spolu diskutovali, pak pojedli a zase diskutovali.

Měli spolu pořád o čem mluvit, i když to byly náměty běžnému životu vzdálené.

Třeba, nakolik se dá člověk vychovat, když má takřka všechno vrozené a jeho jednání řídí geny.

Táta zastával názor, že je to tak půl na půl. Doktor tvrdil, že za devadesát procent – a možná ještě víc – můžou geny. Věda prý čím dál větší podíl přisuzuje tomu vrozenému. To se tátovi nelíbilo.

„Jaká věda? Ta západní," namítl.

Jednou doktor mluvil s tátou o instinktu davu. Jak se lidé pokaždé vrhnou na někoho, kdo je jiný nebo nějak ocejchovaný. Jako když divoká zvířata ucítí krev a zaútočí na zraněného.

„Lidi, co dnes jdou s vámi, vás jednou můžou roztrhat, pustit se do vás jako smečka vlků."

Doktor nic nezpozoroval, ale já jsem tátu znal – pořádně se naštval.

Babička po návratu z blázince vypadala stejně jako dřív, jenže mluvila ještě méně. Teď už z ní byla mlčící bytost. Dokonce si už ani nestěžovala na ruce, pouze se na ně občas tázavě zadívala nebo si stiskla dlaní klouby prstů na druhé ruce a dlouho je držela stisknuté.

Odpovídala většinou přikývnutím nebo zavrtěním hlavou.

Chtěl jsem ji potěšit, jenomže jsem nevěděl jak. Posadil jsem se k ní na otoman a vyprávěl, co nového ve škole, jak jsem byl s klukama na ryby a že si vyřizuju žákovskou rybářskou povolenku na pstruhovou vodu a že se budu učit muškařit.

Na nic se neptala, jenom položila svou dlaň na hřbet mé ruky a trochu se pousmála.

Jednou se ale zničehonic sama zeptala: „Vy se budete stěhovat?"

Tak mě to překvapilo, že jsem jí vyzvonil všechno, co jsem věděl. Pověděl jsem jí o čtyřpokojovém bytě s kuchyní, koupelkou a záchodem, a že u obyváku je prý i balkon. Odkud se o úmyslu mých rodičů dověděla, to nechápu. Máma se pořád odhodlávala, že si s ní o tom promluví, a pokud vím, zatím k tomu nenašla odvahu.

„Chtěl bych u vás zůstat," skončil jsem smutně.

„Jsi jediný, kdo chce…"

Tomu jsem nerozuměl. Brzy jsem to ale pochopil.

Jura – slavný úderník a držitel razičských rekordů, o nichž se psalo v novinách, byl bez peněz. Vydělané peníze kdesi propil a prohrál. Nahoře

v bytě neměli na jídlo. Přišel si půjčit k babičce, a když odmítla, pomstil se jí tím, že jí aspoň řekl, že si taky nechá přidělit byt v Havířově, stejně jako moje máma a táta.

Z kuchyně babička vycházela málokdy. Pohybovala se pomalu a krátkými krůčky. Kdykoli jsem k nim přišel, většinou hned po vyučování, zastihl jsem ji v komoře. Něco tam přerovnávala, nebo jen tak stála s pohledem upřeným na nápis na plechovce či lahvi, který vůbec nevnímala. Když jsem se jí optal, proč tak dlouho čte písmo na hovězí konzervě, probrala se z meditace a podivila se: „Na jaké konzervě?“ Oběd mívala už navařený. V kuchyni voněla polévka, brambory, zelí. Hrnce stály na plotně kamen, přikryté pokličkami. S obědem čekala na dědu, až přijde ze směny. Do komory už pro nic nemusela. Stála tam jen tak. Je pravda, v komoře bylo plno věcí potřebných nejen k vaření. Komoru tvořila úzká místnost s jedním okénkem do dvora. Bez osvětlení. Na stěně proti okénku byla nízká kuchyňská skříňka s dvěma šuplíky. Za dvířkami skříňky pod šuplíky si uchovávala věci, kterým nesvědčí vlhkost, například fazole, kroupy, těstoviny. Dávala tam taky ocet, máslo a olej. Cukr a mouku ale měla raději v kuchyni v kredenci. Nahoře na umakartové desce skříňky stálo její železité víno, různé marmelády a hrnec s povidly. Stěnu proti dveřím od podlahy do stropu pokrývaly police, které nadělal děda z prken zbylých od stavby domu. Tam bylo všechno, kompoty, konzervy, čisticí prostředky, laky, ředidla, pryskyřice. Našla by se tam i lahvička s olejem na šicí stroje, kterým děda mazal osičky a ozubené převody při opravě hodin. Vazelína na panty u dveří, používaná jednou dvakrát za rok. A bůhvíco všechno.

My jsme v protějším bytě takovou komoru neměli, přestavěli ji tenkrát hned při stavbě domu na společnou koupelnu s vchodem z předsíně. Vždycky když jsem v komoře babičku našel, stála zády obrácená k okýnku a tváří pootočená k policím. Jakmile si mě všimla, vyšla ven.

Tehdy odpoledne jsem ji ale v komoře zastihl v slzách. Stékaly jí po obličeji bez povšimnutí. Ani mě neviděla. Vyděsilo mě, že pláče bez hlesu, bez jediného vzlyknutí, mlčky.

„Babi!“

Pořád mě nevnímala.

„Babi, babi!“ začal jsem na ni volat, jako kdyby byla bůhvíjak daleko.

Konečně se vzpamatovala, uviděla mě a utřela si dlaní slzy z tváře.

„Babičko, proč brečíš?“ zeptal jsem se.

Neodpověděla.

„Co se stalo?“ naléhal jsem.

„Rajmund nechce…“

„Co nechce děda?“

Zavrtěla hlavou, ještě jednou si pravou rukou shrnula z líce slzy a zamířila do kuchyně. Už neřekla nic.

Když děda přišel z práce, pojedl a převlékl se do havířáků, černohnědého havířského pracovního oblečení, které si přinesl ze šachty na práci doma, vytratil jsem se z kuchyně za ním do stodoly.

Bylo tam šero, skoro tma. Do poloviny vyzděné stodoly, kde byly prasečí a kozí chlívky, pronikalo světlo jen otvorem pro slepice a z vedlejšího humna. Lépe vidět tam bylo, když se nechaly otevřené dveře do gaňku, nebo se otevřelo velké plechové okno na druhé straně, kterým se vyhazoval hnůj na hnojiště. Teď byly otevřeny jak dveře, tak

plechové okno. Děda si chystal kolečko a vidle, že bude koze vyhazovat hnůj.

„Dědo, co nechceš?“ vybafl jsem na něho.

Překvapeně se na mě podíval.

„Co já nechci? Toho je, co nechci!“ řekl.

Možná že nerozuměl, na co se ptám, možná že rozumět nechtěl. Ale já se nenechal odbýt.

„Babička říkala, že něco nechceš, a já nevím co…“

„Ach tak…“

Položil vidle do kolečka a kývl na mě, ať si jdu sednout k němu na pytle plev u kurníku.

„Já ti to vysvětlím, sám se v tom nevyznám… Žofka chce, abysme se vzali v kostele… Teďka po letech… Mám strach, proč to chce… Nikdy to nechtěla… Když jsme se tenkrát brali, čekala už Marušku, tvojí mámu… Zapsali jsme se jenom na matrice… Teď chce, aby nás kněz oddal se vším všudy.“

„A to nejde?“

„Jde… Asi jde… Jenomže nedokážu pochopit, proč chce… Jestli je to dobré znamení, nebo není…“

Přemýšlel jsem o tom s ním, taky jsem babiččino přání nechápal, určitě ještě víc než děda. Kolikrát se mi zdálo, že světu dospělých rozumím víc než oni sami, tentokrát ale ne.

Ve chlívku zamečela koza, nespokojená, že se jí nevěnujeme, ačkoli jsme nablízku. Děda vstal, že se pustí do práce.

„Vylez na patro a shoď dolů aspoň pět otepí slámy na podestýlku,“ řekl.

Dědy si málokdo vážil. Ani máma, ani táta. A teta Líba rovnou o něm vykládala, že takový pijan jako on jednou umře v příkopě. Je pravda, že dědovi to, co o něm druzí lidé povídali, moc nevadilo, někdy

se mi dokonce zdálo, že mu špatná pověst vyhovuje. Nemusel se snažit nebo se přetvařovat, aby si ji nepokazil. Já jsem ho měl odmalička rád a bylo mi jedno, jestli si ho lidi váží nebo ne. Když jsem byl malý, přitahoval mě jako magnet železnou pilinu, snažil jsem se mu být pořád nablízku. Ať dělal na poli, řezal dřevo, pálil bramborovou nať, spravoval něco na plotě, pořád jsem chodil za ním a motal se kolem něho.

Brzy potom, co jsme se nastěhovali do nového domu, jsem vlezl do průtokových rour pod lipovou alejí a málem zahynul. A právě ta magnetická přitažlivost, to, že byl poblíž, když jsem vlezl do průtoku pod cestou, mi zachránilo život. Tu příhodu si stále jasně pamatuju, protože někdy v noci, když nemůžu dýchat, tak se mi zdá, že ležím v rouře pod cestou a nemůžu ven. Tak ji vlastně prožívám znovu a znovu.

Děda se vydal pokosit trávu na lesovisku. Šel jsem ze zvědavosti za ním. Sotva jsme dorazili k potoku, uviděl jsem divoké jahody, drobné rudé jahůdky sem tam rozházené v trávě na svahu. Zamířil jsem k nim. Děda postavil trakař, vzal kosu a z kerblíku u pasu vytáhl brousek. Slyšel jsem, jak kosu brousí. Každý svištivý tah po ostří začínal klepnutím a rytmicky se opakoval.

Jedl jsem malé sladké jahůdky, plné zrníček na povrchu. Taková zrníčka mají jen divoké jahody, ale vůbec to nevadí, krásně voní. Svištivý tah po ostří se změnil v pravidelné ksss, ksss, jak děda začal kosit trávu. Kosil trávu do široka rozkročený a mocnými přesnými rozmachy, v nichž byla jistota získaná léty. Vyhrnuté rukávy, košili do půlky rozepnutou.

Uviděl jsem další keříčky jahod červenajících se kousek dál po svahu, až skoro u potoka. Nejvíc

jich rostlo u roury pod cestou, do níž se potok vléval. Teď byl ale vyschlý. Natrhal jsem si plnou dlaň jahod a dal je naráz do pusy. V té chvíli, kdy jsem je nacpal do pusy všechny najednou, byly nejlepší, okamžik tak slastný, tak pronikavě slastný, že vzápětí pominul, jako by ani nebyl. Za sebou jsem slyšel zvuk kosy utínající stébla trávy. Ksss, ksss. Když jsem nasbíral další hrst jahod, tak aby dlaň byla co nejplnější, všiml jsem si, že voda z potoka ani nedosahuje po spodní hranu roury. Nahlédl jsem dovnitř a zjistil, že roura je uvnitř opravdu suchá. Po vodě zůstala na jejím dně jen zablátěná rýha. Sklonil jsem se ještě níže a tehdy mě ohromilo, co jsem uviděl. Na druhé straně, snad deset nebo patnáct metrů daleko, zářilo na druhém konci rour světlo. Zlatý čistý kruh jako vycházející slunce, jenže mnohem tajemnější. Omamně krásné a zázračné bylo to světlo! Zatím jsem ještě nikdy nic takového neviděl, světlo v tmavé rouře mi připadalo jako zjevení. Přitahovalo mě jakousi nevysvětlitelnou silou, jakýmsi neodolatelným kouzlem.

Rychle jsem nacpal jahody do pusy a vlezl do roury. Po čtyřech se lézt nedalo, tak jsem si lehl na břicho a soukal se k světlu na konci jen plazením. Lezení po břiše šlo ztuha, místy nezbývalo, než se přitisknout ke dnu a prodírat se pomalu drobnými pohyby nejprve rukou a potom nohou, sunul jsem se kousek po kousku, ale přece jenom se mi dařilo lézt dál. Občas mi pomohly mezery na spojích rour, jichž jsem se mohl zachytit prsty nebo odrazit špičkou tenisky. Na některých místech ale byly moc úzké a musel jsem si vystačit posunováním těla po hladkém zaprášeném betonovém povrchu. Světelný kruh se blížil a zvětšoval, lezl jsem k němu, už jsem musel mít za sebou nejmíň polovinu cesty. Že jsem urazil většinu cesty, jsem si jen myslel, ve

skutečnosti se nedalo určit, jak jsem daleko. Chvílemi jsem odpočíval. Přestal se plazit a natáhl ruce a nohy, abych nabral sílu. Oči upřené do jasu slunce v kruhu.

Takhle přitisknutý ke dnu roury jsem slyšel, jak prudce dýchám a lapám po vzduchu. Najednou se mi zazdálo, že se začínám dusit. Že ta další roura přede mnou je jakási užší. Zmocnila se mě panika. Byl jsem ještě moc daleko, strašně daleko, a najednou mě napadlo, že se k ústí rour nikdy nedostanu. To mámivé světlo se možná přiblížilo, možná ne a roury se zužují. Ze všech sil jsem se obrátil zpátky, abych se vrátil na začátek rour, k jahodám a k dědovi kosícímu trávu, podařilo se mi obrátit hlavu, zahlédl jsem vpusť na opačné straně, kterou jsem před chvíli vlezl, jenomže byla kupodivu ještě vzdálenější než konec rour. Abych se otočil, posunul jsem se i tělem, a tak se zaklesl dokonale. Už jsem nemohl dopředu ani dozadu, vzpříčený a znehybnělý v rouře jsem se nedokázal nadechnout a rychle ztrácel vědomí.

Než mě vědomí opustilo, hrůza, kterou jsem cítil předtím, se změnila v podivuhodnou a uklidňující představu: Jsem hluboko pod zemí, pod cestou, po níž chodí lidi, chodí děti do školy s aktovkami na zádech, po které jezdí na kolech ženy nakupovat dolů do vsi a muži do huti za prací, pod cestou, po které vozí sedlák Gromann na voze taženém párem těžkých a pomalých koní chleba nebo mouku. A nikdo to neví. Nebál jsem se smrti. Jenom mi bylo jasné, že tady dole budu muset zůstat navěky, lidé po mně budou přecházet, přejíždět pneumatikami kol, koně klepat podkovami. A nebudou o mě vědět. Pak všechno zmizelo v bílé mlze, pohltila mě najednou ze všech stran, jako by byla nachystaná, a byla docela příjemná, hladivá a závratná, taková

jako náruč mámy, nebo když mě táta zvedl a vyhodil nad hlavu do vzduchu.

Hned vzápětí – nevím, jak dlouho jsem byl v bezvědomí a jak je možné, že chvíle mlhy, zapomnění a hned nato nečekaný pohled do modré oblohy s rychle plujícími mraky vysoko nade mnou následovaly za sebou – jsem ucítil pleskání po tváři.

„Chválabohu," oddechl si děda, „chválabohu že ses probral!"

Viděl jsem, jak se usmívá. V drobných sivých očích s modrým nádechem měl radost a dojetí, kolem očí rýhy vrásek, v nichž hnízdila tu a tam fialová skvrna od zažraného uhlí a na hlavě rozčepýřené bílé vlasy, zpocené a zašpiněné od hlíny.

„Ještě štěstí, že jsem takový malý a že všude vlezu. Synku, buď rád, že máš malého dědu!"

Popleskal mě po lících jenom tak z legrace, posadil se vedle mě a zalovil v kapse kalhot. Vytáhl měchuřinu s tabákem a papírky, zručně si ubalil cigaretu, naslinil ji, zalepil a hotovou spokojeně vložil mezi rty. Pak škrtl sirkou, vfoukl kouř a zase se na mě usmál.

„Není na tom světě pěkně?" I když jeho slova zněla jako otázka, neptal se, dobře jsem cítil, že jsou spíše odpovědí.

Nakonec se rozhodl, že babičce vyhoví. Jistotu, že dělá správnou věc, ale asi neměl, protože mi nabídl, abych šel s ním.

Byla neděle. Vypravili jsme se spolu do kostela, abychom po mši poprosili faráře Rohana o sezdání babičky s dědečkem před Bohem.

V kostele vonělo kadidlo. Vešli jsme dovnitř zároveň s posledními vycházejícími lidmi. Kostelník na oltáři zhášel svíčky. Varhany právě zmlkly. Děda vyparáděný ve svém naftalínovém obleku se ho šel

zeptat, kde najdeme faráře. Kostelník nám ukázal směrem k sakristii.

„Můžete jít za ním, ještě se nepřevléká."

Farář Rohan stál u skříňky, hleděl do nějakého sešitu a na zdi nad ním se tyčil obrovský dřevěný kříž s umučeným Kristem. V dlouhé sutaně vypadal ještě mohutněji a golemovatěji než jindy. Lysé temeno jeho tučné hlavy se lesklo ve světle blízké lampy, udělat na něm kolečko kněžského svěcení bylo už nemožné.

„Pochválen buď Ježíš Kristus!"

„Až na věky," odpověděl kněz, „co si přejete?"

Děda žmoulal klobouk před sebou.

Rozpačitě a ne zcela srozumitelně vylíčil, jak se za první republiky s Žofkou brali, že kvůli nouzi nemohli mít ani pořádnou veselku, a teď po letech, když už jsou staří, tak by chtěli dát věci do pořádku.

Když farář pochopil, co po něm děda chce, zavřel sešit a řekl:

„Nikdy jsem vás neviděl v kostele. Vás ani vaši paní. Jsem v zdejší farnosti pastýřem přes dvacet let. Nikdy jste nepřišli ke zpovědi, nikdy k svatému přijímání. Jste vůbec pokřtěni?"

Tím si děda nebyl jistý, hlavně u sebe ne, ale přikývl.

„Oba jsme katolíci."

„Jste katolíci a žijete spolu desetiletí, přivedete na svět děti a máte už, jak vidím, taky vnuka – a to všechno bez církevního sňatku."

V kostele se rozezvučely varhany, krásná a vznosná hudba, jaká nikdy nezněla při mši. Varhaník se rozhodl si sám pro sebe něco zahrát. Co to bylo, nevím. Ale ta hudba člověka jako by zvedala do výše, do vesmíru.

Farář Rohan chvíli vznešenou hudbu poslouchal.

„My jsme ale věřící, ve škole jsme chodili do náboženství a žijeme podle božích přikázání," řekl děda omlouvavě. „Možná bychom se mohli v kostele vzít…"

„Žijete podle božích přikázání, hm. Jak zní první přikázání desatera, víte to?"

Děda to samozřejmě nevěděl, snažil jsem se mu pošeptat, že v jednoho Boha věřiti budeš, Rohan si ale mého napovídání všiml a pohrozil mi prstem.

Děda se rozhodl zkusit štěstí.

„Nezabiješ," řekl.

Farář povzdechl a obrátil oči ke Kristu na zdi.

„Bůh je podaná ruka člověku," pravil. „Záleží na každém z nás, jestli ji přijmeme, nebo odmítneme. Vy jste zatím neudělali nic, co by nasvědčovalo tomu, že ji hodláte taky podat."

Děda sklopil hlavu a zadíval se na svůj klobouk, který mačkal před sebou. Z toho všeho pochopil jen to, že odejdeme s nepořízenou.

„Tak se nezlobte, pane faráři, že jsme zdržovali, promiňte…"

Položil mi dlaň na rameno na znamení, že půjdeme.

„Začněte s manželkou chodit do kostela, přijďte ke zpovědi a pak k svatému přijímání. Než vás ale oddám, budete chodit na faru na excercicie. Porozuměl jste mi?" skončil farář otázkou.

Děda pokýval hlavou a celý jako by se schoulil.

„Moje žena je nemocná," odpověděl.

Vyšli jsme ze sakristie přímo do parku, zavřeli tlusté dveře postranního vchodu, tóny varhan rázem zeslábly, přesto však kostel za stěnami byl plný velebné hudby a my ji slyšeli.

A znovu se přihodilo to, co se stalo před babiččiným onemocněním mnohokrát. V den výplaty děda

nedorazil domů. Udělal jsem si úkoly do školy a zašel za babičkou. Seděla u stolu, ruce zastrčené v rukávech svetru, oběd na plotně navařený. Kuchyňské hodiny ukazovaly pět pryč. Děda chodil ze šachty kolem třetí, připadalo mi divné, že ještě není doma, ale hned mě nenapadlo proč. Už jsem na jeho flámování o vyplatách zapomněl. Co se stalo? Znervózňovalo mě, že nevím.

Doma byla jenom máma s Petříkem a nahoře Aňa s Marečkem.

Zkoušel jsem číst knížku půjčenou od kamaráda, Smrt v tygřím údolí se jmenovala, ale nemohl jsem se soustředit. Navíc se začínalo šeřit. Když jsem se zašel podívat vedle, babička pořád seděla u stolu, ruce zastrčené v rukávech svetru a myšlenkami daleko odtud, ani si mě nevšimla.

V předsíni bylo víc tma. Najednou mi celý dům připadal prázdný a opuštěný. Číšela z toho všeho stísněnost.

Nevím, co mě přimělo k tomu, že jsem vyšel z domu a usedl venku na příkopu na vyvřelý kořen lípy. Najednou jsem cítil, že uvnitř domu déle nevydržím.

Venku bylo ticho, protože ptáci už zmizeli ve větvích a chystali se k spánku, ale úplné ticho zas nevládlo, protože vál vítr, hladil listí a odkudsi ze vzdálené huti zaznívaly duté, tlumené kovové údery, které jako by vystupovaly ze země. Koruny lip temněly a procital v nich jiný život, život stínů a neviditelných pohybů. Nic tak nepřipomíná prsten krále Davida s nápisem Všecko pomíjí jako právě ta chvíle, kdy končí den a začíná noc.

Bůh ví, kde dědeček je? Kdyby se mu něco stalo, už by se asi někdo ozval. Určitě zase pije. Mělo by se pro něho zajít. Jenomže já jsem nevěděl, kam pro něho jít, a tak mi nezbývalo, než sedět na vyvřelém

kořenu lípy, čekat a přitom si přát, aby se co nejdříve objevil pod vysokou klenbou stromů v ještě jasném světle rozevřeného ústí aleje.

Nejprve se vždycky stmívá v korunách, a jak v nich šero houstne, pomalu se sesmeká z větví a spouští dolů na cestu, která zůstává ještě světlá, obrysy lip se rozpíjejí a postupně se slévají v úběžníku aleje. A ten se pak zúží a zšedne tak, že se už nedá zjistit, jestli je prázdný nebo jestli někdo do aleje vešel. Zatím jsem tam však viděl dobře, jenom mě zachvacovala úzkost, taková úzkost, jako když jsem vlezl do rour hluboko pod cestou, vzpříčil se a nemohl ven.

Vtom někdo vkročil do aleje a sevření povolilo. Myslel jsem, že je to děda, neboť ten, kdo vstoupil do aleje, byl muž a byl menší postavy a byl taky tak nahrbený. Jenže když ten člověk přišel blíž, rozeznal jsem pana Slívu, souseda, který bydlel v aleji níže. Asi se vracel ze služby, protože byl v železničářské uniformě a nesl malou koženou aktovku.

„Koho tu vyhlížíš?“ zeptal se pan Slíva, když ke mně došel.

„Čekám na dědu.“

„Aha,“ povzdechl pan Slíva chápavě a dodal: „Ten zase bude někde na lepším, co?“

„Na shledanou,“ řekl jsem.

„Na shledanou,“ odpověděl pan Slíva.

Stmívalo se víc a víc. Koruny lip nad mou hlavou byly čím dál tmavší a tajemnější. Život stínů a neviditelných pohybů se ujímal vlády a moci nad večerem. Zahlédl jsem netopýra v klikatém letu, potom uslyšel křik sovy, vydávající se na lov nebo k milostným hrám, a znovu se rozhostilo ticho.

Najednou se zničehonic u mě objevila teta Líba. Přišla z druhé strany, z opačného konce aleje, kam jsem se nedíval.

„Děda zase není doma," spíše konstatovala, než se ptala.

Mlčky jsem přisvědčil.

„To beztak leží někde v příkopě! Teď nemá kdo pro něho chodit. To je mu podobné, to je mu podobné," zopakovala s uspokojením.

Dědečka a celou rodinu Heinrichových neměla ráda, jakoby jimi v skrytu duše bůhví proč pohrdala. Čím byli horší? Nevím. Vždyť sama se od nich příliš nelišila, měla domek jako oni, měla stejný kus pole jako oni a její muž byl kdysi stejně jako děda havířem.

„Jdi radši domů, ať se nenachladíš, už začíná být zima!"

Pomalu se odkolébala k brance svého domu a zašla dovnitř.

A potom byla alej dlouho prázdná a jenom šuměl vítr. Šuměl a šuměl čím dál hrozivěji, jako kdyby se v něm probouzelo cosi zlého, co zatím vypočítavě skrýval. Jenom pan Grochol, který bydlel na začátku aleje, v jedné chvíli vyšel na cestu a s rukama založenýma v bok se na mě zadíval, pak do ústí aleje, stále ještě šeře rozevřeného jako jícen do nicoty, a jako by viděl, co chtěl vidět, nebo jako by se dostatečně nadýchal čerstvého večerního vzduchu, obrátil se a vrátil se domů.

Nic tak nepřipomíná prsten krále Davida s nápisem Všecko pomíjí jako to, když končí den a začíná noc a když je člověk sám.

O chvilku později prošel ještě alejí pan Rohel, bývalý listonoš. Byl hluchý, a tak se každému musel dívat na ústa. Pozdravil jsem ho, ale protože už byla taková tma, že nemohl vidět, že ho zdravím, minul mě bez odpovědi a tiše se ztratil v šedošedé tmě. Těžko říct, proč právě v tuto hodinu musel jít alejí, co ho přivedlo do těchto končin.

Setmělo se ještě víc a tma zhoustla natolik, že okolní svět už byl bez obrysů, a poslední, co se dalo rozeznat, byly světlejší nebo černější stíny na počátku aleje. Z prsou se mi vydral vzlyk, ještě jsem se přemohl, ale potom se už neudržel a rozvzlykal se naplno. Po tváři mi kanuly slzy a obtékaly ústa a chladly na bradě. Když jsem si olízl koutky úst, ucítil jsem jejich slanost. Úzkost nepovolovala. Ne nebyla to lítost, byl to jen strach ze samoty a znehybnění, ze samoty a znehybnění, jako tenkrát v rouře pod cestou.

A tehdy se konečně objevil dědeček. Zahlédl jsem ho v ústí aleje a podle potácení a charakteristických mátožných pohybů jsem bezpečně poznal, že je to on. A čím blíže přicházel, tím jsem si byl jistější, že se nemýlím. Nevyšel jsem mu však vstříc, ačkoliv se mi strašně chtělo vstát a rozběhnout se mu naproti. Dobře jsem věděl, že by se přestal hned snažit a musel bych ho sám dovléct domů, vypnul by poslední zbytky vůle a nechal by veškerý svůj osud na mně.

Podařilo se mu ujít klikatým způsobem od příkopy k příkopu asi dvacet nebo třicet metrů a já uslyšel, jak si něco zpívá. Nerozuměl jsem slovům, ale byl jsem šťastný, že poznávam jeho hlas a že se přibližuje k domovu, kde se o něho budu moct postarat a uložit ho do postele.

Děda byl už tak blízko, že jsem se musel vší silou přemáhat, abych nevyskočil a nerozběhl se k němu. Dokonce jsem už slyšel, co si zpívá.

„Nědaleko Bohumina hej,
spadla baba do kumina hej,
kumiňař ju vyčungoval hej, hej,
caly kumin zbombardoval hej, hej, hej."

Pomyslel jsem si, že se mi to jenom všecko zdá, že pan Slíva je už možná dávno mrtvý. Že i pan Rohel už umřel. A že umřela i teta Líba. Že také pan Grochol, který si vyšel na alej nadýchat se čer-

stvého vzduchu, je už dávno po smrti. Jsem živý, nebo mrtvý? A naráz mě přepadl pocit, jako by se to všecko odehrávalo v jiném světě a jako by mezi ty přeludy patřil i děda.

Zavřel jsem silně oči, ale to, jak děda zpíval, jsem slyšel zřetelně a naprosto jasně.

„Kupaly se baby v moru hej,
škrabaly se po bachoru hej,
kupaly se baby v diži hej, hej,
škrabaly se ešče niži hej, hej, hej."

Zakryl jsem si dlaněmi tvář. A pak už byla všude stejnostejná tma, v lipách hučel zlověstný vítr a prudce a nemilosrdně drhl hebké listí.

„Nědaleko od Věličky hej,
vadily se dvě babičky hej..."

A tehdy mě napadla ta otázka: Co když jsem tam v roure pod cestou zůstal ležet navždy...

Dny plynuly jeden jako druhý. Zdánlivě se nic nedělo. O odstěhování se přestalo mluvit jak u nás, tak u Jury. Jura se sice dál vychloubal, že od šachty dostane byt na sídlišti, kdykoli si o něj řekne. Ve skutečnosti se mu však žádat o byt nechtělo. Na rozdíl od něho táta stěhování myslel vážně. Když jsme na Štědrý večer pojedli, rozbalili dárky a nastala chvíle svátečního klidu a pohody, teď už bez jakéhokoli spěchu a nervozity, když jsme jen tak seděli u jedličky a povídali si, táta jakoby jen tak na půl úst prohodil, že příští Vánoce už určitě oslavíme jinde. Jeho slova byla určená hlavně mámě, vyslechla je bez povšimnutí, neodporovala. Já jsem si bůhvíproč myslel, že se mě stěhování netýká, přímo jsem si to vsugeroval.

Vánoce byly mrazivé a skoro bez sněhu. Přes svátky jsem spával doma na gauči v kuchyni, jak bylo zvykem. Když máma s tátou začali chodit do

práce, připadalo mi samozřejmé, že se zase můžu přestěhovat k dědovi a babičce. Jenže tehdy mi táta řekl: „Zůstaň doma. Když chodíš na noc pryč, připadá mi to, jako bys ani nebyl náš."

Zarazilo mě, co řekl, jeho slova zněla spíš jako přání než příkaz. Nikdy nic podobného jsem od něho neslyšel. Ale poslechl jsem. Na rozkládacím gauči v kuchyni se spalo hůř než vedle v posteli se slamníkem. Navíc nechávali otevřené dveře do světnice. Špatně se mi usínalo, protože jsem odvedle slyšel jejich hlasy, to, jak máma uspává Petříka, jak mu zpívá, jak rodiče spolu tiše hovoří. Věděl jsem, že brzy, až jim nastane běžný shon a starosti, zapomenou na mě a budu se moct k dědovi a babičce nepozorovaně vrátit.

Můj návrat k nim uspíšilo kus železa, hozeného po půlnoci rodičům do světnice. Nikdo nikoho neviděl, když jsme se probudili třesknutím a řinčením skla, byl ten člověk pryč. Otec sice vyběhl ven, jestli někoho nezahlédne, ale lipová alej byla prázdná, po útočníkovi ani stopa.

Železo, úlomek z pecky železné strusky, mělo velikost pěsti. Prorazilo obě dvě tabule skla a skončilo na koberci u spodního čela postele. Táta odnesl železo do smetí, přestože máma protestovala.

„Musíš to přece ohlásit, vždyť nás ten člověk mohl zabít! Může to zase udělat."

„Ale ne, neboj se. On bude mít větší strach než my…"

„Já to nechápu," žasla máma, „tolik toho pro lidi děláš, a oni se nám tak odměňují! To si nezasloužíš!"

„Byl to jenom jeden člověk, ne všichni! To okno nechám zítra zasklít."

Táta se snažil mámu uklidňovat, ale sám byl znepokojený. Nebo spíše zaskočený, s kusem železa

hozeného do okna pokoje se zatím ve své kariéře nesetkal.

Petřík kupodivu klidně spal. Všichni byli vzhůru, děda i Jura se přišli zeptat, co se stalo, ale on pořád spal s potevřenými rty, úplně někde jinde než my.

„Nějaký ožrala nám rozbil okno," vysvětlil jim táta. „Hodil nám do okna kus strusky a zmizel. Jděte si klidně lehnout…"

Po chvilce váhání poslechli a odešli.

Po ránu v domě vládlo ticho. Táta, máma, děda i strýc odešli do práce. Petříček byl u tety Líby a já ve škole. Mareček nahoře Ani znovu usnul. Takové hluboké a neskutečné ticho.

Dál se mi vzpomínky mísí s představami. Ale o několik dní po rozbitém okně se přihodilo asi tohle:

Aňa se zadívala do zrcadla na svou tvář. Jako vždy si nejprve prohlédla sotva znatelné pihy kolem kořene nosu, ty ji mrzely. Potom si všimla neupravených vlasů a rozhodla se učesat. Právě když byla nejvíc zaujatá úpravou svých vlasů, uslyšela z přízemí sténání.

Jít tam, nebo nejít?

Stenání nepřestávalo, zaslechla v něm i jakési opakující volání. Jedno krátké slovo.

Se strachem sešla dolů, otevřela dveře kuchyně a ještě než uviděla babičku na zemi, ucítila štiplavý zápach lysolu. Vycházel z komory, kde se o dlaždičky rozbila láhev. Zbytky z ní vychrstly až na linoleum do kuchyně.

Babička ležela skrčená na podlaze, naříkala a opakovala lud, lud, lud.

Aňa nerozuměla, co chce, nikdy takové slovo neslyšela. Sklonila se k ní, a když uviděla její bolestí strašlivě zkřivený obličej, už se na nic neptala.

Vyběhla ven a utíkala pro pomoc k manželům Böhmovým. V obchodě byl telefon.

Sanitka babičku odvezla do Vítkovic. Přišel jsem ze školy a doma nikdo nebyl. Teprve když jsem zašel nahoru za Aňou, dověděl jsem se, co se stalo.

„Paní Heinrichová vypila lysol," řekla mi otřesená Aňa.

Vylekalo mě to, ale ještě jsem nechápal, že její slova znamenají, že babička možná umře. Myslel jsem si, že se lysolu napila omylem.

„Chtěla se zabít," vysvětlila mi Aňa. „Vypila toho hodně."

Když jsem porozuměl, co mi říká, otevřela se přede mnou propast. Kolikrát v životě jsem si myslel, že prožívám něco nečekaného, že mě cosi naprosto zaskočilo. Tentokrát ale poprvé to bylo doopravdy. Nikdy jsem babičce neuvěřil, že chce skutečně umřít, třebaže to vlastně roky sama naznačovala. Ani tvrzení doktora Knýla po noci, kdy její pláč probudil celý dům, že je ohrožena na životě, mi nepřipadalo vážné, spíš jako chlácholení. Cítil jsem, jak se propadám kamsi do hlubiny a jak už nic nedokážu pochopit. Prostoupila mnou hrůza. Ještě jsem o tom nic nevěděl, ale jakýmsi instinktivním poznáním jsem tušil, že se rozhodla zemřít nesmírně trýznivým způsobem.

„Víš, když ležela na zemi a svíjela se bolestí, stále opakovala jedno slovo – lud, lud. Pořád mi to zní v uších. Co to znamená, Vladku?"

„Chtěla, abys ji podala led, obyčejný kus ledu."

„Proboha," vyděsila se Aňa.

Nemohl jsem zůstat doma. Oblékl jsem si kabát a vyšel na zahradu. Po nočním mraze zůstal na zemi ležet tvrdý poprašek sněhu, pod podrážkami bot

ostrý a křupavý. V mlžném nebi, připomínajícím čerstvě nadojené mléko, zářilo neviditelné slunce. Z obou ořešáků padala námraza, pršela dolů jako by ji tam nahoře uždibovali havrani nebo ji někdo setřásal. Bylo bezvětří a jen odpadávající kousky ledu vydávaly něžný šelest podobný šepotu. Utrhl jsem na jabloni temně červené scvrklé jablko, zapomenuté ročními dobami. Dal je do úst. Bylo zmrzlé na kost. Podařilo se mi kus ukousnout, ale teprve za chvilku, když se sousto začalo rozpouštět, ucítil jsem jeho mazlavou sladkost. Pole za zahradou, táhnoucí se po rovině a na samém konci svažující se k lesovisku, teď přikryté neporušenou vrstvou sněhu, vypadalo v slunečním přísvitu třpytivě a oslnivě jako poseté drobnými krystaly křišťálu. Myslím, že bych se v tom okamžiku ani nepodivil, kdybych ji uviděl vyjít zpoza stodoly, kdyby za mnou z ničeho nic přišla a promluvila:

„Vladku, proč jíš to zmrzlé jabko! V kuchyni je celý oběd, najez se, uvařila jsem toho dost i pro dědu."

Slyším ji někde blízko za sebou, a zdá se mi, že se za ní objevuje další silueta.

„A ty," obrátí se k dědovi, který asi právě přišel ze šichty, „nezapomeň poklidit kozu a dát bravkovi!"

Babička má na sobě krátký hubertusový kabát, pod ním nedělní šaty, bílý šátek na hlavě a v ruce drží hnědou koženou kabelku s dlouhýma ušima a kovovým zapínáním. Odchází něco vyřídit na úřad nebo do spořitelny.

Děda neřekne nic, jako by ji ani neslyšel, ale zamíří poslušně ke stodole a zmizí v gaňku.

Velice dobře vím, že se jedná jen o moji představu, že nejsou skuteční. Navíc, kdyby si babička tak energicky počínala jako teď, muselo by to být před dvěma nebo třemi roky.

Zmrzlé jablko jsem dávno upustil do sněhu.

Zírám do prázdna.

Všude se tady klene souvislé mlžné nebe, prozářené sluncem, které se nedá najít. A všechno prostupuje chlad a nicota. Že mám zmrzlé ruce, nohy i jazyk v ústech, to zatím nevnímám.

Nesmí umřít. Ne.

Babi! Babi!

Ani jsem nevěděl, jak moc ji potřebuju.

Babi moje…

Manželé Böhmovi zatelefonovali nejen pro záchranku, ale taky dědovi na šachtu a mámě na poštu. Dispečer zprávu vzkázal do podzemí, a to hned s tím, že děda může vyfárat a zajet si za manželkou do nemocnice. I máma odjela do Vítkovic, takže jsme zůstali doma sami s Aňou a Marečkem. O Jurovi a tátovi jsem nevěděl, kde jsou a jestli o tom vůbec vědí.

Pozdě večer se všichni vrátili. Sešli se u nás v kuchyni a máma nám oznámila, že babička upadla do bezvědomí. Několikrát se probrala, ale nejsou si jistí, jestli je poznala.

„V jedné chvíli mě chytla za ruku," řekla máma, „trochu mi ji stiskla a zase ztratila vědomí. Byla jsem ráda, strašně trpí, bezvědomí je pro ni vysvobozením."

Děda mlčel, díval se na podlahu kamsi na své nohy.

„I doktorům je jí líto," dodala. „Můžeme za ní přijít hned ráno…"

Druhý den babička zemřela. Máma s dědou přijeli do vítkovické nemocnice před sedmou, ale hned na chodbě se dověděli, že paní Heinrichová už nežije. Umřela nad ránem kolem čtvrté.

„Ještě je na pokoji, chcete se na ni podívat?"

Doktor pokynul sestře, aby je zavedla do pokoje. Její postel zakrývala zástěna. Na ostatních třech postelích ležely bezmocné stařeny. Jen jednu z nich zajímalo, co se vedle děje.

„Zatím jsme ji nestačili upravit, za chvíli si pro ni přijdou z patologie. Opravdu ji chcete vidět?“

Máma přikývla, a tak sestřička maličko odhrnula závěs.

Děda a máma nikdy nemluvili o tom, co za závěsem viděli. Nezmínili se jediným slovem. A ze strachu, aby o tom nemluvili, se jich nikdo z nás na to ani neptal.

Zařizování pohřbu se ujala máma. Děda se sice mermomocí chtěl o všecko postarat sám, jenže pořád rozmýšlel, co a jak, čím začít, co by bylo správné udělat a co ne, a vlastně nebyl schopný nic zařídit. Ani se o tom nedomlouvali, rozumělo se jaksi samo sebou, že máma dědovi pomůže a že rozhodne za něho. A tak se taky stalo.

„Tati, máte nějaké peníze?“

„Asi ano. Žofka šetřila, pod prádlem ve skříni bude spořitelní knížka.“

Máma probrala poskládané povlečení na postel a v přihrádce skříně snadno našla hnědou vkladní knížku se zlaceným nápisem a znakem spořitelny.

Knížku otevřela, a když uviděla poslední částku, upřímně vydechla údivem: „Kdy to proboha našetřila!?“

Děda se šel taky podívat.

„Tolik peněz, ani jsem si nemyslel,“ řekl. „Minulý měsíc jsme zaplatili poslední splátku na hypotéku… Nevím…“

Mezitím, co děda uvažoval o záhadě, kdy babička stačila našetřit tisíce nebo desetitisíce korun, máma listovala v knížce. Pojednou se zarazila.

„Ta knížka je na heslo," konstatovala. „Jaké heslo má?"

„Nevím," odpověděl děda bez zájmu.

„Jak nevíš? Jestli si ho nepamatuješ, tak ho jistě máte někde napsané! Kam se mám podívat?"

„Není napsané nikde."

Máma konečně pochopila. Vždyť dědu znala, teď jaksi zapomněla. Napsané být nemohlo. Bylo ji rázem jasné, že se k našetřeným penězům nedostanou. Určitě ne dřív, dokud neskončí pozůstalostní řízení u notáře.

„Musíme pohřeb zaplatit sami, co se dá dělat, promluvím o tom s Drahušem. Naštěstí nějaké peníze máme uložené bokem."

Problém s penězi byl vyřešený. Jenže hned se objevil další.

„Chtěl bych, aby Žofka měla církevní pohřeb, a určitě i se mší… Vím, že by si to přála."

„Tak musíme zajít za farářem Rohanem," odpověděla máma, „to ze všeho nejdřív."

Mámu nenapadlo, co nastane, jaké starosti je čekají.

Otec s půjčením peněz i církevním pohřbem souhlasil, ačkoli věděl, že mu za uspořádání pohřbu v kostele beztak někde na schůzi nebo na kraji vyčiní. Určitě z toho bude mít nepříjemnosti, ale žádné potíže mámě a dědovi nedělal, spíš jim chtěl pomoci. Zato farář Rohan ano. Když za ním máma s dědou přišli na faru, nasupil se a s celou svou obézní robustností jejich prosbu rozhodně odmítl.

„Zemřela vlastní rukou?"

„Ano, ale kvůli své nemoci, nebyla tak úplně při smyslech," zkusila ho máma obměkčit.

„Byla to sebevražda, sebevrahům církev svátosti neposkytuje, lituji!" řekl farář.

Děda s mámou se vrátili domů jako spráskání psi. Kdyby doma byla nějaká flaška, děda by se bezpochyby naráz zpil do němoty. Doma ale nebylo nic a do hospody se styděl jít. Vlezl si tedy oblečený pod peřinu a stočil se do klubíčka. Nespal, jenom tak ležel. Máma pofňukávala, vařila cosi k večeři a ustavičně popotahovala.

Když tátu přivezlo služební auto, máma naservírovala jídlo, a zatímco táta jedl, vylíčila mu, jak dopadli na faře. Ještě nebyla s vyprávěním u konce, když to táta nevydržel a tříslkl příborem do talíře. Vstal, šel se do předsíně obout a obléct.

„Jdu za ním!“ oznámil naštvaně.

Venku byla už dávno tma. A před osmou večer všude tma jako v pytli. V Dolinách se svítilo jenom na sloupech kolem okresní silnice. Táta se vrátil asi za hodinu.

„Pohřeb bude v kostele v sobotu ve dvě hodiny odpoledne. I se mší,“ řekl.

Máma vytušila, že se nemá na nic ptát. Rychle přihřívala večeři, aby ji táta mohl dojíst. Ale nevydržela mlčet.

„Jak to, že si nechal říct…,“ prohodila. Zeptala se ale tak, aby její otázka nepůsobila vtíravě a mohl ji přeslechnout.

„Neměl na vybranou,“ řekl táta mezi sousty.

Přesouvání nábytku, zatloukání hřebíků. To jsem slyšel odvedle. Zřízenci Concordie odsouvali manželské postele ke stěně, zatemňovali trojdílné okno a kolem katafalku zavěšovali na černé stojany černý paraván. Když bylo všechno hotovo, směl jsem se na babičku v rakvi zajít podívat.

Velice zhubla. Ve světle tlustých svic vypadala její tvář voskově. Vlasy měla rozpuštěné a poprvé jsem si všiml stříbrných pramínků mezi nimi. Teď

když se její tvář celá jako by propadla, objevilo se její krásné čelo bez jediné vrásky. Stisknuté rty měla bílé a kolem nich se rozprostírala tmavá skvrna, táhnoucí se přes bradu k bílému vyšívanému límečku na krku. Tmavé zabarvení, přecházející pod bradou skoro do černi, způsobil lysol. Oblékli ji do tmavých svátečních šatů, v nichž jsem ji viděl jen na svatbě jednoho svého strýce, a stejně svátečních hnědých střevíců s přezkou na zapínání.

Cítil jsem, že mi z očí vytékají slzy a že se začínám třást, nejen v pažích a ramenou, ale i v kolenech. Všecko jsem začínal vidět rozostřeně, plameny svíček se rozpíjely. Zachytil jsem se pohledem babiččiných rukou jako pevného bodu, jehož se můžu podržet. Ty jsem viděl dobře. Byly bez sebemenší proměny, štíhlé dlouhé prsty s nateklými klouby, úzké nehty jako jasmínové lístky a na hřbetech rukou žíly, tence přikryté kůží. Nedokázali ji spojit prsty k modlitbě, jak se to u mrtvých většinou dělá, její ruce ležely volně přeloženy přes sebe, scházely na nich jenom ty vlněné návleky.

Někdo mi položil dlaň na hruď, chytil mě za rameno a přitáhl k sobě. Hned jsem pochopil, že je to děda.

„Jestli chceš, můžeš se za babičku pomodlit," řekla vzadu máma.

Děda mě pohladil po vlasech a vlídným tlakem na rameno mě přiměl, abych se otočil. Vyvedl mě ven, ze světnice i z kuchyně. Teprve v síni, navzdory tomu, že jsem byl už velký, že jsem mu sahal hlavou skoro až na prsa, mě jako malého kluka zvedl, objal v náručí a přitiskl k sobě. Držel jsem se ho kolem krku a vzlykal na jeho rameně, i na své ruce před dědovým obličejem. To, že taky brečí, mě přimělo, abych aspoň přestal štkát nahlas. Zbývalo tiše vyplakat se spolu, s tím, koho máte rádi a kdo vám zůstal…

Byla mírná zima, pořád skoro bez sněhu. Jenže hodina v nevytopeném kostele, pomalá cesta na hřbitov, provázená klapotem koňských kopyt a smutečním oddechováním dechovky, vykonaly své. Hleděl jsem na babiččinu rakev za sklem pohřebního vozu, podpíral dědu, jemuž rozrušení způsobilo něco podobného astmatickému záchvatu, a třásl se ve svém dlouhém kabátě jako osikový list. V kabátě nebylo vidět, jak se třesu, ale musel jsem si dávat pozor, aby mi nedrkotaly zuby.

Vůz u hřbitova zastavil, sousedé s pomocí zřízenců Concordie vytáhli rakev a naložili si ji na ramena. Kněz s kadidelnící čekající u brány dal ministrantům nesoucím kříž pokyn, aby se otočili k cestě na hřbitov a počkal, až muži s rakví dojdou k němu. Potom dechovka spustila další funebrácký marš a průvod se vydal k hrobu. Šli jsme po cestě vysypané pískem a lemované tůjemi. Obloha byla bezmračná, ale jednolitě šedá a jako by skelná. Rakev nad našimi hlavami se pohupovala v rytmu kroků mužů, kteří ji nesli, byla ještě výše než křížek ministrantů vepředu, a tak to na cestě mezi tmavými tůjemi vypadalo, jakože se ji snaží pozvedat k nebesům a nabízet někomu tam nahoře, kdo ji nechce.

U hrobu – jámy vykopané v zemi, kde ještě nebyl žádný rám ani pomník, protože šlo o nově zakoupené místo – kněz udělal, co musel. Všechny procedury si odpustil. Kvůli zimě to nebylo. Chtěl, abychom si nyní uvědomili rozdíl mezi pohřbem člověka, jehož Bůh sám k sobě povolal, a mezi pohřbem toho, kdo se ze světa zprovodil vlastní rukou. Vykropil dno jámy, pak pokropil rakev, kterou sousedé složili na fošny, a bez dlouhých proslovů se začal modlit. Když skončil, poodstoupil, aby muži mohli na popruzích rakev spustit dolů.

Hudba spustila oblíbenou dědovu písničku Hřbitove, hřbitove, zahrádko zelená. Cítil jsem, jak dědovi podklesla kolena. Zachytil jsem ho jen taktak.

„Žofinko," šeptal přes vzlyky, „Žofinečko…"

Jakmile sousedé spustili rakev na dno a vytáhli popruhy, muzikanti přestali hrát.

Farář se poklonil mrtvé a pak se obrátil k živým:

„Požádal jsem Pánaboha, aby ji odpustil a dopřál klid. Bůh je milostivý. Odpusťte jí i vy, jestli vám ublížila. Pán s vámi."

To bylo všecko.

Je to tak dávno, že mi to připadá jako sen. Oddělit skutečnost od zdání se už nedá. Ale vzpomínání patří ke mně jako ruce a nohy. Díky němu jsem schopen skončit jeden den a začít druhý. Možná že to není tak docela v pořádku.

Nejvíc mrzne v mých vzpomínkách, v nich je taky nejdusnější léto, nejvíc v nich voní voda z řeky a nejjasněji v nich svítí hvězdy. V nich je všechno nejvíc a v nejčistší a nejpronikavější podobě: láska, zklamání, beznaděj, touha.

Všecko, co jsem prožil, co se mi přihodilo, co jsem dělal a co jsem si myslel, má však už jiný význam. Jiný a změněný. A možná že se ani nestalo. Třeba jsem si zapamatoval dotyk, který se neuskutečnil, který jsem si jenom přál.

Používám slov, ale nejde mi o slova. Neznám prostě lepší způsob, jak se potkat se svými blízkými a sám se sebou, jak zjistit, kdo vlastně jsem.

Ale opravdu to potřebuji vědět? Nevím. Moje vysvětlení se podobá zdůvodnění pijáka, proč musel jít právě kolem hospody a proč byl nucen nakonec do ní vstoupit. Mnohem upřímnější asi bude, když řeknu, že mám žízeň na vzpomínky, trýznivou a nepřekonatelnou žízeň.

Sedím na schodech, pozoruju létající ptáky, zas myslím na babičku, dědu a ostatní. Dívám se užasle a s dojetím na rorýsy a vlaštovky kličkující na obloze a díky jejich letu a švitoření si více uvědomuji lidský úděl: že se musí milovat, pracovat a zemřít. Dívám se na ně vlastně už bez otázek. Jako člověk, který má život skoro za sebou. O to snad jsem při pohledu na ně šťastnější.

P.S.

Dědeček umřel šestnáct let po babičce. Za tu dobu se stačil podruhé oženit, ovdovět a znovu oženit. Nejprve si vzal o deset let mladší ženu, na což byl v skrytu duše nesmírně hrdý, jenže po roce společného života dostala rakovinu a do několika měsíců opustila tento svět. Potom si namluvil ženu ve svém věku a odstěhoval se za ní na chalupu v Beskydách. Tam se mu stal osudný úraz.

Několikrát v životě klepal u brány svatého Petra a nikdy ho nevpustil dovnitř. Vejít mohl teprve tehdy, když upadl v kuchyni na chalupě. Možná zakopl o linoleum, možná se mu znenadání zatočila hlava. Nevěděl, jak se to přihodilo. Zlomil si krček kyčelního kloubu.

Odvezli ho do frýdecké nemocnice. Na pokoj se čtyřmi muži. Tenkrát se zlomeniny krčku neoperovaly, pacient se jenom nechal v klidu ležet na posteli, dokud mu zlomenina jakž takž nesrostla. Pak se začalo s rehabilitací. Starší lidé často po takovém úraze zemřeli. Na zápal plic, selhání srdce nebo mozkovou mrtvici, zapříčiněnou dlouhým ležením.

Do domku v lipové aleji, jehož trámy vytesal strýc Jan a jehož cihlový milíř kdysi mnoho dní a nocí čadil k nebi, jsem se po letech vrátil. Táta s mámou a Petříkem i Jura s Aňou žili ve městě. Ani jeden z těch, jimž byl dům určen, v něm nezůstal. Přivedl jsem si do něho ženu, narodily se v něm a vyrostly moje děti. Myslím, že to, že dům bude jednou sloužit mně a mé rodině, nikdy nikoho nenapadlo. Samozřejmě ani mě ne.

Jezdil jsem za dědou do nemocnice skoro každý den. Starým embéčkem. Když jsem se vrátil z práce domů, vytáhl jsem auto z garáže za stodolou a rozjel se do Frýdku. Ten rok bylo slunečné, krásné léto. Skoro bez dešťů. Některé dny ale panovalo úmorné vedro.

V nemocnici jsem si s dědou pokaždé chvilku popovídal, dal mu zakázané cigarety nebo pivo a aspoň dvakrát za týden ho oholil. Ne břitvou, jak chtěl, ale holicím strojkem s žiletkou.

S jeho břitvou jsem se nenaučil zacházet, zkoušel jsem se s ní doma holit sám, abych získal trochu praxi, jenže jeho lehké přesné tahy jsem napodobit nedokázal.

Ležel v posteli už druhý měsíc, čural do bažanta a kadil do mísy. Když jsem se ho ptal, jestli má bolesti, přikývl. Jinak byl spokojený. Chlapi na pokoji byli stejní jako on, popíjeli a pokuřovali, jak se dalo. Dva z nich byli chodící a ti obstarávali pití. Jednak v nemocničním bufetu (tam se dalo koupit sedmistupňové pivo) a jednak v okolních obchodech (když chtěli rum nebo borovičku). Sestřičky s neukázněnými dědky rezignovaně bojovaly, už je to věčné nadávání ani nebavilo, pouze před vizitou trvaly na abstinenci a důkladném vyvětrání pokoje. Musely se však pokaždé vzepnout k vrcholnému nátlaku.

Bylo toho na mě hodně. Chodil jsem do práce, po příchodu domů jsem aspoň trochu musel pomoci ženě s domácností a dětmi, a protože po babičce a dědovi jsme zdědili nejen domek, ale i zahradu a kus pole, snažil jsem se každý den zvládnout něco i tam. Zjednodušili jsme si sice hospodářství tím, že jsme místo koz, prasat, králíků a slepic chovali jen ovce a z většiny pole udělali pastvinu, jenže i potom té práce bylo dost.

Když jsem doma skončil, býval jsem cestou za dědou už pořádně unavený. Než jsem však dorazil do nemocnice, zhruba za půlhodinu, obvykle jsem si při řízení auta odpočal a docela se vzpamatoval. Jenže toho dne horko a jednotvárná jízda udělaly své. Před ostrou zatáčkou ve vedlejší vesnici jsem usnul. Hlava mi poklesla. Pokračoval jsem pořád

rovně. Vzpamatoval jsem se, až když jsem letěl přes příkop do pole. Auto proletělo vzduchem a přistálo asi deset metrů na všechny čtyři kola. Řachlo to strašně, narazil jsem hlavou do předního skla. Zvedl jsem hlavu a uviděl kousek před sebou starou paní v zástěře a s motykou v ruce.

Překvapeně zírala na auto.

Prohlédl jsem si auto, zdálo se, že mu kromě odřeného laku a pomačkaného plechu na několika místech karoserie nic jiného není. Pole se táhlo od náspu silnice až k lesu, hnědá oranice na něm už byla naštěstí uvláčená, jenže co z toho. Zpátky na silnici jsem kvůli vysokému náspu nemohl. Všiml jsem si ale, že po okraji lesa vede jakási cesta.

„Vadilo by vám moc, kdybych zkusil přejet přes vaše pole až k lesu?“ zeptal jsem se paní. „Zdá se mi, že tam je nějaká cesta.“

„Ano, tou cestou se dostanete až na silnici. Klidně jeďte. Jenom nevím, jestli vám to půjde.“

Nastartoval jsem auto a opatrně se rozjel po oranici. Pomalu se mi podařilo pole projet. U lesa byla skutečně docela dobrá polní cesta a za chvíli jsem byl zpátky na silnici. Zastavil jsem u paní, poděkoval a ona mi zamávala:

„Hlavně, že se vám nic nestalo!“ řekla.

Do nemocnice jsem dorazil jako jindy, jen s menším zpožděním. A okamžitě na chodbě mě chytila sestra, že mám jít za primářem.

S primářem jsem už několikrát mluvil. Myslel si zpočátku, že jsem dědův syn, protože ho nikdo jiný kromě mě nenavštěvoval. Už byl na odchodu, převlečený do civilu.

„Pane Morský, nemohl byste nám s vaším dědou pomoct? Nechce cvičit. Odmítá se postavit na berle, odmítá udělat krok. Nám se po dobrém ani po zlém nedaří ho rozhýbat.“

„Možná že ho to ještě moc bolí…“

„Jistěže bolí. Samozřejmě. Ale ta zlomenina je srostlá, ověřil jsem si to rentgenem. Chybí mu zkrátka motivace, to je celé. Už jsem mu říkal, že jestli do týdne sám nepřejde o berlích pokoj, pošlu ho do léčebny dlouhodobě nemocných. Myslím to vážně. Já ho tady, pokud se nezlepší, ani nesmím mít!“

Poděkoval jsem za upozornění a zamířil za dědou. Tentokrát byl rozmrzelý, nevítal mě úsměvem a rozzářenýma nedočkavýma očima, co jsem zase přinesl. U postele měl opřeny podpažní berly. Řekl mi, že se ho pokoušejí stavět na nohy a že ho to děsně bolí.

„Jenom mě trápí… Sotva posnídám, hned mě tahají z postele… A odpoledne zase přijdou a zase mě tyranizují… A tam ten chlapek s hustým obočím naproti mě, co pořád leží na boku, se na mě dívá jako čert!“ Tu poslední větu mi zašeptal. A stejně tiše po chvíli dodal: „A možná je to i čert, všiml sis, jaké má černé oči? Pořád se na mě dívá, pořád…“

„A co kdybys zkusil postavit se na berle s mojí pomocí?“

Nechtěl. Vysvětlil jsem mu, co hrozí. Pořád nechtěl. Ale zdálo se, že jeho odpor slábne.

„Vždyť to máme nacvičené,“ řekl jsem. „Jenom si vzpomeň, kolikrát jsem tě tahal z příkopu, když jsi byl namol!“

Chlapi na vedlejších postelích, kteří nás pozorovali stejně jako ten s hustým obočím, se vděčně rozesmáli.

„Jenomže tos vždycky dělal s Žofkou…“

V očích se mu zaleskly slzy, včas je ale potlačil, odradily ho pohledy spolubydlících.

„Tak dojdu pro sestru, jestli musíš mít u toho ženskou.“

Zmizel jsem, dřív než se zmohl na protesty. Stejně bych si sám netroufal stavět ho na nohy. I když byl malý a moc nevážil, chtělo to zkušenost.

Korpulentní staniční sestra na chodbě mi ochotně vyhověla, dokonce mě pochválila za ten nápad. Že prý děda má štěstí, když má takového šikovného syna. Zase syna. Zkusil jsem ji opravit, že nejsem syn, ale vnuk. Ale jí to bylo jedno.

Pomohli jsme dědovi posadit se na posteli. Trpěl už při tom sedání, trpěl mlčky, jen se hryzl do rtu. V rozevírajícím se andělíčku se objevily proleženiny na zádech. Závázal jsem mu košili aspoň tkaničkami nahoře. Když jsem mu obouval trepky, zjistil jsem, že má i rozsáhlé otlaky na patách.

Zvedli jsme ho a podepřeli mu paže berlemi. Děda nevydal hlásku, ale zkousnutý ret mu zbělel. Stiskl ho ještě víc. Dokázal stát jen díky tomu, že jsme ho podpírali.

„A teď uděláme krok, stačí, když dojdete k zadnímu čelu postele," řekla sestra.

„Dědečku, neboj, neboj se," zesílil jsem své sevření na jeho paži, aby cítil, že jsem s ním.

„Chcete to zkusit nejprve levou, nebo pravou nohou?"

„Levou…," sykl a na čele mu vyrazil pot.

Sestřička ho šikovně natočila, každý jiný by už reflexivně vysunul nohu a vykročil. Jemu to nešlo. Opravdu se snažil, viděl jsem to na jeho zavřených očích, chtěl nám udělat radost, znovu se nadechl a zavřel oči – nic. Noha se ani nepohnula, zůstala vedle té pravé jako přikovaná. Sestra vyrovnala nákrok, aby si odpočinul. Pak to zkusila ještě jednou a ještě jednou. Dědovi se na rtu objevila kapka krve, celý zezelenal a pot mu stékal z čela do obočí. Každou chvíli mohl omdlít. Sestra včas skončila.

„Dnes se nám to nepodařilo, podaří se zítra," řekla.

Sotva byl děda zpátky v posteli, poděkoval jsem ji a požádal, aby odešla. Že mu ty podložky pod patami upravím, že už vím jak. Chtěl jsem s ním zůstat sám, protože jsem si všiml, jak si ucvrknul na stehna. Utřel jsem mu nenápadně nohy a přirozeni kusem gázy, přikryl ho a šel zahodit gázu do nádoby, kterou měly sestry na podobný odpad na chodbě.

„Tos nemusel," šeptal děda přes pokousaný ret, když jsem se vrátil, „já se už v posledních dnech přestávám stydět…"

Poplácal jsem ho přátelsky po tváři, místo pohlazení.

„A styděl jsem se strašně… Zpočátku… Většinou jsou tady mladé sestřičky, moc pěkné ženské. A teď si představ, že tě myjou pod pytlíkem… A tak, a tak…"

Neříkal jsem nic.

„Když se přestaneš stydět, je s tebou konec…"

Nedokázal jsem nic říct, nic útěšného mě nenapadalo, tuhle stránku života jsem neznal a dost mě vyváděla z míry. Konečně se mi v hlavě mihl nápad.

„Musíš se vžít do těch sester. Ty každý den umývají chlapy na celém patře. Jim je jedno, jestli se stydíš, nebo ne."

„To je pravda, mi to ale není jedno."

Druhý den děda dostal horečku. Něco přes osmatřicet stupňů, na penicilín to ještě nebylo, ale na přerušení rehabilitace teplota stačila. Přestože se potil a špatně se mu dýchalo, viděl jsem, jak je spokojený, že teď mu kvůli horečce dáme pokoj.

„Tak jsem se zachránil," pošeptal mi do ucha.

O dva dny později u něho propukl zápal plic a zanedlouho potom začal upadat do bezvědomí.

Přišel jsem na návštěvu a jeho postel byla prázdná a čistě převelečená. Chlapík s hustým obočím, co se prý díval jako čert, mi řekl, že dědu převezli na dvoulůžkový pokoj na začátku chodby, hned vedle sesterny.

Než jsem k pokoji došel, potkal jsem vrchní sestru, tu, co mi pomáhala stavět dědu na nohy.

„Je to s ním špatné, musíme mu dávat kyslík. Víc vám řekne doktor."

Doprovodila mě na pokoj.

Děda ležel na posteli u dveří a za zástěnou slabě sténal jakýsi starý muž, kterému byly vidět jen vyzáblé nohy. Děda nevnímal, vypadal, jako kdyby spal. Na tváři měl kyslíkovou masku, zakrývala mu ústa i celý nos. Oči zavřené.

„Jestli se probudí, můžete mu masku na chvilku sundat. Pak mu ji zase nasaďte, bez kyslíku dlouho nevydrží."

Nechala nás o samotě. Pohladil jsem dědu po zpocených šedinách a tiše se s ním přivítal. Když uslyšel můj hlas, trhl sebou a vystrašeně se na mě podíval. Známý hlas ho probral k vědomí. Díval se na mě svýma šedomodrýma očima, věděl, kdo jsem, jenom se lekl. Netušil jsem, co ho vystrašilo. Sundal jsem mu masku.

„Zaspal jsem, co? Kolik je hodin? Musím na šichtu, přijdu pozdě!" vyhrkl.

„Dneska jsi nezaspal, neměj strach! Je pět hodin odpoledne…"

„To je dobře," řekl s úlevou a pomalu zavřel oči. Moje odpověď ho velice uklidnila, hlavně sdělení o čase. V pět hodin odpoledne se nechodí na žádnou ze tří směn, je dávno po ranní, pokud jde o odpolední, tak se už tři hodiny pracuje a na noční se člověk může doma dokonce ještě několik hodin prospat.

Políbil jsem ho na skráň. Možná dotek mých rtů cítil, možná že ne. Už zase byl jinde. Jakmile se upokojil, že nemusí spěchat do práce, buď hned usnul, anebo se propadl do komatu. Nevím. Díky syčení jsem si uvědomil, že v ruce držím kyslíkovou masku. Nasadil jsem mu ji zpátky na tvář a přetáhl gumičku pod zátylek na polštáři. Jeho bezvládné ruce na přikrývce se podobaly rukám babičky, kosti a provazce žil potažené kůží. Vzal jsem dědovu pravačku do dlaní. Byla horká, cítil jsem, jak v ní slabě, skoro neznatelně proudí krev.

Ještě jsem zašel za doktorem. Řekl mi, že dědečkův stav je terminální. Tvářil se, že mi dal přesnou a vyčerpávající odpověď. Nedal jsem se ale odbýt a přiměl ho, aby mi to srozumitelně vysvětlil.

„Umře za několik hodin," pronesl konečně, a s váhaním dodal, „nebo za několik dní…"

Když jsem odcházel, oznámil mi jakoby ze soucitu: „Řeknu staniční sestře, že za ním můžete kdykoli chodit na návštěvy."

Děda zemřel kvečeru následující den. Byl jsem v té chvíli u něho, ale kvůli své spořádanosti jsem právě odešel z pokoje. Stalo se to takto:

Děda otevřel oči, sundal jsem mu masku. Díval se na mě. Nebyl jsem si jistý, jestli mě poznává, nebo ne. Pohyboval rty, jako kdyby měl sucho v ústech a snažil se polykat.

„Chtěl bych si zakouřit," řekl zničehonic zřetelně.

Sáhl jsem do kapsy kalhot pro startky a zapalovač. Vyndal cigaretu, vložil ji do úst, zapálil a pořádně zatáhl, aby dobře hořela. Ve chvíli, kdy jsem mu chtěl cigaretu vložit mezi rty, vešla sestra a vykřikla: „Proboha, co to děláte!" Vytrhla mi hořící cigaretu z ruky. „Kde si myslíte, že jste? V hospodě!" Zmizela se zapálenou cigaretou na chodbě. Než jsem se vzpamatoval, byla pryč.

Vyběhl jsem za ní, všiml jsem si, že zamířila do dveří koupelny uprostřed chodby, aby cigaretu uhasila proudem vody. Šel jsem za ní, chtěl jsem jí vysvětlit, že se nejedná o nic špatného, jen o pár tahů z cigarety, které dědu upokojí. Že v místnosti s druhým pacientem nechceme kouřit. Tak jsem jí to vlastně i řekl, zatímco uhášela cigaretu pod vodovodním kohoutkem a mokrý nedopalek házela do koše. Poslala mě samozřejmě ke všem čertům, a ať se neodvažuju podobnou věc opakovat.

Když jsem se vrátil na pokoj, byl děda mrtvý. Že umřel, pochopil jsem hned, sotva jsem se na něho podíval. V rozbrázděné tváři s fialovými skvrnami od zažraného uhlí, v prořídlých zvlhlých sněhobílých vlasech, teď už dlouho nestříhaných a rozcuchaných, vládla věčná nehybnost kamene a pokácených stromů. Jeho široce otevřené šedomodré oči nehybně hleděly do jednoho místa bílého stropu, nebo spíš skrz něj a vypadaly střízlivě až přísně. Nebyla v nich ani stopa po laskavé mlze a vláze, kterou kdysi v šťastných chvílích zahrnoval lidi a veškerý svět.

Nedokázal jsem dědovi splnit jeho poslední přání. Stačilo sáhnout do kapsy a zapálit druhou cigaretu, prostě se vykašlat na tu sestru…

Opatrně jsem položil prsty na jeho víčka, stáhl je dolů a chvíli je držel, než oči zůstaly zavřené.

Nakonec každý bude sám, nebo aspoň pochopí, že sám byl už od svého narození, a vlastně pořád, každý okamžik svého života. Tím těžší je ztrácet lidi, kteří tvé samotě byli natolik nablízku.

Vůbec jsem v té chvíli takto nepřemýšlel, určitě ne, ale něco takového jsem musel cítit. Něco takového mi muselo jít hlavou.

Václav Chytil

CHODCI
V SOUMRAKU

Obálku a grafickou úpravu
navrhla Štěpánka Bělovská
Vydalo nakladatelství Tilia
v Šenově u Ostravy v roce 2011
Vytiskla Tiskárna Grafico, s. r. o., v Opavě
Vydání první